

літературний

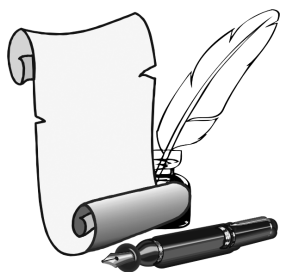
2017

ЧЕРНІГІВ

№ 3\79

25 років

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

№3 (79)

липень-вересень 2017

*Заснований
у 1992 р.*

Свідоцтво про державну
реєстрацію: серія ЧГ № 007
від 30 листопада 1993 року.

Заст. головного редактора
Володимир КУЗЬМЕНКО

Редакційна колегія:

Ганна АРСЕНИЧ-БАРАН

Олександр БОБИР

Дмитро ІВАНОВ

Олександр ЗАБАРНИЙ

Володимир КУЗЬМЕНКО
(заст. головного редактора)

Олександр КОВАЛЕНКО

Наталія РОМАНОВА

Владислав САВЕНОК
(відп. секретар)

Володимир САПОН

Михась ТКАЧ

Віктор ТКАНКО

Журнал надруковано за фінансової підтримки
Чернігівської облдержадміністрації

ЗМІСТ

ЛІТЕРАТУРНОМУ ЧЕРНІГОВУ – 25!

Ювілейні вітання від Михайла Сидоржевського, Петра Сороки, Раула Чілачави, Василя Слапчука, Сергія Дзюби, Анни Багряної, Дмитра Христова.....	3
Михайло Кушніренко. Я з тобою літо... Вірш, присвячений Михасю Ткачу з нагоди його 80-річчя.....	5
Володимир Сапон. Співець поліського села. Інтерв'ю з Михасем Ткачем.....	7
Володимир Кузьменко. Приборкувач громовиць.....	16
Олег Гончаренко. Багряні громи Сіверського волхва-народовольця.....	23
Станіслав Шевченко. Вистояти в цьому світі.....	30
Надія Кузьменко. Громадський діяч і просвітник.....	34
Оксана Гарачковська. На чолі часопису.....	37
Віктор Божок. Грані яскравого таланту.....	43
Яків Ковалець. Я визріваю із його письма, або Рoste в Україні антонівка.....	50
Ірина Каганова. Людина, в якій є сонце.....	54
Віктор Тканко. Сила часопису «Літературний Чернігів».....	58

ПОЕЗІЯ, ПРОЗА

Дмитро Іванов. Поезія.....	60
Володимир Сапон. Сосяшнікова сльоза. Щоденникова проза.....	67
Леонід Терехович. Поезія (Передне слово Вікторії Солонікової).....	73
Віктор Татарин. Із життя Павла і Віруськи. Оповідання.....	85
Петро Сорока. Весела алхімія. Поезія.....	95
Ігор Татарин. Історія для двох. Новели.....	100
Юлія Бережко-Камінська. Поезія.....	108
Сергій Дзюба. Зникнення бізнесмена. Новели.....	117
Ганна Арсенич-Баран. Поезія.....	125
Олексій Брик. Минуле кохання не повернеш. Оповідання.....	132
Олена Мамчин. «Повій на мене, вітре України».....	144
Олександр Забарний. Шекспірівський сюжет. Оповідання.....	152
Лариса Ткач. Поезія.....	160
Володимир Савенок. Неперевершена Жолі.....	165
Вероніка Іваницька. Українські арабески (Дебют у «Літературному Чернігові»).....	170

ІСТОРІЯ

Тамара Демченко. Ілля Шраг в обороні Миколи Костомарова: сторінками забутої публіцистики.....	174
---	-----

ЮВІЛЕЇ

Інна Аліференко. Духовна скарбниця (До 140-річчя від дня заснування Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка).....	183
--	-----

НЕЗАБУТНІ ЗЕМЛЯКИ

Олександр Олійник. До 100-річчя поета Олексі Ющенка.....	190
--	-----

ПУБЛІЦИСТИКА

Михайло Кушніренко. Добровольці з батальйону небайдужих, або Кому ти довіряєш.....	194
--	-----

РЕЦЕНЗІЇ

Василь Слапчук. Італійська нагорода Петрарки – у поетів із Чернігова!.....	197
Віктор Татарин. Роман про сьогодні.....	199
Анатолій Редько. Контрастний світ правди образів.....	203

ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Віктор Божок. Небуденна зустріч.....	206
--------------------------------------	-----

Літературному Чернігову –

25!

Ювілейні вітання

З нагоди 25-ліття мистецького і громадсько-політичного журналу «Літературний Чернігів» вітаю усіх його читачів, авторів і редакційну колегію з ювілеєм!

У яскравій палітрі сучасного українського літературного життя «Літературний Чернігів» є одним із помітних явищ. Упродовж чверті століття на його сторінках були опубліковані твори багатьох сучасних українських письменників з різних куточків нашої країни.

Михайло СИДАРЖЕВСЬКИЙ,
голова НСПУ, головний редактор часопису «Українська літературна газета»

Найсердечніше вітаю редакційну колегію, головного редактора Михася Ткача, усіх, хто причетний до творення цього чудового видання, з світлою датою. Уклін вам і щира подяка за те, що утримуєте високе небо нашої духовності, боретесь словом за красу і чистоту людських душ, утверджуєте в цьому неприхильному світі добро, любов і милосердя. Яка це висока і відповідальна місія! Певен: за вашу самовіддану, жертвовну працю, високе служіння Слову воздасться вам на землі й на небі.

Кожному, з ким мені випало перетнутися на сторінках «Літературного Чернігіва», хочеться побажати:

Дай, Боже, щоб ясна була мета/ Високим змістом повнилися літа,
І щоб в душі ніколи не згасала/Благословенна свічка золота.

Петро СОРОКА,
Петриківський Ліс, Тернопілля

Головному редакторові журналу «Літературний Чернігів»
М. М. Ткачу

Шановний пане Михасю! Від щирого серця вітаю Вас із чвертьвіковим ювілеєм журналу «Літературний Чернігів», редакцію якого ви очолюєте з дня його заснування. Ваш часопис народився, зростав і мужнів разом з незалежною Україною, стаючи активним учасником формування оновленої, вільної від тоталітарних догм сучасної української літератури. За цей час на його шпальтах з'явилося чимало вагомих творів письменників різних поколінь, які привернули заслужену увагу шанувальників красного слова. Відрадно, що в час стрімкого поширення електронних медіа, коли непросто виживати паперовим виданням, журнал «Літературний Чернігів» демонструє задрісну стабільність і витривалість. Бажаю Вам і Вашому колективу й надалі гідно служити ідеалам гуманізму, високої духовності, національної єдності й невпинного розвитку рідної культури.

Рауль ЧІЛАЧАВА,
письменник, академік НАН Грузії, почесний доктор НАН Латвії,
Надзвичайний і Повноважний Посол України

У нас, на Волині, вже добре знають такий ошатний та цікавий журнал «Літературний Чернігів», який очолює відомий український письменник Михась Ткач. Я читав книжки пана Михася і скажу, що це – справді дуже високий рівень письменника світового масштабу! Таких суперпрофесіоналів і водночас великих подвижників в Україні небагато. А я знаю, що пан Михась і Людина надзвичайно шляхетна, патріотична та чуйна, яскрава особистість.

Нині й у чудового журналу «Літературний Чернігів», і у Михася Ткача – ювілей. Для Чернігівщини та України – це, безперечно, подія. Тож від усієї душі зичу журналу та його очільнику і далі радувати своїх читачів такими прекрасними, високодуховними творами. А Вам, дорогий пане Михасю, – здоров'я, любові, натхнення та усіх гараздів!

Василь СЛАПЧУК,
письменник, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка

Міжнародна літературно-мистецька Академія України, яка об'єднує відомих письменників, перекладачів, науковців і журналістів із 53-х держав, сердечно вітає свого академіка, видатного українського письменника, голову літературної спілки «Чернігів» Михася Ткача з поважним ювілеєм!

Чудово, що нині ми маємо подвійний ювілей, котрий святкує і журнал «Літературний Чернігів – один із дійсно найкращих, найцікавіших часописів України. Це – гордість і візитівка Придесення, адже наш журнал читають не лише в рідній державі, а й далеко за кордоном – в Америці, Європі, Азії та Австралії, тобто майже на всіх континентах світу! І нам дуже приємно, що найвидатніші письменники світу відзначають високу якість часопису.

Хай журнал живе і залишається флагманом сучасного літературного процесу і щоб попереду були у «Літературного Чернігова» нові прекрасні ювілеї – 50, 70, 100 років!

А Вам, дорогий пане Михасю, зичимо здоров'я, подальших успіхів та удачі, щоб збувалися найзаповітніші бажання. Живіть довго та щасливо!

Сергій ДЗЮБА,
письменник, перекладач, журналіст,
президент Міжнародної літературно-мистецької Академії України

Щиро вітаємо часопис «Літературний Чернігів» з ювілеєм! Зичимо йому побільше цікавих текстів, щедрих спонсорів і вдячних читачів – не лише з усієї Чернігівщини, не лише з усієї України, а й з усього світу! Нехай журнал стає все товщим, а його наклад – все більшим! Редколегії бажаємо міцного здоров'я, авторам – невичерпного натхнення!

З повагою і готовністю до подальшої співпраці,

Анна БАГРЯНА та Дмитр ХРИСТОВ,
м. Софія, Болгарія

Головному редакторові Михасю Ткачу — 80!

Я з тобою, літо ...

*Михасеві Ткачу
на його 80-ліття*

Ще в росі і вишня, й алича вся.

Пахне матіола по ночах.

Я з тобою, літо,

попрощався...

Чом же ти вертаєшся у снах?

Чом же ти вертаєшся у снах?

Ніби знову стежкою в'юнкою

по некошеному споришу,

вузлика тримаючи рукою,

в поле я до матері спішу.

В поле я до матері спішу.

Радістю душа по вінця повна.

А від чого, я не знаю сам.

Ген кує зозуля невгамовна,

лік веде малим моїм літам.

Лік веде малим моїм літам.

Я у світ закоханий чудесний —

Він мене іще не застеріг,

як скороминуці наші весни,

часу незворотний коLOBіг.

Часу незворотний коLOBіг.

Літо одійшло смагляволице,

осені відкрилась таїна.

Навіть не помітив я, коли це

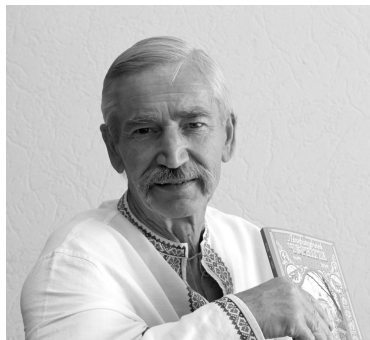
скроні посріблила сивина.

Скроні посріблила сивина.

Актуальне інтерв'ю

СПВЕЦЬ ПОЛІСЬКОГО СЕЛА

Нині, у цьому вересні, прозаїку Михасю Ткачу виповнюється 80 літ. Уже, як кажуть у народі, не літа, а года. Автор повістей і оповідань «Сонячний полудень», «Світле диво», «Святковий ранок», «Дике поле», «Гірка ягода калини», «Веселий Штанько», «Відлуння душі», «Багряні громи», «Осінні акорди», «Спадок», «Хочеться грози» та інших, він ніби щойно зійшов із старовинної гравюри – живий запорозький козак, що нагадує обличчям і вусями свого далекого предка.

По материнській лінії коріння родоводу сягає в глибину XVIII століття, – **розповідає Михась Ткач**, – коли далекий пращур переселився на Придесення з Запорозької Січі. Мати, Ганна Марківна Зубок, гордилася своїм козацьким походженням, казала не раз без будь-якого натяку на жарг: «Вище голову, сину, ти ж козак у мене». Від природи була наділена вона гарячковою вдачею і сильною волею, що допомогло їй, солдатській вдові, вижити у повоєнні роки та виростити трьох синів (старша донька Дуня померла у п'ятирічному віці – то був наслідок пережитої колективізації та голодомору). Батько, Михайло Веремійович Ткач, землероб і тесля.

Людська пам'ять – категорія вибіркова. Нещодавно ти надрукував у книзі «Зойк сови» уривки з автобіографічної повісті «Чужинці», де описано події війни. Щось пам'ятається...

Батько пішов на страшну війну, що розпочалася влітку 1941 року, і вже ніколи не повернеться. Мені було тоді неповні чотири роки, але пам'ять зберегла все до найменших дрібниць. І слова старшенького брата про те, що тато прийде додому, бо йому дід посвятив торбу, і про те, як бігли ми з матір'ю через поле під обстрілом, і про майже п'ятиденне сидіння в погребі, коли на горі точився жорстокий бій. І про чужинців – і німців («Під вечір прочинив хвіртку, а їх двоє стоять біля нашого двору. Хотів попросити цукерку, а один з них витягнув із кишені складаний ніжик і став підходити до мене. І щось сказав таке, що стало страшно. Я вмить сховався в сінях, замкнув двері й став спостерігати за ними крізь щілину. Ще був один випадок, від якого в мами затремтіли руки. Прокинувшись, я вискочив на город, зняв штанці і спрямував голу попу в бік вулиці. Німці помітили мене, то почали показувати один

одному та реготати. Наразі котрийсь зняв із плеча автомата. І це помітила у вікно мати. Вона миттєво вискочила, вхопила мене і занесла до хати»), і своїх доморощених поліцаїв, які залили за шкуру сала мешканцям рідного села не менше, ніж німці.

Досі щемко хапає за душу образ матері... Як їй важко було по війні. І зараз бачу, як, повернувшись у потемках з колгоспного поля (за ту рабську працю їй ніхто нічого не платив), вона до півночі порається у дворі, щоб дати хоч якийсь лад удома.

– Як тобі довелося вчитися в таких умовах?

– До школи я пішов відразу, як закінчилася війна. З першого класу, пам'ятаю, в моїй полотняній шаньці, крім зошитів, ручки і чорнильниці, завжди лежав шматок простого олівця. Я його беріг як щось найдорожче, бо постійно ним малював – товаришів по парті, інколи вчителя чи щось з уяви. І на перервах мережив візерунки на снігу. Вдома теж, перш ніж виконати шкільне завдання, брав до рук олівець, а пізніше – і «прочотну» книгу. До того ж таку розкіш я мав тільки вечорами при слабенькому каганці, який ледь блимав на комині, бо відразу після школи мусив допомагати матері.

Після закінчення семирічки у колгоспі косив, возив сіно, солому, виконував функції обліковця. У 1956 році був покликаний до війська (відбував службу в Туркменістані, в пустелі Кара-Кум, в танковому батальйоні). Після служби закінчив вечірню Сахнівську (тоді – Ленінівську) середню школу, вчився в Ніжинському технікумі механізації. Деякий час працював у рідному селі трактористом, помічником бригадира тракторної бригади, в Чернівці – художником в історичному музеї, будівельному тресті, а після навчання в Остерському будівельному технікумі – майстром, виконробом, інженером-проектувальником. Розробляв проекти індивідуальних будинків, притаманних Чернігівщині. До того закінчив Заочний народний університет мистецтв, факультет малюнка і живопису. Звичайна біографія... Мій світогляд, моя любов до природи формувалися тоді, коли я блукав у полі, де колосилося жито, коли збирав колоски, гріб з мамою сіно на луках і мок там під проливним дощем, носив мотузком дрова, коли купався залюбки в річці Снові й бачив, як у ній відбивається синє і чисте, як сльоза, небо.

– Так сталося, що прозу ти почав писати рано, а перша книжка «Сонячний полудень» вийшла тільки у 1979 році, хоч на неї були чудові рецензії, зокрема Володимира Дрозда. Та й із другою були негаразди...

– З юних літ я захоплювався образотворчим мистецтвом і літературою. Хоча на початках інтерес до малярства переважав. Навчаючись в університеті мистецтв, я ходив на етюди, а паралельно, повернувшись додому, відтворював ту красу природи у слові. То були безсюжетні короткі замальовки, які

я довго не наважувався оприлюднювати. Ходив на літстудію, якою керував Станіслав Реп'ях, дослухався, перечитував твори товаришів, а своїх не поспішав виносити на суд. І тому в літературу прийшов дещо пізніше. За віком мене можна віднести до шістдесятників, адже такі відомі письменники як Євген Гуцало і Володимир Дрозд майже мої ровесники. Вони вже видали по кілька книжок, коли я тільки заявив про себе, надрукувавши у журналі «Вітчизна» оповідання «Неспокій». Це вже був початок 70-х років минулого століття. На той час в Україні закінчилася хрущовська відлига, почалися репресії, цензура посилилася. До цього хочу додати, що я жодного твору не написав на угоду існуючому режиму. Отже, твори мої не друкувалися в журналах. Куди не надсилав, отримував відповідь на кшталт: «Гарна мова, стилістика, але за темою подібні речі у нас є...» Тому так і сталося, що перша книжка пролежала не один рік у видавництві «Молодь», хоча й були на неї позитивні рецензії.

Щось подібне відбулося і з другою книгою «Світле диво». Довго не видавалася, а коли побачила світ, то я ледь не плакав, бо мій стиль був геть зруйнований. Редактор дещо перестарався. З книги було вилучено душу... Пізніше довелося все поновлювати.

– У тебе в основному традиційна проза і, звісно, про село. Сільська література ще є чи вона закінчилася на Григорі Тютюннику?

– Аж я пишу – то значить є. Село – духовна колиска нашого народу. Всі ми в більшості вихідці з нього чи то в першому, чи в десятому поколінні. На жаль, воно багато зазнало потрясінь за останні сто років. Цю селянську трагедію достатньо висвітлено в українській літературі – й так звану «громадянську війну», а по суті російську окупацію, і колективізацію, і голодомори, і німецьке варварство. І без сумніву ці твори на сільську тематику, які стали вже класикою, читатимуть прийдешні покоління, бо в них не тільки трагедія, а й героїзм, велич українського селянства. Це наша історія.

Я народився і прожив в у селі майже тридцять років у повоєнну епоху. То були тяжкі злиденні роки після суцільної розрухи. Мене й досі вражає те, в яких жахливих умовах доводилося працювати матері й іншим жінкам-вдовам у тому колгоспному рабстві, не отримуючи нічого за працю. Проте, які це були світлі люди, високоморальні, скільки в них було людяності, тепла в душах, любові до праці, до землі! Я був серед них, увібрив у своє серце їхній біль і радість – і тому писав про них.

Нині багато хто з письменників сприймає термін «сільська проза» як «провінційна». Цей жанр обходять. Але це епігонство, воно тимчасове. Село сьогодні перебуває в найдраматичнішому стані. На очах усіх нас гине. І це болить. А письменник має писати про те, що йому болить. І я певен, що про село, людей, які в ньому живуть, завжди писатимуться твори, бо на них тримається земля. Не буде села – не буде України.

– У тебе молодший брат Микола Ткач – відомий поет і етнолог, професор Київського університету культури і мистецтв живе в Києві. Його дружина Надія Данилевська поетеса, теж член Співки письменників. Та й твоя дружина Лариса Ткач видала біля десятка дитячих збірок, а нещодавно і чудову книжку лірики... Це талант чи виховання? Чи щось інше?

– Колись Григорій Тютюнник у своїх спогадах «Коріння» про брата Григорія писав: «Немає загадки таланту. Є загадка любові». В чому вона проявляється, коли зароджується ота любов? Наша родина не мала літературних традицій, але батько кохався в будівельній справі – будував хати, вітряки та інші споруди, а мати мережила нитками все життя на полотні. Тішилася до забуття в тій роботі. І ця любов до творчої праці, до природи, до всього оточуючого світу передалася і нам з Миколою. Безумовно, тут і гени, і виховання прикладом. Господь замислив нас творцями. Коли ти не байдужий, пізнаєш світ, любиш його, твориш щось на цій землі, то значить живеш гармонійно. Саме це і привело нас до літератури. Можливо, в цьому суть таланту?

Пам'ятаю в шістдесяті роки минулого століття я мало не щодня заглядав до книгарні, щоб придбати якусь новеньку книжечку поезії чи прози. Читав її сам, перечитував дружині Ларисі, друзям, отримуючи від того насолоду. Ліна Костенко, Володимир Дрозд, Григорій Тютюнник – які славні імена з'явилися. З якоюсь ніжністю і любов'ю я беріг їхню кожную збірочку. Це моє романтичне захоплення літературою не поминуло і дружину. Вона теж потяглася до слова. А потім і старша дочка Христина. Її оповідання друкувалися у «Літературному Чернівці». Родинне середовище формує людину, її світогляд.

– Останнім часом інтерес до ведення щоденників значно зріс. Письменники почали їх масово друкувати ще за життя. Разом з тим Володимир Базилевський у «Літературній Україні» за 15 червня цього року надрукував трохи іронічний вірш «Спалювання щоденників», у якому закликає спалювати це сміття, щоб не завдавати клопоту тим, що прийдуть після нас. А що ви думаєте про цей жанр? І чи пишете самі щоденник?

– Маю позитивну думку щодо цього жанру. Щоденники писали здавна не тільки письменники, а й інші верстви суспільства. Особливо це модно було у 19-му столітті серед дворян. Висловлюватися коротко, але змістовно, фіксувати якісь події, враження у формі нотаток завжди приваблювало митців. А трактати, діалоги, притчі Григорія Сковороди теж своєрідні щоденники. В них автор в афористичній, лаконічній формі залишив нам глибокі філософські думки.

Я з юних літ не з меншою цікавістю читаю не тільки твори письменників, а і їхній життєпис, спогади, листи. Маю глибокі враження від прочитання щоденників Володимира Винниченка, Олександра Довженка, Василя Стуса, Олександра Кістяківського, Жуль Ренера.

Сьогодні багато хто з письменників пише і друкує щоденникову прозу. Це справжні художні твори. У них багато ліричних відтінків, вагомих філософських думок. У цьому жанрі працює успішно Петро Сорока, денники якого зворушують серце. Не менш приваблива, поетична і емоційно вразлива щоденникова проза Володимира Сапона. Тож спалювати щоденники я б не радив нікому, їхня роль в історії літератури дуже вагома.

Що ж до того чи пишу я сам щоденник, зізнаюся — пишу.

— А що, на твою думку, в творі має бути головним?

— Лаконічність. А ще — художня правда, незалежно від форм вираження і літературних течій, образність, поєднана з символізмом, поетичність і настрій. Справжня література там, де слово творить дух і зачіпає найвідчутніші струни людської душі. Це притаманне українській новелістиці. Зокрема творам Марка Черемшини, Василя Стефаника, Олександра Довженка, Григора Тютюнника, Любові Пономаренко та багатьом іншим сучасним творцям малої прози. Наша новелістика, завдяки поетичній мові, лірична, образна і глибоко національна. Одна з кращих, на мій погляд, у світі. Шкода тільки що досі достатньо не поцінована, а точніше, як на сьогодні, не розкручена.

— Разом із твоїм поважним вісімдесятиліттям ти відзначаєш і ювілей журналу «Літературний Чернігів». Йому вже 25! І ти його і засновник, неодмінний редактор, заслужений працівник культури України. Нагадай читачам, як створювався часопис?

— Не тільки я відзначаю, а й колеги по перу, автори часопису, читачі, шанувальники — всі, хто сприяв усі ці роки утвердженню його.

Великі ювілеї завжди спонукають до роздумів, осмислення зробленого. Тоді, на початку 90-х років, мінявся наш світогляд, а на заміну ідеологічним догмам усе сміливіше приходили демократичні зміни. Не була винятком і література — слово набирало розкутості, стало вивільнятися з-під лабет компартійного культу. А ось друкуватися не було де — у Чернігові виходило лише дві газети — «Деснянська правда» і «Комсомольський гарт». Вони все ж давали добірки віршів, а інколи і прозу друкували, але все було пересіяне, звісно, через ідеологічне сито. Я на той час працював відповідальним секретарем Товариства української мови ім. Тараса Шевченка. Вибив незначні гроші в Києві й перше, що зробив, це видав альманах «Провіта-92». (То був праобраз журналу «Літературний Чернігів».) І того ж року зініціював створення літературної спілки «Чернігів» і журналу з однойменною назвою «Чернігів». А вже після виходу першого числа я зареєстрував його як «Літературний Чернігів».

Не буду переповідати, як створювалася ініціативна група, до якої і ти увійшов, Володю, а потім став членом редколегії, як проходили установчі збори,

з яким зусиллям мені доводилося шукати кошти на перші числа журналу – то вже історія. Скажу, що мрію про журнал, який би виходив у Чернігові, виношували письменники Л. Глібов, М. Коцюбинський, М. Могилянский ще на початку 20-го століття. Такі прагнення серед чернігівських літераторів виникали і пізніше, вже за радянської доби. Було якось у 50-х роках минулого століття з'явився альманах «Десна», в якому надрукували свої твори Олексій Довгий і Євген Гуцало та інші письменники Чернігівщини. Але далі справа не пішла – завадили ідеологічні догми.

Проте, як тільки Україна стала незалежною, вдалося реалізувати цю ідею. Отож з'явився він не випадково, не на порожньому місці, а як духовний пагін на літературному дереві, яке виплекали наші попередники. І це знак добрий – літературні традиції в нашому краї поглиблюються. Я думаю, в тому, що він ось уже 25 років іде незмінно до читача, є Божий промисел. Без його волі, без нашої любові, без віри ніяка добра справа не відбудеться.

– Пам'ятаю, як ми, члени редколегії, збиралися по вечорах, як обговорювали, що дати у перше число. А потім із першим номером ми поїхали на презентацію до Спільки письменників України – нам виділив мікроавтобус і сам поїхав з нами заступник представника Президента у нашій області Валерій Сарана.

– Це була хвилююча подія. Про нас дізналася вся Україна. Тоді ще в областях своїх журналів практично не було. Здається тільки «Перевал» було засновано в Івано-Франківську. На цей захід нас запросив і тепло прийняв у Спільці заступник голови СПУ Володимир Дрозд. У залі були кийські письменники, вітали нас, дехто навіть дивувався, як це чернігівцям удалося. На тому заході офіційно вперше прозвучала нині відома пісня «Струмені зоря...» на слова Надії Галковської, які були надруковані у цьому першому числі. Музику до них написав Микола Збарацький, а Раїса Кириченко взяла її до свого репертуару.

А ще я добре пам'ятаю той день, як зареєстрували наш журнал, а потім і літературну спілку «Чернігів». У мене з'явився такий настрій, що хотілося поділитися з усім світом. Це ж тепер не треба нашим літераторам їздити до Києва, ходити від редакції до редакції, де тебе здебільшого не раді бачити – там нашого периферійного брата принижували, «різали» твори, змушували, особливо молодих, їх переписувати. Доводилося крізь сльози дивитися на ці надруковані рядки, в яких від автора нічого не лишалося. А тут раптом свій журнал!

– Що ж було надруковано у перших числах журналу!

– Окрім художніх творів членів спілки «Чернігів» (а це була справді наша спілка, як у двадцяті роки, незалежна ні від кого, навіть від Спільки письмен-

ників України – тоді ще ми з тобою не були її членами) Петра Антоненка, Владислава Савенка, Володимира Шкварчука, Ростислава Мусієнка, Василя Струтинського, звісно, і тебе, Володимире, опублікували статтю Юлія Коцюбинського – онука видатного письменника, директора Чернігівського музею «Михайло Коцюбинський в оцінці Симона Петлюри», подали великі добірки поезій передчасно згаслих Олександра Самійленка та Леоніда Тереховича, інтерв'ю із львівським письменником, Героєм України Романом Іваничуком, передовсім з його «батуринською» сторінкою в біографії, а також розлогу літературну статтю нашого земляка, письменника і професора Українського вільного університету з міста Мюнхена Ігоря Качуровського.

Після виходу першого числа ми провели презентації журналу в школах та бібліотеках, розпочали роботу з початківцями. На їхню підтримку оголосили обласний літературний конкурс на кращий прозовий та поетичний твір «Юна муза» серед школярів. Провели кілька таких конкурсів серед старшокласників, а твори переможців надрукували в журналі. А ще провели обласний літературний конкурс серед учителів, який виявив високий творчий потенціал і подав надію: на Придесенні молоде покоління не зросте манкуртами.

– «Літературний Чернігів» – один із небагатьох в Україні журналів, який так опікується початківцями. Журнал і нині майже у кожному числі подає твори творчої молоді. За цей час багатьом дав півтвірку в літературі. Чи можете назвати їх імена?

– Це вже стало традицією «Літературного Чернігова» підтримувати земляків, тих, хто робить перші кроки в літературу. На Чернігівщині є багато здібних поетів і прозаїків, краєзнавців, що заявили про себе раніше, видали вже по кілька книжок і періодично друкують свої твори в журналі, однак нас, членів редколегії, в першу чергу цікавить творча молодь, яка нині в пошуках нових форм вираження, свіжої думки, якогось відкриття в царині слова. Тож надаємо постійно сторінки молодим поетам і прозаїкам, членам чернігівської літературної студії, якою керує Олена Мамчич, студентам, членам літстудії Ніжинського педуніверситету, яка має свої традиції, історію, де побутує новаторство і потужний національний дух...

Читаєш вірші чи оповідання обдарованих дітей і радієш. Часом ці твори не зовсім досконалі, але є в них щось таке, що змушує хвилюватись. У них гарячий порив, відчутний вияв душі до пізнання, широкий простір думки, аж до спроби філософського узагальнення. Вони малоюють світ таким, яким його бачать. І це обнадіює.

За цей час сотні молодих поетів і прозаїків неодноразово друкували свої твори в «Літературному Чернігові». Багато хто з них, завдяки підтримці журналу, видав свої книжки. Деякі імена вже добре відомі читачеві не тільки на Чернігівщині, а й в Україні. Давно вже стали членами Національної спілки

письменників України і згаданий уже Анатолій Дністровий, і Тетяна Винник, і Таня-Марія Литвинюк, і Анна Малігон, і Тетяна Череп-Перегаич, і Олена Марченко, і Олена Степаненко, і Сергій Дзюба, і Оксана Куценко, які починали свій творчий шлях з «Літературного Чернігова»

– Сьогодні «Літературний Чернігів» належить до тих часописів, що формує національні пріоритети – і в області, і в Україні...

– Знають «Літературний Чернігів» добре і в діаспорі. Авторитет його зростає з кожним роком. Про журнал писали і «Літературна Україна», і журнали «Сучасність», «Слово і час», «Дивослово». Ми розширили висвітлення художньо значимих тем, літературознавчих знахідок до всеукраїнського значення. Друкуємо поетів і прозаїків та літературознавців із Дніпропетровської, Луганської, Запорізької, Рівненської, Кіровоградської та інших областей. Сім років здійснювали проект співпраці журналу з товариством «Чернігівське земляцтво» у Києві. Тобто сім років у четвертому номері щоквартальника публікували твори наших земляків, які нині мешкають у столиці.

Для часопису є гордістю те, що на його шпальтах публікувалися твори багатьох митців України. Це і Анатолій Дімаров, і Володимир Дрозд, і Анатолій Погрібний, і Віктор Баранов, і Михайло Слабошпицький, і Леонід Горlach, і Петро Сорока, і Юрій Мушкетик, і Ігор Павлюк, і Олексій Довгий, і Микола Ткач, і Володимир Кузьменко, і Геннадій Щипківський, і Станіслав Шевченко, і Станіслав Бондаренко. У журналі друкувалися письменники не тільки з України, а й із Болгарії, Бразилії, Америки, Канади, Росії, Білорусі.

– Майже 150 років тому наші земляки-чернігівці Василь Білозерський і Пантелеймон Куліш заснували у Петербурзі перший український журнал «Основа». Він виходив майже два роки. У Чернігові журнал виходить вже 25 років. Скільки ж творів опублікував «Літературний Чернігів» у ці роки? Які в нього перспективи на майбутнє?

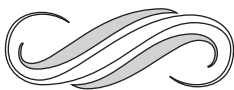
– Аж не віриться, що вже поминуло стільки літ. Оце тримаю у руках саме перше число журналу, яке започаткували у серпні 1992 року. Тут у передмові я тоді писав. Читаю: «Знаючи добре про видавничо-поліграфічну дорожнечу, про те, які сьогодні астрономічні ціни на папір, ми все ж зважилися на видання свого журналу, розраховуючи на підтримку як з боку держави, так і вас, шановні земляки». І таку підтримку ми отримали. Місцева влада надає фінансову допомогу на видання журналу з 2002 року. Відчуваємо також величезну духовну підтримку з боку шанувальників красного письменства. Завдяки цьому журнал упевнено тримається на плаву. А ще завдяки нашому, Володимире, ентузіазму, вірі в те, що наша самовіддана і безкорислива праця потрібна людям.

А зроблено чимало. За ці роки, якщо підходити арифметично, вміщено

було на сторінках журналу близько 2,5 тисячі публікацій, у тому числі 620 добірок поезії, 570 прозових творів, 140 літературознавчих статей, а ще багато матеріалів з історії, краєзнавства, рецензій, есеїв. Звичайно, не кількістю вимірюються художні твори і літературознавчі праці. І все ж можна без перебільшення сказати: шлях історичний. «Літературний Чернігів» уніс вагомий вклад у духовну скарбницю нашого краю. Помітно пожвавив літературний процес на Чернігівщині, активізував творчу молодь. Вивів літературне життя з провінційності. Він засвітився надто яскраво поліськими барвами, неповторною історією і красою Принесення. Сьогодні журнал потрібний творчому молодому поколінню як повітря. Певен, що він і далі буде регулярно йти до читача. Я вірю в його майбутнє.

Запитував Володимир САПОН

ПРИБОРКУВАЧ ГРОМОВИЦЬ

Михась Ткач щедро наділений талантом живописати людину на тлі стихії – розчервонілого сонця, спокійного високого неба, дикого поля, золотих гір, вечірнього світу, зоряної ночі, червоного жаху, ранньої паморозі, останнього змарнілого падолисту... У гармонійному взаємопереплетенні емоційного, душевного стану персонажів із довкіллям, природою і всесвітом. Але чи не найбільше в його творах причаєного вихору, несподіваного буревію, смерчу, блискавки та грому.

Письменник, вочевидь, зачаровується розбурханою природною стихією, він навіть її прагне і жде, «як земля у спеку жде дощу» (В. Симоненко).

Гроза, дощ і блискавка, за віруваннями давніх слов'ян-язичників, були проявом дій Перуна. Так, в одній із притч волхвів читаємо: «Світ пішов од тіла Перуна, сонце утворилося з лику його, зоря – від уст, дощ – від сліз, вітер – його подих, грім – слово, а блискавка й зорі – його погляд...».

За давньослов'янськими віруваннями, гроза – це битва Перуна з Дивами та бісами, яких насилають Чорнобог, Мара та інші злі сили. Диви прагнуть замурувати воду в хмарах, заморозити її, не дати впасти їй на землю, аби там сталася посуха, загинули всі посіви, вимерли люди. Але Перун, роз'їжджаючи на золотій колісниці, в яку запряжено дев'ятеро крилатих золотогривих коней, вогненними стрілами знищує, розганяє Дивів і бісів, а важким молотом розбиває обледенілі хмари й пускає на землю життєдайну вологу. Як бог-громовик приносив життєдайний дощ, сприяв врожайності.

Після прийняття християнства ще кілька століть слов'яни таємно поклонялися Перуну – такою сильною була їхня віра у Громовержця.

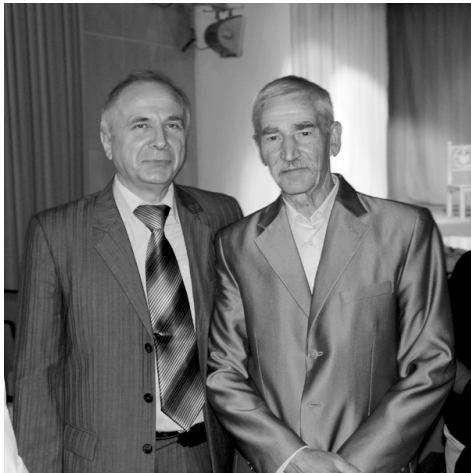
Наступником язичницького бога громовика Перуна у християнства став в Україні покровитель дощу і врожаю Ілля Громівник або Ілля Пророк, якого вшановують 2 серпня. З ним пов'язують кінець сінокосу і початок жнив, поворот літа на осінь. «На Іллю до обіду літо, а після обіду осінь», «Пророк Ілля літо кінчає, жито зажинає», «Ілля Пророк – косовиці строк», – говорять народні прислів'я.

Безберега уява поліщуків – пращурів Михася Ткача, зрештою, як і всього українського народу, наділяла громові стріли магічно-лікувальною силою. Коли на свято Іллі буває гроза, то, за уявленням українців, не можна працювати, бо грім спалить хату, хліб. Сахнівці, односельці письменника, під час грози запалювали перед іконами «страсну свічку», яка мала вберегти від блискавиці.

Усе, що відбилося в дитячій пам'яті малого Михайлика, перейшло незабаром у творчу уяву митця. А головне – люди, прототипи майбутніх його персонажів, розкішна природа Придесення, де голубинь неба віддзеркалюється у найчарівнішій річечці Снові, у її рукавах і старицях, озерах та озерцях і ставках, а синь лісів хвилями накочується на те віддзеркалення.

А ще пісні, колядки та щедрівки, які він записував від матері разом із найменшим братом Миколою, що став згодом відомим фольклористом і поетом. По материнській лінії коріння родоводу письменника сягає в глибину XVIII століття, коли далекий пращур переселився на Придесення із Запорозької Січі. Мати, Ганна Марківна Зубок, «гордилася своїм козацьким походженням, – читаємо в автобіографічній повісті «Пахне любисток і м'ята... (з історії мого роду)». – Казала не раз без будь-якого натяку на жарт: «Вище голову, сину, ти ж козак у мене» [1, с. 481].

Саме тому Михайлик не заляк від страху перед всемогутністю стихії, вперше в житті віч-на-віч зустрівшись із грізним її проявом. Під час грози, коли він «сидів біля вікна і дивився в сад, блискавка влучила у верхівку дуба. Тріск був надзвичайної сили – в одну мить кора розлетілась на кілька десятків метрів довкола. Після чого дуб порудів і всох» [Там само].

Володимир Кузьменко і Михась Ткач

Це була одна з тих подій, яка увійшла в свідомість хлопчика ще на зорі дитинства і закарбувалася в пам'яті так міцно і зримо, що й нині, в поважному віці, йому бачиться все до подробиць.

Інші жакливі потрясіння Михайлик пережив, коли йому не було й чотирьох років тоді, як на нашій землі з'явилися чужинці. Це був той день, коли на свято Петра і Павла він разом із матір'ю та старшим на шість років братом Андрієм проводжали батька на фронт. Брат «повторював раз по раз: «Тато повернеться, бо йому дід посвятив торбу», а Михайлик «ніяк не міг

зрозуміти, куди пішов батько?»

А 19 вересня 1941 року, якраз на «Михайлове чудо», коли хлопчику виповнилося чотири роки, в його рідне село Ленінівку (Сахнівку) Менського району Чернігівської області увійшли німецькі солдати. «Прокинувшись, я вискочив на город, зняв штанці і спрямував голу попу в бік вулиці. Німці помітили мене, то почали показувати один одному та реготати. Наразі котрийсь зняв із плеча автомата. І це помітила у вікно мати. Вона миттєво вискочила, вхопила мене і занесла до хати» [3, с. 70].

Оті перші дитячі потрясіння, як і день народження на «Михайлове чудо», гартували характер Михася Ткача, визначили також і його подальшу долю: письменник справді вміє створювати речі незвичайні, чудові, мистецьки

вартісні, що викликають загальне захоплення, вражають своїми художньо-естетичними якостями, дивовижною красою.

Водночас материнська наука (батько загинув на фронті) і набутий життєвий досвід сприяли тому, що Ткачева творчість навіть у похмурі для України часи багряними громами пробуджувала в спраглих душах читачів світле почуття любові до рідного краю. І в цьому непроминальна вартість художнього доробку письменника.

У багатьох оповіданнях, новелах і повістях Михася Ткача подаються описи грози, змальовується, як «блискавки краяли небо, й озивався грім» [2, с. 195] («Одарчин Грицько»).

Скажімо, у повісті «Гірка ягода калини» картина грози віддзеркалює почуття головного героя твору Данила: «Думки, як грозові хмари, осідали над ним. Скільки їх уже за ці дні перевернулося! І ні відповіді їм, ні поради» [1, с. 444].

Гроза присутня і в романтично-пригодницькій повісті М. Ткача «Веселий Штанько, або Сторінки щоденника Грицька Селезня з Качківки». Автор твору неодноразово подає пейзажні описи природної стихії, ніби Перун вимірює персонажів звичними для себе лекалами («Вийшов я до рудки, наче громом прибитий, і – додому...»). Грозові алюзії, парафрази є також складниками і в назвах розділів цієї повісті («Про те, як ми зустрілися з головою Худоманом, що трапилося на озері під час грози, або чому нам не вдалося потрапити до лісу»). Зустрічаються вони і в інших творах: «Рання паморозь» («Сяйнула блискавка – і покотилися через неї осінні громи»); «Малюнок стиглого літа» («Наше з нею літо – таке коротке і неповторне, мов спалах зорі, з взаємниченими грозами і зливами почуттів»); «Лебедині крила» («Війна вже закінчилася давно, мамо», – каже Остап. – «Мені вона, сину, й досі гримить. Поки батько не повернеться...»); «Хока»: («Десь на обрії радісно озвався грім і заклекотав як шалений водоспад. Настя заплакала... Не від жалю – від розуміння, що все таки приходиться відплата і правда, рано чи пізно, перемагає») тощо.

Символікою громовиць позначені назви не лише окремих творів, а й цілих книг – «Багряні громи», «Хочеться грози».

Скажімо, заголовок книзі «Хочеться грози» дала новела, яку свого часу В. Дрозд у видавничій рецензії на рукопис першої збірки М. Ткача назвав однією з кращих. Однак ця маленька перлинка так і не потрапила тоді до збірки: надто обережний редактор В. Музика вилучив її з рукопису. Мовляв, навіщо друкувати твір про селянського міщанина, до того ж удруге одруженого, який спить і мріє про достаток, придбав машину, щоб торгувати на базарі.

Так, герої новели «Хочеться грози» – доярка Оленка і тракторист Степан Хоменки – першими в селі придбали голубий «Москвич», «в нікельованих ручках червоне сонце аж грає» [2, с. 144].

Поїхали вранці у неділю до міста на базар, щоб продати поросля та купити

телевізор. До того ж Степан плакає надію, що коли дружина отримає зарплату, вони придбають ще й килими. По дорозі підвезли Надійку, шкільну подругу Оленки, з якої Степан узяв гроші за проїзд: «А що вона родичка яка? На бензин буде...». Шокована вчинком чоловіка, Оленка попросила зупинити машину, «вийшла, притулилася на обочині до берізки, прикусила гілочку і на вустах гірко-гірко». Молода жінка чи не вперше замислилася над тим, що не кохає чоловіка, що в її найкращому у селі будинку «пустельно і сухо». Отже, новела аж ніяк не звеличує міщанина, а навпаки, унаочнює життєву народну мудрість: за гроші щастя не купиш. Чи не тому Оленці «...хочеться грози! Як в дитинстві: аби горіло в спалахах небо, гула канонада і дорога кипіла від зливи. Щоб бігти, як раніше, тій грозі наперекір, сміятися, як сміється сонце, мокнути до рубця, а потім чекати тепла, так чекати, як це вміють тільки птахи...» [2, с. 147].

Михась Ткач буде твір так, як у давнину будували собори – акустика його текстів дивовижна. Мовлене слово не має кінця, воно заповнює собою простір, підсилюється ним і увиразнюється, і навіть коли стихає для слуху – його присутність відчувається, немов у літню спеку відчутне наближення грози. «Вечоріло. Синя хмара заповонила обрій: вона поступово ширилася та пливла вгору. Між землею і небом палахкотіла блискавка. З усіх кінців ніби котилося каміння – били багряні громи. Гул той у небі то наростав повільно, то рвався відразу і затухав, наче падав у безодню» [1, с. 444].

Присутня гроза і в книзі «Зойк сови» [3], до якої увійшло вісім оповідань і новел про тривожне сьогодення, про війну на сході України з російськими найманцями та уривок з автобіографічної повісті «Чужинці», що унаочнює паралель між двома війнами, стверджуючи патріотичну спадкоємність воїнів-українців: від діда – до батька і сина одвічне прагнення захистити рідну землю від загарбників.

Усі твори об'єднані широкою військово-патріотичною тематикою. Це й покалічена війною доля бійця, який не може адаптуватися у новому середовищі («Мелодія обірваної струни»). І моральні переживання воїна-інваліда, що повертається до рідної домівки і шукає сенс подальшого існування («Зойк сови»). Тут і відлуння Другої світової війни у час, коли українські «молоді хлопці знову помирають на Донбасі». Загарбники-чужинці й союзники-друзі тоді й тепер інші, але долі, поруйновані лихоліттям, схожі на сучасні («Спогад про друга»).

Уміщено у книзі також оповідання, що порушують морально-етичні проблемні питання. Зокрема, проблема материнської любові та пошуку нових шляхів до дитячого сирітського серця розкривається в новелі «Одного серпневого дня». Проблема зради Батьківщині, моральних вагань, пошуку шляхів до спокути гостро поставлена в оповіданні «Нічний дзвін». Батьківські тривоги за майбутнє дітей, які зі студентської лави пішли добровольцями захищати рідну землю, осмислено в оповіданні «Весна з подихом зими».

У кожному з них прозаїка цікавить насамперед проста людина, її характер, особистість на перехресті проблем усього суспільства.

Скажімо, у центрі оповіді в новелі «Одного серпневого дня» такою особистістю є вихователька дитячого садочка молода жінка Марина, що втратила чоловіка на Донбасі. Вона всиновлює дев'ятирічного Михайлика, якого взяла з інтернату. Непросто складаються взаємини між «неблагонадійним» прийомним сином і названою матір'ю. Врешті-решт тепло материнської любові розтопило обледеніле серце дитини, у якої ніколи не було відчуття своєї родини. Дві згорьовані душі, здається, знайшли шлях до взаєморозуміння.

Читач не залишиться байдужим і до страдницької долі іншої особистості – молодого воїна Іллі з позивним «Сова», що постає зі сторінок новели, яка й дала заголовок усій книзі. Сюжет твору напрочуд лаконічний – пунктирно окреслено найголовніші моменти, яких достатньо для мотивації дії.

Юнак у двобої з російським танком під Авдіївкою втратив обидві ноги і праву руку. Проте не падає в депресію, не скаржиться на долю. Навпаки – вважає, що йому поталанило, адже залишився живим, на відміну від побратимів, що загинули на фронті.

Найбільше переживає молодий інвалід за дружиною Катрею, не може зрозуміти, чому вона лише один раз провідала його в шпиталі – чи, бува, не зрадила? І ось після шестимісячного перебування на передовій і чотиримісячного в шпиталі Іллю привозять додому. Зустрічають його односельці як героя. Коли фронтовика винесли в інвалідній колясці зі «Швидкої», на свої зболені питання він отримує жакливу відповідь, що лягла на покалічені груди набагато важче, ніж гусениці ворожого танка. Отримує від сестри, бо мати так само, як і жінка-страдниця з поеми Т. Шевченка «Сова», закам'яніла в своєму горі – Катрю вразила блискавка під час грози.

Заключні стислі рядки новели все ж дають читачеві надію на те, що Ілля і це найважче випробування витримає гідно, витримає заради їхнього з Катрею сина Михайлика: «Бог забрав її ... Забрав багато моїх друзів. Він знає, для чого це зробив. Але залишив мені життя. Значить я потрібний ще буду на цьому світі...» – подумав. Тулив міцно лівою рукою, бо правою не володів, до себе сина, цілував його безперестанно, ще до кінця не збагнувши, дійсність це чи сон, а перед ним обличчя Катрі квітувало блаженним світлом у білому тумані...» [3, с. 23].

Книга М. Ткача «Зойк сови», зрештою, як і вся його проза загалом, прикметна також органічним синтезом різнобарвної кольорової палітри, гри світла й тіні, пластичних образів, що наближає художнє слово письменника до живописного малюнка. Колір у художніх творах прозаїка, зазвичай, крім описової, виконує ще кілька функцій. Найголовнішою з них є емоційна функція. Аби викликати у читача відповідні емоції, Михась Ткач створює настроєві пейзажі – «коли увага спрямована не на змалювання матеріальних предметів,

а на освітлену сонцем природу, гру світла та тіні, деталізацію навколишнього світу, передачу безпосередніх вражень – зорових, слухових» (Н. Дмитренко).

З кольорів та колористичних деталей складаються часто й портрети героїв Ткача, це частіш за все враження того, хто цього героя сприймає. Скажімо, фінальна портретна деталь, що передає образ дружини бійця-інваліда з оповідання «Зойк сови» («...а перед ним обличчя Катрі квітувало блаженним світлом у білому тумані») є напрочуд синкретичною і навіть синестезійною. Читачеві подається портрет загиблої від удару блискавки Катрі очима її чоловіка. Він пройшов пекло війни і залишився живим, а його дружина, як богородиця, прийняла муки бійця на себе. Звідси й «блаженне світло у білому тумані».

Книга «Малярство» [4] – це власне альбом, що містить розлоге вступне слово М. Ткача «Від пензля до пера» та його мистецькі роботи з доробку попередніх років, ті, що збереглися: автопортрети, написані олійною фарбою та олівцем, пейзажі, портрети рідних, друзів, акварельні твори митця, натюрморти, малюнки та начерки.

Пейзажі, а їх у книзі «Малярство» 25, становлять майже третину малярського доробку Михася Ткача. Вони вдало доповнюють прозовий набуток митця. Переважна більшість пейзажних полотен має ліричну тональність. У пейзажах, виконаних аквареллю та олівцем, відбито замишування просторами, затишними куточками і особливо деревами з їхнім вибагливим і складним рисунком. Серед численних ескізів та начерків є краєвиди Чернігова та його околиць («Передмістя. Бобровиця», «Чернігів будується», «Чернігів. Інститут біології і вірусології»).

Велич природи, неквапливість у всьому створюють враження зупиненого часу – тут ніби вчувається подих вічності, про що свідчать роботи «Перед грозою», «Повінь», «Березовий гай» та ін. У багатьох пейзажах («Сонячний день», «На Десні», «Сонячна галявина», «Захід сонця» та ін.) звертає на себе увагу прагнення митця передати яскраве сонячне світло, творити нову поетику, виходячи із власного бачення і життєвого досвіду.

Пейзажі М. Ткача написані виключно з природи і позначені узагальненістю художнього образу. Їм властиві м'якість тонких світлових ефектів, спокійна й лагідна емоційна забарвленість. Фрагменти пейзажу Михася Ткач почасти вводить у жанрові композиції, важливого значення надаючи мотиву дерева, здебільшого могутнього, крилатого («Борисоглібський собор», «Місячна ніч», «Старі дачі»).

Кращі книги М. Ткача напрочуд синкретичні та синестезійні. Від живопису автор бере спосіб зображення простору, насиченість кольорами, гру світла й тіні, контрастність. Колір у художній картині світу митця додає образам додаткового смислового навантаження, породжує ланцюг асоціацій, постає одним з основних вимірів простору і буття людини в цілому.

Кодування фрагментів живописних візій у літературному тексті й на-

впаки ілюстрування малюнками прозових творів являє собою унікальний феномен експериментально-ігрової поетики сучасного автора, унаочнює його напружений інтелектуальний пошук на шляху розширення зображувальних можливостей мистецтва.

Михась Ткач – один із тих українських письменників, які тримають на собі небо нашої літератури. Він здатний приборкати навіть громовиці, спроможний зупинити на папері чи на полотні будь-яку мить, а надто – прекрасну!

Книги М. Ткача наснажують величезною духовною силою, бо в осерді їхнього задуму і талановитого втілення благородна мета – Україна.

Письменник нині зустрічає свою вісімдесяту осінь. Невтомний, зіркий, доброзичливий, розумний, талановитий. Нехай Господь дарує йому міцне здоров'я, довголіття, невичерпну любов читачів і здійснення творчих планів та задумів з приємною своєчасністю!

Література

1. Ткач М. Багряні громи. Оповідання, повість / Михась Ткач. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2004. – 496 с.
2. Ткач М. М. Хочеться грози / Михась Ткач. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2015. – 400 с.
3. Ткач М. М. Зойк сови / Михась Ткач. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2015. – 96 с.
4. Ткач М. М. Малярство / Михась Ткач. – Чернігів: Десна Поліграф, 2016. – 80 с.

Володимир КУЗЬМЕНКО,
завідувач кафедри романо-германських мов
Національної академії Служби безпеки України,
доктор філологічних наук, професор

БАГРЯНІ ГРОМИ СІВЕРСЬКОГО ВОЛХВА-НАРОДОВОЛЬЦЯ

Коли навіть думаєш про Михайла Михайловича Ткача, то, звичайно ж, перед очима найперше постає Людина, а вже потім згадується, що Людина та — знаний український письменник, художник, громадянин, громадський діяч і таке інше. У випадку Ткача, те «інше» — справді, інше — не другорядне ні в якому разі, просто не таке очевидне і не настільки явне. Дивовижність що сприймаєш і розумієш при зустрічі з ним з першого ж погляду, з першого ж почутого від нього слова. Хоча якогось пересилу щодо співрозмовника ні в слові тім, ні в погляді Михайловім ніби й немає. Ну, от є, відчувається харизма якогось наслідного сіверського волхва-характерника, та й по всьому! Інші, щоправда, бачать у ньому когось не менш яскравого, але суті те не змінює, бо висновки залишаються тими ж.

«Він ніби щойно зійшов із гравюри XVIII століття — живий запорозький козак. Нагадує чимось того не тільки зовнішнім виглядом — статурою, гордою поставою голови з виразним обличчям і вусами — а й своїми рисами характеру: волелюбністю, глибоким патріотизмом, порядністю, доброзичливістю, скромністю, синівською любов'ю до українського народу», — пише про нього Олексій Брик у своїй статті «Михась Ткач. Майстер ліричної прози».

Майстер Ліричного Буття — сказав би я. Ні! Майстер Величного Буття — сказав би я.

Давно знаю його, давно дружу з ним, дуже люблю і ціную його творчість, але... Ті кілька разів, коли брався за написання відгуків (уже й не дай Господи — щоб «рецензій»!) на його книги, залишилися «ходінням чи сидінням-у-нікуди»: і розум, і натхнення, і просто рука відмовлялися діяти згідно з задуманим планом, а Пегас знову виносив мене в солов'їні терени нарису про Особистість. Доводилося відступати, не солоно й сьорбнувши спроби.

Але сьогодні, в переддень вісімдесятилітнього ювілею Михася Ткача, можливо, отой нарис про Особистість і буде саме до ладу? І можливо, не так уже пропасно буде мені десь посковзнутися на літературознавчій стежі?

«Народився Михайло Михайлович Ткач 19 вересня (якраз на «Михайлове чудо») 1937 року в с. Сахнівка Менського району (колишня Ленінівка, перейменована на честь більшовицького вождя 1924 року) Чернігівської області в родині хлібороба», — сповіщає нас офіційна біографія, забуваючи нагадати, що був отой Хлібороб ще й Солдатом, який не повернувся з нещадної другої світової бійни...

На рік Михайло Михайлович навіть старший за мого, уже два роки як покійного батька — також сина такого ж Солдата... Я дуже любив свого

батька. Я дуже люблю це покоління: воно ще по-справжньому українське, живуче як верба і співоче, і працювате, і уперте. Я ніколи не переживав щодо цього покоління комплексу «батьки і діти». Я наче, попри вік, сам утав у нього, як сніг у землю навесні... А може, я, навпаки, витік з нього ручаєм, як із талого снігу навесні...

Я розумію це покоління. Я співчуваю цьому поколінню. Дивно, але я, багато в чому, і мислю співзвучно цьому поколінню, і живу згідно з його ідеалами та інтересами.

«Носив мотузком та возив взимку дрова, збирав колоски в полі та вивірював на точках після обмолоту хліба дорогоцінні зернини. Те злиденне життя, якщо не сказати – рабське, перемололо мене так, що відчуваю його чорний подих і сьогодні», – сповідався якимось в «Автобіографії» Михайло Михайлович, вже будучи відомим в Україні письменником.

«Рабське»?! «Перемололо»?!

– Та ж ні! Не лукав, друже! То інших, може, й зітерли на тирсу і прах жорна тодішнього жорстокого буття. А щоб таких, як ти? – кричу йому ось зараз крізь часи і простори. – Дивися, скільки ж усього дивовижного встиг ти начудотворити!

І насправді ж, навіть найскромніше писана біографія у нього звучить (!) завидно:

Закінчив Ніжинський технікум механізації, Остерський будівельний технікум та Заочний народний університет мистецтв у Москві (1965), факультет малюнка і живопису. Працював довгий час інженером-будівельником, художником.

На початку 1990-х взяв участь у заходах, спрямованих на утвердження нашої незалежності. Став членом Товариства української мови імені Тараса Шевченка (нині «Просвіта»), деякий час працював відповідальним секретарем цього Товариства. Тоді створив незалежну громадську організацію – літературну спілку «Чернігів» та заснував журнал «Літературний Чернігів».

Вийшли окремими виданнями його повісті та оповідання – «Сонячний полудень», «Світле диво», «Святковий ранок», «Дике поле», «Гірка ягода калини», «Веселий Штанько», «Відлуння душі», «Зимові сюрпризи», «Багряні громи», «Ласий ведмідь», «Осінні акорди», «Спадок», «Хочеться грози», «Зойк сови» та інші.

Нині очолює літературну спілку «Чернігів», є головним редактором журналу «Літературний Чернігів». Член НСПУ та НСЖУ. Лауреат літературних премій імені Михайла Коцюбинського, імені Григорія Сковороди, імені Пантелеймона Куліша та імені Миколи Гоголя «Тріумф». Заслужений працівник культури України.

Тож точно йому «не має бути боляче за марно прожиті роки».

Ось в автобіографічній повісті «Пахне любисток і м'ята...» Михась Ткач пише: «Коли починаю думати про своє село, уявляти його, згадувати дитинство, то навіть найтяжчі повоєнні роки не видаються мені похмурими, а казковими і світлими».

Гадаю, саме отут він найчесніший. Хоча, можливо, істина, як завжди межі двох крайнощів, вихлюпнутих душею під різний настрій...

«Звідки я родом? Я родом з мого дитинства, наче з якоїсь країни», – написав колись Антуан де Сент-Екзюпері.

Що ж, усі ми родом із дитинства, і всі наші таланти і комплекси теж родом звідти...

Доля випробовувала майбутнього митця сирітством, непосильним для підлітка трудом, голодом сорок сьомого року, але йому вже й тоді, як напише він сам пізніше, «снилися Багряні Громи» (а ви б спромоглися отак означити теперішню дійсність?). А пізніше він так назве і цілу книгу...

Прочитай у тій книзі навіть однеє оповідання «Сині очі Маньки» і вистачить тобі болю народного надовго... може, й до кінця днів твоїх. Снитимуться потому тобі ота корова бідна і жінка стара, наче покара за всяку помилку тобою навіть несвідомо зроблену, як до того снівся, може, хіба що «Маленький грішник» улюбленого Михайла Коцюбинського з іще шкільної «Читанки». Коли побачив пізніше я картину нашого геніального художника Івана Марчука «А очі дивилися нам услід», то відав уже – чий то були очі...

А там же, у цій книзі лише по назвах, зверніть увагу, скільки символів: «Чорні гуси над білою хатою», «Розтерзаний вітряк», «Сироти», «Дике поле»... І це ж тільки – з перших сторінок взято!

Гадаю, тепер вам стає зрозуміло – чому я у заголовку назвав Михайла Михайловича не лише волхвом, але й народовольцем. Народоволець він і є! Народоволець, бо і в житті, і в творах найперше завжди стояла для нього воля народу – воля і в сенсі свободи, і в сенсі жадання або навіть закону того народу. Це стара літературна школа Коцюбинського, з якої Олександр Довженко, Анатолій Дімаров, Григорій Тютюнник... Таких більше не роблять.

Так, устиг Михайло багато: і будинків набудував за тисячі «чоловіків», і дерев насадив – ліси за ним шумлять. Щоправда книжки почав творити пізно... Так зате ж яких!

«...Тільки дістав нову «прочотну» книжку, то читаю, одірватися не можу, – згадував якось з дитинства Михайло Михайлович. А ще далі: – ...води внесу і дровець нарубаю. Однак, що не роблю, а книгу ношу в голові...»

Довго носив у серці Мрію, та й виколисав – золоту. Довго шукав Любові, але ж і знайшов – єдину. А донечки ж у нього – соколівни, і синів не треба. А ще – зяті-молодці і онуків – когорта.

Ніколи Михайло не заспокоїться: не той типаж – не ждатиме «летючих вареників». Зазираю ось у старі листи.

За 2006 рік: *...Зараз я вельми перевантажений, готую до видання книженцію, а тут проблеми з журналом, інші навантаження. Катастрофічно не вистачає часу. Словом, чим далі в ліс, тим більше дров. А ще ж весна, дача, від якої нема де дітися...*

За 2011 рік: *...До книжки маю ще одну приємну новину – народився (у Ганусі) ще один внук. Тепер їх у мене вже четверо і одна внучка. Ось такі новини. Турботи, проблеми – ніколи вгору глянути. Про відпочинок навіть мріяти не варто...*

Доводилося мені колись сидіти з його сімейством на нічному чаюванні – така собі була то «тайна вечеря» після офіційного святкування його сімдесятиліття в музеї Коцюбинського, тісно там було межі крильми і серцями – **Рід сидів за власним Круглим столом.**

Таке воно і є – Чоловіче Щастя – щастя недаремно прожитого життя.

Велика роль Михайла Ткача і в моїй літературній долі...

Думаю, ми не могли не зустрітися з ним і не могли не стати друзями. Принаймні мене доля уперто вела до цього щастя, подарувавши мені чарівну чернігівську юність на срібному розливі Десни: до армії я два роки працював у тамтешньому річковому порту і там же, на Лісковиці закінчував вечірню школу робітничої молоді. Чернігів, власне, вигранював з мене, здохлілого тавричанина, і українця, і поета. Проте тоді ми, на жаль, не зустрілися і не познайомилися.

Те сталося майже через двадцять п'ять років – у «зухватих дев'яностих», коли уже і українська література була стихла, як вичахлий вітер.

Вісім років! Цілих вісім років писав я в шухляду, не маючи змоги нічого видати! Аж поки Господь не послав мені Диво.

Диво те жило за десяток дворів від мене і звалося Наталею Запорожець. Просто до того випадку я з нею і не розмовляв якось. А то були розговорилися – почув я знайому чернігівську говірку. Виявилось, що чоловік її – брат мого друга юності, з яким жив я у одній кімнаті в гуртожитку, а сама вона – рідна сестра дружини Михайла Ткача. Отакий-то тісний світ, в якому ми живемо...

Пам'ятаю, навантажила мене тоді сусідка кількома числами невідомого журналу «Літературний Чернігів» та ще першим, небагатим виданням книги «Веселий Штанько». І всеньку ніч я читав. А вранці написав листа і відправив свої вірші у місто юності. Так прийшов у моє життя Друг Михайло. А «Літературний Чернігів» потому став для мене, як і для багатьох, основою повернення і становлення.

З легкої руки Михайла Ткача і мені полетілося.

А поговорили ми з ним розкішно лише раз – дві тисячі восьмого року, утік він з Київського книжкового ярмарку ночувати до мене в Ірпінський

БТ (саме відпочивав я там). До ранку майже проговорили. На десять років мені і вистачило. А нині скучаю вже...

Спасибі тобі за все, Великий Брате!

Отакий він – справжній, як ця земля, сіль цієї землі – Михайло Ткач.

Які ж і могли бути у такого «не кабінетного» письменника «Осінні акорди»?

Який може бути у такої непосидючої людини «Спадок»?

Вам здається, що надто мало я сказав про творчість Михайла Михайловича? Що ж, я готов розповісти вам і сокровенне... Для того ось подам (може, це й нахабно, але – ну ніяк по-іншому!) уривок з мого роману «Я прошу вас живіть», а насправді випадок з мого волонтерського буття:

* * *

У волонтерському екіпажі, що їхав цього разу в зону АТО, крім мене та водія з позивним «Хорунжий Бунчук», була ще й дівчина Віка, років вісімнадцяти, студентка нашого культосвітнього училища. Їздили ми в сектор «М», у Новоселівку: відвозили «передачку» для бійців 14 бригади. Загалом справилися непогано. А от на зворотному шляху, вирішивши скоротити дорогу, втратили в халепу – навалися, схоже, на диверсійну групу «денеерівців».

Аби не їхати через Чормалик, спробували ми подолати глибоку і широчезну балку, що пролягала межі двома дорогами, через якусь покинуту ферму, до якої були з'їзди з обох автотрас. Та ледь почали спуск, як звідкись із-за будівель вихопилося четверо людей в камуфляжі та з ручними кулеметами. Один одразу ж став у положення «стрільби з коліна». Двоє розбіглися врізнобіч і, відбігши від центрального кроків на тридцять-сорок, теж грамото зайняли вогневу позицію.

Звичайно ж, ми зупинилися. Що іще могли зробити, беззбройні?

Четвертий з «воєнних», граючись автоматом, рушив до нас.

– Чуєш, Віко, – тихо сказав хорунжий Бунчук, – ти ляж на сидіння! Може, якщо й почнуть стріляти, залишишся живою...

На те з-заду почулося тільки зневажливе сопіння.

Я озирнувся. Обриси обличчя дівчини отверділи до монументальності, але очі дивилися на світ рішуче і без страху!

«З такою можна йти у розвідку...» – подумалось.

– Як думаєш, – встиг спитати я ще у Бунчука, – наші чи ні?

– Хтозна, – буркнув він. – Територія тут наша, але ж до фронту всього кілометрів сім...

Той, що підійшов, на «нашого», дійсно, схожий був мало: екіпірований по першому класу, наче щойно – з магазину. Навіть автомат, здається, тількино відмили від солідолу. І – жодного шеврону чи нашивки!

Зневажливо зиркнувши на наш жовто-блакитний прапорець, він, на від-

міну від солдатів на блокпостах, навіть не став вимагати документи. Зазирає у салон. Побачив Віку і тихо просичав: «Бандеровская принцесса...»

Потім, відступивши крок, коротко сказав, наче плюнув, московською говіркою:

– Абельдьте чьрез Чермаалик...

Ми заднім ходом (вгору!) повернулися на стару дорогу.

Відчувши волю, з Бунчуком дружно закурили.

А Віка раптом сказала:

– Їсти хочу!

– Ну, ти диви на неї! – засміявся Бунчук. – Точно – бандерівська принцесса: війна війною, а обід за розкладом!

Біля найближчого мирного кемпінгу ми зупинилися, з'їхавши ближче до лісосмуги. Їли. Сміялися чомусь. Просто раділи тому, що життя продовжується.

Дивлячись на Віку, я раптом згадав слова Сократа: «Людині, істинно мужній, не личить намагатися прожити якомога довше, а варто сприймати життя таким, яким би воно не було...» Ми ж з Бунчуком хоч встигли децю в цьому житті, а дівчинка ця ще стільки хорошого могла в ньому втратити.

Ні! Народ, в якому – **такі** майбутні матері, не зламати ніколи і нікому!

«Так наші то були чи ні? Може, вороги просто не захотіли демаскуватися, піднявши стрільбу?» – гадаю, думав кожен з нас всю подальшу дорогу додому.

Тієї ж ночі, саме там, де ми були, «денерівці» вдарили в стик 14 і 75 бригад. **І з тилу теж**. Невдало вдарили: залили їм сала за шкуру добряче...

Отже, все-таки то були не «наші».

То до чого я все оце писав? А до того, що отам під прицілом ворожих кулеметів чомусь (мабуть, з доброго дива) згадалося мені раптом оповідання Михася Ткача «Вишиванка для старшого брата» і вперто так звучало в голові потому майже до закінчення тієї клятої «пригоди». Чому? Прочитайте обов'язково – здогадаєтеся.

Узагалі, його твори треба не рецензувати та обговорювати: їх варто читати, щоб в урочі та віщі хвилини хоча б думалося та згадувалося вам щось справжнє та путне.

Заодно ось ще згадав я, що колись аж цілу книжку «Наголоси і наголоси» закінчив-був я славно, і що кінцівка та і сюди вельми доладна. Отож так і закінчу, благословляясь, оце Слово Про Справжню Людину:

...Здається, дійсно-таки, все... Пора іти – садити свій Шовковичний Сад і копати Пречисту Криницю. Ось тільки «маленький» сердечний боржок поверну Всесвітові – доброго друга, славному Людину, пресвітлого осядича-лужичанина поздоровлю з його повноліттям:

Михасеві Ткачу

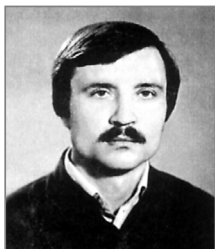
ВІНШУВАЛЬНЕ

*А не так вже й багато пройшло...
А не так вже багато й минуло!
Просто скрапнув дощинкою нулик
в ще іскристе (!) осіннє тепло.
Що в колишнє нема вороття,
то дарунок від Господа світові!
Зустрічай свій рубіж «оксамитовий» —
урожайне поліття життя.
Слово? Ні! Не розтало, як дим, —
благовісне письмо по левкасу...
Хай здоровиться, брате Михасю,
і від щастя аж світиться дім!
Хай од сонця вікно аж бринить!
Серце хай аж співа од любові!
Як в дитинстві, дивує хай знову
кожна мить... кожна мить...
кожна мить!
Більше друзів тобі — не «колег»,
в котрих очі — мов листики фігові!
І весни! І Десни! І Чернігова!*

Вічний Скіф (Гончаренко Олег).

А ми ж іще з Михайлом і танкісти колишні обоє. А День танкіста також наближається — першої неділі вересня.

То і з цим святом вітаю тебе, друже! Будь здоров, солдате, сину Солдата. Всіляких тобі гараздів, наснаги і натхнення!

Олег ГОНЧАРЕНКО

ВИСТОЯТИ В ЦЬОМУ СВІТІ (До 80-річчя письменника Михася Ткача)

Роздуми про творчість відомого українського письменника, головного редактора мистецького щоквартальника «Літературний Чернігів» почну з його прозової книжки «Зойк сови» (Чернігів, видавець Лозовий В.М., 2015).

Уже проминуло більше ніж півроку, як я прочитав цю невелику за об'ємом книжку оповідань, але часто повертався думками до неї, бо наснажує вона сучасною героїкою і глибоким психологізмом характерів, динамічною драматургією; майстерно, реалістично написана природною, високохудожньою мовою, занурює в саму гущу недавніх подій (нерідко трагічних), в яких відбувається зіткнення чесних і хоробрих українських патріотів з непростими і вишколеними у військовому ремеслі ворогами та ще й окремими «своїми» хабарниками, запроданцями, зрадниками або просто підлими пройдисвітами і вульгарними особистостями.

У короткій редакторській передмові написано: «До нової книги оповідань Михася Ткача «Зойк сови» увійшло кілька оповідань про тривожне сьогодення, нелегкий час для нашого народу – новітню війну, яку нам нав'язала Росія на Сході України, про патріотів, їх мужність, і біль матерів. А також уривок зі спогадів про німецьку окупацію «Чужинці».

До речі, ті уривки теж унікальні, адже висвітлюють події – бачені і пережиті дитячими очима письменника: і жах бомбардувань, і втрата батька на фронті, і входження з боєм фашистів у село... Все – як було тоді...

Але повернемося спочатку до нашої дійсності. Вона, образно кажучи, ніби розгойдує амплітуду парадоксальних подій. Виняткова мужність багатьох наших воїнів, і при цьому – здача ряду важливих стратегічних позицій. Михась Ткач, як митець, тонкий психолог, аналітик, а водночас і виразник соціальних проблем розкриває в сюжетах, живій мові персонажів справжню картину буття ще у достатній мірі неусвідомленої бурхливої дійсності. Колись американський письменник, лауреат Нобелівської премії Вільям Фолкнер, який у своїх оповіданнях завжди тяжив до моральної чистоти і чесності героїв, говорив з приводу манери письма художнього твору: «Стиль дуже важливий... Я сам би хотів писати ясно, прозоро, просто». Саме так, дотримуючись цих критеріїв, здебільшого творить свою «малу» прозу (тобто оповідання) і Михась Ткач. До того ж йому близька інтонація ліричних відступів у творах Михайла Коцюбинського і він, у свою чергу, власними словесними еквівалентами кольорів і відчуттів змальовує спочатку пейзаж, який є своєрідним вступом до сюжетних колізій. Це притаманно і першому оповіданню «Мелодія обірваної струни» згаданої книжки: «Сонце... осяяло червоним кольором весь довколишній світ і пригасло. Ранок спохмурнів: у ньому таїлось щось неочікуване, тривожне».

У цьому творі головний персонаж – Павло, доброволець АТО, який у бою

під Дебальцевим потрапив у полон... Його з іншими полоненими катували за те, що тримався гідно, не видав жодної інформації. Він, після побиття, – втратив зір... Дивом врятувавшись, покалічений, тепер ходив по вагонах потягів з гітарою, співав пісні. Люди кидали йому за це у футляр невеликі гроші – хто скільки міг. А дружина Галя на ті гроші ще й пригощала свого коханця. Якось Павло від гірко-душевного болу вхопив ласого нахлібника в оберемок, викинув у вікно... Ось уривок з цього оповідання:

«Пальці його ледь торкалися струн, бриніла гітара і чути було надривний кобзарський голос: він не співав, а говорив з болем невідомо до кого про біди українські – не колишні, а сьогоднішні – про безглузду війну на Сході, воїнів-побратимів, тих, що не мають страху, полон і новоявлених катів... «Там умирають мої друзі. Поруйновані міста і села, спустошені поля, знищені хати, віками надбане добро. Там – розіп'ята материнська душа...».

«Спогад про друга» – наступне оповідання книжки. Розповідь ведеться від імені 85-річного фронтовика Другої світової війни, який згадує свого побратима Альошу, командира взводу, про те, як він загинув у бою. Але спогад той не відірваний від сучасності. Особливо гіркі, пам'ятні ті випробування молодості, але тут ще й думки наповнюються гіркими роздумами про сьогоднішні наші військові втрати на Сході країни у тому бойовищі, яке офіційно називають АТО. Але ж рани не менше болючі й страшні ніж у Другу світову в поранених чи катованих воїнів – наших сучасників. Тому закінчується внутрішній монолог старого фронтовика коротким підсумком: «Оце згадав і так тяжко на душі стало. Хіба можна спокійно жити, коли наші діти знову йдуть під кулі».

В оповіданні «Зойк сови» – яке й дало назву всій книжці – розповідається про бійця АТО, який прокидається в лікарняній палаті після важкого поранення, операції – втративши дві ноги і руку.

Повернемося до уривків тексту: «І на мить не виходила з голови Катря. Бачив її то журливу, то осяяну, коли схилилася над дитиною. Пам'ять вихоплювала всілякі подробиці їхнього майже трирічного спільного життя, згадував, що говорила, коли провідувала». Згадувався і бій. Ось фрагменти спогадів бійця: «Вибух за спиною змусив Іллю мимоволі оглянутися – в повітря злетів міномет разом з уламками ящиків від боєприпасів і шматками начебто людського тіла... Сподівався, що водій не зможе побачити його за десять метрів через оптичні прилади. Але той помітив і спрямував танк на бійця». І далі: «...від згадки стало моторошно в ліжку... Танк повзав по ньому сюди-туди, крутив гусеницями, розчавлюючи та затоптуючи тіло глибоко в землю».

Урешті привезли Іллю додому, винесли в інвалідній колясці з «Швидкої». Зібралися селяни, чекала його мати, тримаючи дворічного внука: «А де Катря? – не стримався Ілля. – Чому її немає? Мамо, чого мовчиш, скажи, що відцуралася від нас?». Виявилося, що Катрю вразила блискавка – коли вона працювала в полі...

У оповіданні «Одного серпневого дня» героїня твору Марина лишилася самотньою, бо чоловіка привезли пораненого з Донбасу і він помер. Узяла хлопчика з дитячого будинку, щоб не бути самотньою. Скільки несподіванок

чекало на неї у вихованні дитини – про це йдеться в оповіданні. Воно дуже зворушливе. Є у книжці також інші оповідання, які не залишать читачів байдужими: «Весна з подихом зими», «Марійка і Василь», «На Великдень»... Більшість із них у різних сюжетах змальовують не лише випробовування, які випали на долю мужніх наших сучасників у боротьбі на Сході та в «паралельних» спогадах ветеранів про Другу світову війну, але й про те, які випробування постають перед долями рідних, їхнім коханням, подальшим життям. Але проза Михася Ткача, попри всі драматичні події, які він змальовує точними штрихами вправного майстра – все ж у підсумку оптимістична, вона повниться вірою в людину, і це має неабияке значення в наш нелегкий час. Вона, врешті, підсвідомо кожному ставить вибір: розважатись, займатись хабарництвом, кудись втікати від свого сумління подалі на європейські пляжі чи шукати можливості хоч якось допомогти всеукраїнській біді. Це проза, в якій переконливо знаходять своє художнє втілення риси народної стійкості і народної моралі, а водночас вона генерує пошуки не формальних, а дійових заходів, щоб знайти ключі до миру, водночас стаючи активнішими і могутнішими, пробудитись від лакувальних реклам станому українському розуму.

Я вже колись писав щодо творчої та життєвої біографії Михася Ткача (знайомлячись з його спогадами). Нагадаю її важливі віхи.

Ще у своєму повоєнному дитинстві Михась захоплювався книжками, малював чудові краєвиди біля мальовничої річки Снові. Дитинство хлопця було хоч і нелегким, але багатим на драматичні події, мрійливим: «... я блукав полями і ярами – рвав цвіт акації, збирав колоски, ходив по солону вночі. Доля випробовувала мене голодом сорок сьомого, а мені вже снилися «Багряні громи». Так писав М. Ткач у повісті «Любисток і м'ята...» (*Із історії мого роду*), яка вміщена і в книзі вибраних творів «Багряні громи» (2004 р.).

Дід Марко (по матері) був мудрим, освіченим козацьким нащадком. Його брати зазнали і сталінських репресій, примусового виселення до Казахстану... Тяжка доля судилася також його синам, рідним дядькам Михася, які воювали з фашистами. Всі троє повернулися додому, але два з них ще й відчули муки фашистського концтабору. А про батька, який пішов на фронт, так написав син через багато років у вже згаданій повісті: «Батько обняв матір, на обличчі якої весь час не висихали сльози, підняв на руки Андрія, потім мене, поцілував усіх, повернувся на схід сонця і пішов услід за підводами... Пішов, щоб більше ніколи не повернутися». Найстарший дядько Михася (по матері) бачив востаннє його у фашистському концтаборі.

Після семирічки Михась був у колгоспі косарем, рільником-механізатором та обліковцем. Прийшов час – забрали юнака до війська. Служив механіком-водієм у спокотних Кара-Кумах. Після демобілізації закінчив Сахнівську вечірню середню школу, Ніжинський технікум механізації сільського господарства. Працював трактористом, помічником бригадира тракторної бригади. Переїхавши до Чернігова, отримав посаду художника в історичному музеї імені В.В. Тарновського. Заочно закінчив факультет малюнка й живопису Московського народного університету мистецтв. Невдовзі закінчив заочно

ще й Остерський будівельний технікум, після чого працював інженером-будівельником, виконробом на будовах Чернігова, три роки перебував на Борзнянщині, у селі Красносільське, де збудував дитячий садок, їдальню та кілька господарських споруд.

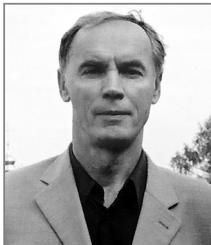
Михась Ткач почав писати художні твори тоді, коли збагатився духовно, набув знань і умінь, загартував свій характер, мав чітке бачення оточуючого світу, знав, чого він хоче. 1973 дебютував у журналі «Вітчизна» оповіданням «Неспокій». 1979 року в видавництві «Молодь» побачила світ його перша книжка «Сонячний полудень». Потім з'явилися книжки, до яких увійшли оповідання, новели, повісті (зокрема й для дітей): «Світле диво», «Дике поле», «Гірка ягода калини», «Веселий Штанько», «Відлуння душі», «Зимові сюрпризи», «Багряні громи», «Ласий ведмідь», «Осінні акорди», «Анюта». «Спадок», «Хочеться грози» та ін.

Для багатьох творів М. Ткача притаманне використання пейзажно-поетичних замальовок (про що вже написано вище), метафор і порівнянь, наснажених музикою алітерацій, грою світла у переливах барв, радістю і гармонією душі, яка не може натішитись красою поліського краю, щедро ділиться своєю любов'ю з оточуючим світом. Він – автор багатьох акварелей, на яких чудові пейзажі Придесення, гармонійно «малює» також художнім словом. Звернемо увагу на повість «Гірка ягода калини». Вона починається так: «Над полем у сизо-золотій ризі, наче в колісці, гоїдався серпневий ранок. Дрібненькі синьо-фіолетові хмари вимальовувалися на обрії дедалі яскравіше, швидко рухалися – і був у тому дивний рух, стрімкий та урочистий. Відчувалося, що сонце ось-ось вигляне і обіллє золотим полум'ям світ».

Михась Михайлович Ткач – визначний український письменник, член Національної спілки письменників України, художник, видавець, громадський діяч, заслужений працівник культури України, лауреат літературних премій Михайла Коцюбинського, Григорія Сковороди, Пантелеймона Куліша, Миколи Гоголя, міжнародної Івана Кошелівця.

Він незмінно, протягом 25 років, є головним редактором щоквартальника «Літературний Чернігів», який започаткував 1992 року, створивши тоді й незалежну громадську організацію – літературну спілку «Чернігів». Редагований ним щоквартальник нині є одним із взірців літературних часописів.

Вітаємо Михася Ткача зі славним 80-річчям! Бажаємо творчої снаги, благополуччя, здоров'я, щастя.

Станіслав ШЕВЧЕНКО

ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ І ПРОСВІТНИК

Художній доробок М. Ткача загалом не обійдено увагою дослідників. Останнім часом з'явилися літературознавчі розвідки [1], літературно-критичний нарис [2] і навіть збірка матеріалів про життя і творчість автора книг «Багряні громи», «Хочеться грози», «Зойк сови», «Малярство» [3]. Однак досі ще немає спеціальної праці, в якій би аналізувалась цілісно громадсько-просвітницька діяльність Михася Ткача. Натомість потреба в такій студії давно на часі.

Боротьба українського народу за можливість розмовляти рідною мовою була постійним явищем. У світовій історії важко знайти аналогію, щоб жива мова, мова великого народу систематично заборонялася й переслідувалася спеціальними вердиктами й актами. Цей геноцид тривав століттями. Пригадаємо сумні сторінки нашої історії – указ Петра I (1720), за яким не дозволялося видавати книги українською, і Катерини II (1754), де йшлося про заборону викладання рідною мовою, також відомий Валуєвський циркуляр, Емський указ та низка інших державних актів тодішньої царської імперії, в результаті яких ішло гоніння на українські театри, пресу, школу і навіть народну пісню. У роки радянської влади спотворювалася історія, культура, тотально винищувалися звичаї, обряди.

У середині 80-х рр. XX ст. у Чернігові практично зникли українські школи. І саме тоді після сімдесятилітньої тоталітарної задухи з'явилася горбачовська демократія (іще дозована), яка підняла хвилю дискусій на радіо, сторінках періодичної преси про місце української мови в духовному житті українського народу. Епіцентром полеміки стала газета «Літературна Україна», де в рубриці «А мова – як море» письменники, науковці і просто рядові українці почали відкрито говорити про ганебний стан, в якому опинилася не тільки українська мова, а і вся культура. На захист української мови з'явилися публікації і в чернігівських газетах. Михась Ткач активно включився в процес повернення українського Слова та утвердження нашої незалежності.

У перші дні заснування обласного Товариства української мови ім. Т. Шевченка (нині «Просвіта») М. Ткач став його членом і прилучився до просвітнянських справ, до відродження духовності рідного краю, мови, традицій. Він брав участь у всіх заходах, спрямованих на утвердження незалежності. Був у центрі подій у Крутах, мандрував селами Чернігівщини разом з іншими просвітнянами під час культурологічного походу «Дзвін – 90» (під пильним наглядом спецслужб), який був покликаний пробудити приспану національну свідомість українського народу, їздив на всеукраїнське свято, яке відбувалося

у Запоріжжі на могилі легендарного Івана Сірка, відновлював П'ятницьку церкву, долучився до відкриття у с. Феськівці Менського району пам'ятної дошки геніальному перекладачеві, людині зі світовим ім'ям Григорію Кочуру з нагоди його сторіччя. М. Ткач також ініціював створення міського осередку «Просвіти» та ряд інших освітянських справ.

Чернігівська «Просвіта» чи не однією з перших в Україні розпочала видавничу діяльність. Уперше за багато років вдалося підготувати до друку і видати літературний альманах «Просвіта-92», в якому було опубліковано добірки поезій Д. Іванова, Д. Куровського, кілька краєзнавчих матеріалів, видати книгу М. Бутка «За Україну, за її волю» та книгу для дітей М. Ткача «Святковий ранок».

1992 рік став переломним для Чернігівського Товариства, коли із юридично-паперового воно перетворилося на фінансово-діючу громадську організацію. Саме тоді, у 1992 році, працюючи на посаді відповідального секретаря Товариства, М. Ткач створив літературну спілку «Чернігів» та заснував літературно-мистецький часопис «Літературний Чернігів». До того ж із ініціативи В. Чепурного «Просвітою» було засновано дві газети – «За Україну» (перейменована у «Сіверщину») та «Білу хату», науковий журнал на чолі з О. Павленком «Сіверянський літопис», премію ім. Б. Грінченка, яка протрималася недовго за браком коштів, видано кілька художніх та історичних книжок і відкрито магазин української книги «Добра книга».

Михась Ткач налагодив співпрацю з громадською організацією – «Чернігівське земляцтво в Києві», друкував довгий час у «Літературному Чернігові» твори земляків, членів Земляцтва, що мешкають у Києві. Чернігівське земляцтво повсякчас відгукується на всілякі культурні події – проводить конференції до ювілейних дат відомих чернігівців, видатних діячів культури. Газета Земляцтва «Отчий поріг», завдячуючи її редактору Л. Горлачу, стала культурно-просвітницьким явищем на Чернігівщині. Натомість обласна організація втратила свою газету «Просвіта» із-за фінансових проблем. А згодом, на жаль, – «Білу хату» і «Сіверщину» Після переобрання нового голови «Просвіти» остання стала поволі відроджуватися.

Безперечно, становлення, а, по суті, відновлення чернігівської «Просвіти», яка була заснована ще сто років тому такими видатними діячами, як Б. Грінченко, М. Коцюбинський, І. Шраг, відбувалося нелегко і неоднозначно. Крім внутрішніх, були й зовнішні чинники, які повсякчас заважали її утвердженню. Спротив антиукраїнських сил був очевидним. Але вона вистояла і відіграла у перші роки незалежності України неабияку роль у пробудженні національної свідомості та захисту української культури й мови. І нині ця громадська організація веде певну роботу на ниві просвітництва.

Михась Ткач – поза сумнівом, знакова постать не тільки на теренах культурно-освітянського життя Чернігівщини, але і в процесі державотворення в

усій Україні. Якщо оцінювати цей процес не з погляду впливу письменника на електорат під час чергових виборів, а вимірювати його роллю в духовній реабілітації тисяч покалічених душ українців чиновницьким свавіллям, народженим нашим життям.

Кращі художні твори Михася Ткача входять до шкільної та вузівської програм, до найвибагливіших літературних антологій, хрестоматій, звучать по радіо. Тож цілком закономірно, що багаторічна культурно-мистецька діяльність Михася Ткача відзначена високими державними й літературними нагородами. Він лауреат літературної премії імені М. Коцюбинського, Міжнародної літературної премії імені Григорія Сковороди «Сад божественних пісень», імені Пантелеймона Куліша, імені Миколи Гоголя та імені Олесь Гончара. Заслужений працівник культури України.

Михась Ткач – це яскрава особистість, світло душі, розуму і серця. Він сповнений непідробної пошани й любові до людей. А ще наділений рідкісним даром беззадриності, справжній життєлюб.

З роси і води, дорогий Михайле Михайловичу! Благословенних і безобрійних Вам літ, міцного здоров'я і нових ювілеїв!

Література

1. Гарачковська О. З когорти сонцепоклонників / Оксана Гарачковська // Київська старовина. – 2004. – № 4. – С. 174.
2. Кузьменко В. Світ правди і краси: До 70-річчя від дня народження М. Ткача: літературно-критичний нарис / Володимир Кузьменко. – К.: Вид-во КСУ, 2007. – 96 с.
3. Творчий портрет Михася Ткача. Від любові до болю: Літературознавчі нариси, критичні статті, рецензії / Упоряд. В. Сапон. – Чернігів: Десна Поліграф, 2013. – 224 с.
4. Ткач М. М. Зерна слова. Культурологічні статті, короткі міні-рецензії, інтерв'ю / Михась Ткач. – Чернігів: Десна Поліграф, 2012. – 120 с.

Надія КУЗЬМЕНКО,
*професор кафедри педагогіки
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
доктор педагогічних наук*

НА ЧОЛІ ЧАСОПISУ

Сучасний літературний процес в Україні важко уявити без книг ліричної прози Михася Ткача. Він також широко знаний як літературний критик, громадсько-культурний діяч, краєзнавець, художник і, насамкінець, як головний редактор журналу «Літературний Чернігів». Власне остання з виділених граней творчої діяльності митця, поза всяким сумнівом, теж гідна бути в епіцентрі уваги науковців.

В останні десятиліття творча і просвітницька діяльність Михася Ткача неодноразово ставала об'єктом наукових студій. Відомі письменники А. Дімаров, В. Дрозд, М. Слабошпицький, Д. Іванов, В. Мастерова, Петро Сорока схвально відгукнулися про творчість митця, літературознавці й критики, мистецтвознавці В. Кузьменко, О. Забарний, Р. Кухарук та інші присвятили осмисленню його художнього доробку численні рецензії, ґрунтовні статті. З'явився літературно-критичний нарис [4] та збірка матеріалів про життя і творчість автора книг «Багряні громи», «Спадок», «Хочеться грози» та багатьох інших [6]. Побачило світ і кілька поодиноких праць про роль журналу «Літературний Чернігів» у відродженні літературно-мистецького життя Сіверського краю [1; 2; 3]. Однак у нашій публікації [1] розкрита тільки жанрова специфіка віршованої сатири й гумору на шпальтах цього журналу, а статті О. Забарного [2] та В. Кузьменка [3] присвячені аналізу здобутків і втрат у виданні часопису відповідно за п'ять і десять років. «Покажчик змісту часопису «Літературний Чернігів» за 1992-2011 роки» [6] складений з нагоди 20-ї річниці виходу у світ першого номеру журналу. До покажчика включено описи всіх матеріалів, уміщених протягом цього періоду на сторінках «Літературного Чернігова». Водночас автори згаданих публікацій лише побіжно торкаються діяльності М. Ткача як головного редактора журналу, констатуючи переважно на його керівництві у виданні часопису.

Отже, актуальність дослідження спричинена передовсім суспільним резонансом творчості Михася Ткача, гострою потребою вивчити його редакторську діяльність, а також відсутністю публікацій зі згаданої проблематики.

Понад 150 років тому земляки-чернігівці Василь Білозерський і Пантелеймон Куліш заснували перший український журнал «Основа». Видавався він у Петербурзі. А ось у Чернігові, за понад тисячолітню історію міста, літературний часопис (не беручи до уваги церковні, медичні та статистичні журнали, що вряди-годи видавалися в ньому) з'явився лише в 1919 році. Звався він «Просвещение», виходив, звісно ж, російською мовою. Проте побачило світ тільки одинадцять чисел. Окрім матеріалів освітянської тематики, в ньому

вперше надруковано поему Олександра Блока «Дванадцять», широко публікувалися твори тоді ще молодих письменників Зіновія Давидова (він же був і редактором журналу), Юрія Сльозкіна, Олександра Архангельського, Олександра Слонімського, Михайла Могилянського, його доньки Ладі Могилянської. На жаль, з огляду на події громадянської війни журнал перестав виходити, а його автори переїхали – хто до Москви, а хто до Києва.

У 50-х роках ХХ ст. з'явився альманах «Десна», в якому надрукували свої твори Олексій Довгий, Євген Гуцало та інші літератори Чернігівщини. Проте на той час періодично альманах не зміг виходити через ідеологічні перепони. І тільки з розпадом Радянського Союзу, коли Україна стала незалежною державою, чергова спроба започаткувати в Чернігові журнал увінчалась успіхом.

На початку 90-х років ХХ ст., коли в Україні розпочалися демократичні процеси, М. Ткач брав найактивнішу участь в усіх заходах, спрямованих на утвердження нашої незалежності. Як член Товариства Української мови ім. Шевченка (нині «Просвіта») деякий час працював відповідальним секретарем цього Товариства. Саме завдяки його діяльності у Чернігові було створено в серпні 1992 р. незалежне громадське об'єднання – літературну спілку «Чернігів» та мистецький журнал «Літературний Чернігів».

«Задум створити, незалежну від офіційної, літературну спілку і заснувати свій журнал з'явився у мене уже в 1992 році, коли працював відповідальним секретарем обласного товариства «Просвіта», – зізнавався згодом М. Ткач. – Тоді мене підтримали колеги. І хоча у нас нічого не було, крім ентузіазму, все ж важкий шлях від задуму до його втілення в життя вдалося подолати.

Сьогодні можна з певністю сказати, що «Літературний Чернігів» з'явився не випадково, не як скоро минуше явище, а як духовний пагін на загальному літературному дереві, яке виплекали наші попередники. І це є добрим знаком – літературні традиції у нашому краї будуть поглиблюватися» [5, с. 3].

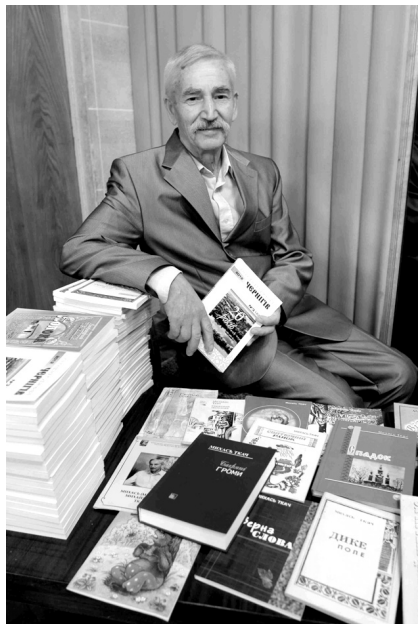
Перше і друге числа журналу вийшли під назвою «Чернігів», він мав обсяг 120 сторінок. А від 1993 року – з'явилася сучасна назва.

Становлення журналу не було легким. Десять років, не маючи по суті ніякої підтримки, він друкувався у Куликівській районній друкарні на газетному папері двічі на рік на незначні кошти від реалізації.

Від 2002 року видається шокварталу. Чернігівська обласна державна адміністрація надала фінансову допомогу. Відтоді часопис почав виходити чотири рази на рік, друкуватися на сучасному обладнанні, покращав його дизайн.

Наклад зріс до 800 примірників (нині 300 примірників). Надходить журнал до центральних бібліотек України та багатьох європейських столиць.

Головний редактор «Літературного Чернігова» – письменник Михась Ткач, члени редколегії – О. Бобир, Д. Іванов, О. Забарний, В. Кузьменко (заступник головного редактора), В. Савенок (відповідальний секретар), В. Сапон та ін. Часопис убачає своє головне призначення в згуртуванні творчої інтелігенції, здібної молоді Сіверського краю. Втім, журнал «Літературний Чернігів» не

є суто регіональним явищем. Ось уже чверть століття на сторінках цього видання друкуються автори, що живуть і пишуть свої твори як в Україні, так і поза її межами. Такого типу часопис – це справжня творчість, це спроба об'єднати митців у спільному всеукраїнському контексті. Авторський колектив – ціла плеяда талановитих представників науково-творчої інтелігенції: І. Качуровський (Мюнхен), Р. Іваничук (Львів), А. Дімаров (Київ), Ю. Мушкетик (Київ), Ю. Луцький (Торонто), В. Кузьменко (Київ), С. Шевченко (Київ), Михайло Слабошпицький (Київ), Петро Сорока (Тернопіль), М. О. Ковальчук (Ніжин), О. Забарний (Ніжин), А. Шкуліпа (Ніжин), Д. Іванов (Чернігів), М. Холодний (Остер). І десятки інших нині відомих і ще малознаних молодих, і не тільки

молодих, літераторів, журналістів, науковців, які зберегли свою національну самобутність, невіддільний патріотизм, державотворче мислення. Цей ряд авторів постійно розширюється, адже часопис шукає нові імена скрізь, де це можливо. «Літературний Чернігів» прагне надрукувати «будь-кого, хто пише талановито і щиро, і хто ще не знайшов своєї дороги в літературі. На ниві українського слова всім вистачить місця» [3, с. 1].

У часописі функціонують основні рубрики: «Поезія», «Проза», «Публіцистика», «Переклади», «Літературознавство», «Історія», «Красзнавство», «Мистецтво», «Ювілеї», «Письменник і суспільство», «Рецензії», «Гумор», «Сторінка для дітей».

Уже в перших номерах журнал опублікував твори Юлія Коцюбинського – онука класика української літератури, директора його Чернігівського музею, інтерв'ю з львівським прозаїком Романом Іваничуком, розлогу статтю уродженця Чернігівщини, письменника та професора Українського вільного університету з Мюнхена Ігоря Качуровського. Часопис подав великі добірки поезій та теплими словами згадав про згаслих завчасно Олександра Самійленка й Леоніда Тереховича, першим опублікував поезію «Козачка» сучасної чернігівської авторки, яка згодом стала популярною піснею «Струмені зоря». В наступних – цікаве дослідження одного з найактивніших авторів, професора Володимира Кузьменка про самобутнього поета з Ічні Василя Чумака, зірка якого спалахнула яскраво, але, на жаль, передчасно згасла. А також листи Ганни Барвінок, Грицька Чупринки до багатьох діячів нашої культури тощо.

«Літературний Чернігів» вміщує твори переважно молодих літераторів Придесення (Б. Вознюка, Я. Гадзінського та ін.), класиків (А. Дімарова, Ю. Мушкетика, І. Качуровського, Р. Іваничука, В. Дрозда, М. Слабошпицького, Л. Горлача, Д. Іванова та ін.), письменників Болгарії, Бразилії, США, РФ, Білорусі. Друкує пошуково-історичні, краєзнавчі, літературознавчі й публіцистичні матеріали Т. Демченко та В. Онищенко («Ілля Шраг та українська культура», 1993, № 1), О. Добриці («Забута спадщина», 1993, № 2–3), О. Астаф'єва («Перекладацький доробок Ігоря Качуровського», 1996, № 9), В. Шкварчука («Шкідництво» в ефірі: з архіву НКВС», 1997, № 11), В. Сапона («Останні вірші Сашка Самійленка», 2010, № 1), В. Кузьменка («Творчий заповіт Романа Андріяшика», 2011, № 2) та ін.

А ще на шпальтах часопису постійно друкуються гумористичні та сатиричні твори (як поетичні, так і прозові). Незрідка з'являються літературні пародії С. Дзюби (2004. – № 4), І. Кулаковської (2007. – № 12) та інших авторів, гуморески П. Руденка «Діалог чоловіка-поета з дружиною-господаркою», «Все ще попереду», «Подружній діалог» тощо (2000. – № 4), сатиричні афоризми М. Клочка (1996. – № 8), однорядкові вірші О. Павленка (1998. – № 12), паліндроми В. Сапона («Нам атом – отаман!» – 2011. – № 3) та інші твори. Здебільшого це дотепні, веселі поетичні мініатюри, в яких розгортаються цікаві сюжети, окреслюються тонко підмічені вади нашої дійсності чи людських характерів

Теплим гумором наповнені поезії для дітей Лариси Ткач, В. Струтинського, В. Сенцовського, М. Кушніренка, Тетяни Покалюк та ін.

Безперечно, найважча частка навантаження у роботі спілки «Чернігів» та випуску часопису лежить на плечах її керівника Михася Ткача. До того ж, він активно проводить громадську роботу. Організовує обласні літературні конкурси, як голова журі зустрічається з обдарованою молоддю, виступає в школах, бібліотеках. Михась Ткач як редактор журналу постійно працює над новим його дизайном, розширенням авторського колективу, урізноманітненням рубрик та посиленням їх тематичного діапазону, актуальності, національної спрямованості, щоб у молодого читача формувався світогляд на основі традицій української історії та культури. А найголовніше – твори, їхній художній рівень.

Доброю традицією журналу стали конкурси на кращі поетичні й прозові твори. Часопис надає свої сторінки молодим літераторам. Варто нагадати, що саме тут уперше надрукувалися Анатолій Дністровий, Олена Степаненко, Оксана Куценко, Тетяна Винник, Сергій та Тетяна Дзюби, Артем Захарченко, Олена Марченко, Ярослав Гадзінський, Ольга Роляк та інші. Більшість із них сьогодні є членами Національної спілки письменників України.

За двадцять п'ять років у журналі опубліковано понад дві тисячі творів – і прозових речей, і добірок поезії, і літературознавчих та краєзнавчих студій разом із рецензіями.

1992 року журнал та спілка «Чернігів» заснували літературну премію ім. Л. Глібова. Серед лауреатів премії – письменники Василь Струтинський, Володимир Сапон, Олексій Брик, Микола Лелюк, Олександр Забарний, Віталій Леус, Тетяна Дзюба, Ніна Ткаченко, директор музею М. Коцюбинського Ігор Коцюбинський, літературознавець Володимир Кузьменко, дослідник козацької доби Сергій Павленко, а також Чернігівський академічний народний хор (художній керівник заслужений діяч мистецтв Володимир Коцур), капела бандуристів імені Остапа Вересая (художній керівник заслужена артистка України Раїса Борщ), співачка Тетяна Олійник, головний редактор газети «Деснянська правда» Людмила Пархоменко та інші митці.

Напередодні двадцятип'ятиліття журналу «Літературний Чернігів» (№ 1, 2017) його головний редактор Михась Ткач звернувся до громадськості Чернігівщини, членів Чернігівського земляцтва в Києві та всіх небайдужих українців долучитися до благородної справи – розпочати зібрання коштів на пам'ятник поету-байкарю Леоніду Глібову, оскільки пам'ятник Поету, що стоїть нині на його могилі під самим Троїцьким собором, жалюгідний за своїм утіленням і занедбаний.

Ураховуючи, що наближається солідна ювілейна дата Поета – 200-річчя від дня народження, ця ідея на часі.

За період свого існування «Літературний Чернігів» здобув популярність у вітчизняного і зарубіжного читача. На його сторінках уміщено твори художньої літератури, публіцистику, краєзнавчі розвідки, літературознавчі статті, матеріали про духовне відродження Чернігівщини, її історію, культуру, мистецтво, твори для дітей.

Часопис «Літературний Чернігів» цінний своїми регіональними барвами: неповторною історією і красою Придесення. Сьогодні без нього важко уявити не тільки літературне життя Чернігівщини, а й усієї України.

Журнал «Літературний Чернігів», що виходить уже чверть століття за редагування М. Ткача, – цікаве й серйозне явище в сучасному культурно-мистецькому житті читачів на загальноукраїнських обширах. Метою створення часопису стало сприяння розвитку творчого життя на Чернігівщині, допомога літераторам, насамперед публікацією їхніх творів. На сторінках часопису вміщено кращі зразки художньої літератури авторів різних поколінь, у тому числі й школярів та студентів, переможців літературних конкурсів, публіцистику, краєзнавчі розвідки, літературознавчі статті, матеріали про духовне відродження Чернігівщини, її історію, культуру, мистецтво, твори для дітей.

Художні пошуки й відкриття сучасних письменників і поетів, літературних критиків, краєзнавців, мистецтвознавців різних поколінь, що оприлюднюють свої твори на шпальтах «Літературного Чернігова», збагачують українську літературу новими жанровими формами (химерна поема, паліндром тощо) і стилістичними прийомами та засобами. Тематична палітра авторів часопису

засвідчує незаперечні можливості художнього освоєння різноманітної проблематики й мистецьких форм.

Рішуча ставка керівника редколегії часопису на всебічне культивування й розвиток усіх літературних жанрів, дбайливе, раціональне використання зібраного навколо журналу талановитого колективу сприятиме перетворенню «Літературного Чернігова» на видання, яке й надалі перебуватиме серед тих журналів, які визначатимуть магістральні шляхи розвитку української літератури в нашій країні.

Творчий досвід головного редактора журналу в часи економічної скрути може бути корисним для видавців та журналістів інших українських часописів.

Література

1. Гарачковська О. О. Віршована сатира й гумор на шпальтах часопису «Літературний Чернігів» / О. О. Гарачковська // Український інформаційний простір : Науковий журнал Інституту журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв / Гол. редактор М. С. Тимошик. – Ч. 1. – У 2-х ч. – Ч. 1. – К. : КНУКіМ, 2013. – С. 35–41.

2. Забарний О. Шляхом неспокою / Олександр Забарний // Слово і час. – 1997. – № 9. – С. 76–77.

3. Кузьменко В. «Літературний Чернігів» проти виродження роду / Володимир Кузьменко // Просвіта. – 2002. – 30 серпня.

4. Кузьменко В. Світ правди і краси: До 70-річчя від дня народження М. Ткача: літературно-критичний нарис / Володимир Кузьменко. – К.: Вид-во КСУ, 2007. – 96 с.

5. Показчик змісту часопису «Літературний Чернігів» за 1992–2011 роки» / Скл. К. А. Герасименко, Н. Ф. Гонза, Н. В. Романчук; ред. І. Я. Каганова, відп. за вип. І. М. Аліференко. – Чернігів: ОУНБ ім. В. Г. Короленка, 2012. – 150 с.

6. Творчий портрет Михася Ткача. Від любові до болю: Літературознавчі нарис, критичні статті, рецензії / Упоряд. В. Сапон. – Чернігів: Десна Поліграф, 2013. – 224 с.

Оксана ГАРАЧКОВСЬКА,
*заступник декана факультету журналістики
і міжнародних відносин
Київського національного університету
культури і мистецтв,
доктор філологічних наук, доцент*

ГРАНІ ЯСКРАВИ ТАЛАНТУ

У дитинстві юний Михайлик любив задивлятися у вікно. Розглядав природу, яка зеленим неагресивним вогнищем палала за шибкою. Десь там з вулиці долинали голоси знайомих. А йому мріялося дивовижно добре. На душі відчував насолоду. І коли накрапував дощ, а з покрівлі скапували райдужні краплі, тоді ще більше мріялося. І в цей час приходили до їхньої хати сусідські жінки, розповідали матері сільські новини, журилися, як важко живеться. Слухав їх хлопчина і вони проникали в його дитячу душу... І думки народжувалися – такі привабливі, як достиглі плоди на фруктовім дереві. Крім того, читав книги, які траплялися до рук, і повсякчас малював. Та минали юні роки так швидко, як опадало листя з дерев восени...

Живучи в Чернігові, Михайло Ткач навчався заочно в Московському університеті мистецтв на факультеті малюнка і живопису, ходив на етюди. Інколи брався з перо. Згодом став працювати художником, відвідувати обласну літстудію, де читав свої перші оповідання, які намагався зробити такими, щоб запам'ятовувалися, щоб дія в них рухалася і герої були життєвими. Пізніше зрозумів, що оповідання ще й повинні бути емоційними, динамічними, впливати на читача. Тож прагнув відійти від сірого шкільного переказу. Шукав такі подробиці й художні деталі, які оповідь робили б цікавішою, а сюжет захоплюючим. Розумів, що без художності оповідання і новели не матимуть той смак. А тому писав, шліфував їх, переробляв. А в коротких новелах намагався так створювати сюжет, щоб кожне слово стояло на своєму місці.

Перші новели надрукували обласні газети. А невдовзі – 1973 року восени – його опублікував солідний письменницький журнал Спілки письменників України «Вітчизна». То було оповідання «Неспокій». Читаючи його, можна було зрозуміти, що створене воно сформованим прозаїком, людиною, яка має гостроту світобачення, вміє виписати характери самобутньо, відкидаючи сірі шаблони письма, а головне вміє подати ті – такі важливі! – художні й життям наповнені деталі. Так, це вони роблять сюжет життєвим і притягальним для читача. Саме той короткий прозовий твір був емоційно впливовим, де майстерно виписані образи. Як довелося дізнатися, тоді до друку підписав художній твір «Неспокій» добре знаний на той час у літературі прозаїк Микола Олійник. Письменник навіть не знав Михайла Ткача (на той час він ще не був Михась. – **Авт.**), але, схоже, проймався вірою, що молодий Ткач – людина наполеглива, з харизмою і згодом переросте у цікавого прозаїка. А вони ж так потрібні були українській літературі, бо на той час в областях народжувалися, заявляли про себе більше поетів. У ті далекі сімдесяті роки минулого століття

була така статистика: на сотню рукописів поетів у видавництвах України було тільки чотири – шість прозаїків. Тож уже у той час, маючи першу заявку, а нею було опубліковане оповідання у досить поважному часописі «Вітчизна», його взяли на замітку, потім запросили на наради молодих в Ірпінський будинок творчості. Саме тоді молодого прозаїка з Чернігівщини помітили маститі письменники з Києва. У столичній пресі були якнайкращі відгуки, Володимира Дрозда та Віталія Петльованого про Андрія Нанкевича, Володимира Кезлю, Івана Силку та ще кілька імен. І в тій недовгій низці молодих прозаїків згадували нашого чернігівця Михайла Ткача. Скільки то було емоцій! На той час він зрозумів, що саме у прозі зможе щось зробити вагоме, висловитися не так, як інші, а по-своєму. Адже скільки дивовижних, невгамовних і пристрасних майбутніх героїв ходять поруч нього, скільки працювало з ним чесних людей у рідному краї, де протікає така тиха і задумлива річка Снов.

Михась, закінчивши Остерський будівельний технікум, уже встиг попрацювати майстром, виконробом на будівництві міста. Отож і тема про будівельників на початку у нього переважала, оскільки він знав багато про них. І твори не рясніли сірою надуманістю, а сюжети були життєві. Уже на той час нові оповідання виходять, зокрема у «Вітрилах», журналі «Жовтень» інших літературних збірниках. Потім перша і помітна ластівка – книга оповідань і новел «Сонячний полудень».

На цей час Михась Ткач уже мав свій вироблений характер людини наполегливої, яка мала мету – написати чергові книги прози, де б, як і в попередній, у центрі уваги його і читача була людина праці чи то якась важлива сільська подія. Такі твори нелегко пишуться, оскільки на той час молодий літератор прагне подати їх у новому, свіжішому ракурсі. На цей час, слушно реагуючи чи то зважаючи на поради старших товаришів по перу, він пише менше, але твори стають більш художні й притягальні для читача. І вже згодом про молодого і достатньо сформованого та перспективного письменника дізнається велика всесоюзна читацька аудиторія. У ті роки паралельно з написанням художніх творів Михась ще й малював. Більше він був портретистом, але й створював картини вічного і чарівного Придесення. Працював художником у історичному музеї, у крупній будівельній організації.

У житті й творчості у Михася Ткача помічалось кілька несподіваних, але позитивних поворотів. Були періоди його замовчування, коли «компетентні органи» рили під нього, копали під його родину. Заносили до числа «неблагополучних, неверних делу великого вождя» – того, котрий «ідьот неправильним путем...» Схоже, на «художника і прозаїка з буржуазним націоналізмом» «стукали» невдахи і заздрісники. Було, що й, почувши про «неблагополучного», від нього відмовлялися навіть товариші, але робили це тихо, намагалися не спілкуватися і навіть не озивалися по телефону. Забували? Ні, хитрували, щоб і їх не зробили «неблагополучними».

Того часу у його художній майстерні будівельної організації збиралися

товариші, художники, просто творчі особистості. Спілкувалися на різноманітні теми, а більше – на мистецькі, далеко обходили – політичні та партійні. Особливо у літній період у майстерні прихильників полемізувати збиралося усе більше й більше... На той час художник Михась Ткач почав випускати ще й україномовну стіннівку Чернігівського будівельного тресту №2. У своїх статтях прагнув повернути колег та однодумців до збереження і примноження звичаїв, традицій, прищепити любов до національного, рідного. І така писанина не сподобалася якомусь «прихованому рецензенту». Він, схоже, і настукав до «копетентних і неусипних органів», що, мовляв, він «буржуазне і націоналістичне» пропагує. Рішення було миттєве. Але про нього М. Ткач навіть не здогадувався.

Тоді у селі за сумнівних обставин згоріла хата родини Ткачів. Побував Михайло з братом Миколою на малій батьківщині. Матір прихистили у селі родичі. А він, розхвилюваний і наче аж розбитий морально, повернувся в Чернігів і звернувся до профкому, щоб отримати хоч якусь квартиру. Його уважно вислухав кадровик, тоді мовчки подав аркуш – то був наказ керуючого трестом про звільнення Михася з роботи за скороченням штатів. Тоді робили хитро. За кілька днів по пошті він отримав трудову книжку. Доводилося ходити по різних організаціях, щоб десь прийняли на роботу. А там відмовляли. І так тривало майже рік. Були надії, що от прийде до однієї-другої газети, розповість і йому відразу допоможуть. Але усі ж газети були компартійні, одного монополіста – тож і там ніякої підтримки не відчув. Зовсім уже згасла надія, коли побував у міськкомі та обкомі партії, бо наче й прихильно ставилися, вислуховували, та підтримки так і не відчув.

Ще більш грубо «органи» поставилися до його брата Миколи. Переслідували з очевидністю. Патріота, народознавця і фольклориста неодноразово викликали на розмови до слідчих, підступних функціонерів. На той час у нього була друкарська машинка, а такі речі «при совках» були на особливому обліку, за відповідними номерами. Отож її забрали, щоб на ній «не розповсюджував націоналістичні агітки». Вони, ці «орли і служаки компартії», вважали народознавчі, фольклорні твори і матеріали – як прояви «крайнього націоналізму», які з'являлися у наукових, справді українознавчих глибинних студіях на той час ще молодого фольклориста, великого шанувальника українського. (На цей час Микола Ткач став видатним збирачем і дослідником фольклору, його праці й надбання гідно оцінили кращі науковці України, а також у Канаді і США, сьогодні він – професор і знаний дослідник Київського університету культури. – **Авт**).

Пережив ті негаразди і несправедливості наполегливий і, безперечно, дуже талановитий письменник. І люто, подовгу працював над словом художнім. Уже про себе заявила нова Українська держава. А він був непохитний і незламний у любові до України. Усе потрохи відроджувалося. І відродилася

патріотична «Просвіта» ... Там талановитий організатор і обдарований письменник працював на провідній посаді. У 1992 році заснував літературну спілку «Чернігів», а також літературно-мистецький часопис «Літературний Чернігів», якому нині виповнюється двадцять п'ять років і це тоді, коли у багатьох областях – нічого подібного не було. Але примножувалася праця прозаїка – виходили нові книги. Оповідання, новели і повісті, пронизані запахущими ягодами горобини, чорниці, чебрецю, красою природи. «Сонце уже зовсім упало за ліс, зарум'янилося, як соромлива дівчина, і вітер притих, розіслав по небу кольорові простирадла. А в долинах вже туман забілів – тепла земля зросилася. Дівчата обтрушувалися від куряви, полегшено зітхали, умивалися. Оля і ще кілька дівчат посновигали до Карасикового, невеличкого озера, котре серед поля обросло очеретом та осокою. Здаля, як у дзеркалі, в ньому відбивалося небо. Все було дивне довкола – світ загадковий, нерозпізнаний будив у Данилової душі радість. Небо ніби поверталось, пливло, як туман, ще далі в глибину, в невідоме безмежжя. А в тому безмежжі уже народжувалися зорі» («Гірка ягода калини»).

Була там і полинова гіркота. Гіркота непідробного, до болю точно і майстерно змальованого життя. І це ніяк не могли не помітити. Ось як пише про нашого земляка-прозаїка відома Леся Степовичка: «Уважно прочитала Ваше оповідання «Осінній акорд» – серце стискалося за першим разом, а за другим полилися сльози з очей. Як усе схоже у нас українців, – і та ж сама хата, і та ж натруджена мати, і та ж картопелька, дрібненька, несортова, на яку стільки пішло маминого здоров'я і часу. Тільки й того, що моя ще жива. І цей фінал з продажем картоплі, і дідок, ніби ж свій, український, а нежалісливий, хитренький. Який в цім Вашім прекраснім оповіданні глибокий національний трагізм, яка щемна проза, мабуть, це неокласицизм, так? Бо – знову-знову скажу! – який відчувається вплив Вашого великого класика-земляка М. Коцюбинського (якого я разом із В. Стефаником люблю). Знову постає цей «маленький грішник», ця вічна тема сина й матері, невідворотність її смерті і його синовньої провини. Браво, браво, пане Михасю! Я – лишаюся пристрасною прихильницею Вашої прози».

Уміє Михась писати глибоко психологічну прозу, запоминальну, яку, прочитаєш і вона надовго залишається у пам'яті, про долі людські, характери, які досить майстерно змальовані, викликають роздуми. Думаю, що і багатьох читачів, які доторкнулися до сюжетів справді видатного художника слова, вона ніяк не може залишити байдужим.

Михась Ткач – автор, який глибоко, аж до важливих подробиць, деталей знає сільське життя. Він добре осягнув «технологію» і больові точки прози, знає і як вплинути на читача, створюючи образ чи сюжет оповідання, повісті. А ще схоже на те, що не тільки знає життя і побут села минувшини, а й сучасне з отими вічними болями, тривогами. Ні, не оте «причесане», яке створюють несформовані прозаїки, сіренькі белетристи. Він – неперевершений майстер

фраз, які перетворилися в афоризми і допомагають створювати характери та вибудовувати дивовижно-цікаві сюжети. Він – справжнісінький художник слова, а тому без переобтяжень, набридливої «словесної жувачки» уміло використовує яскравий «будівельний матеріал», а ним є не тільки народні фрази, а й художні знахідки, деталі. Наприклад, такі: «Бережи криницю. Запустиш – засохне наше коріння.», «Ті зойк, як дзвін, колихнув нічну тишу.», «На обрії радісно озвався грім», «Бризнуло проміння», «Усю дорогу горіло в думках: де його що взяти?», «Город аж гуде від бур'яну», «Сонце розтануло за синьою смугою обрію», «Думки завирували шалено», «На порозі тінь півколом вклякла», «Вогнем пропекло спину давне», «Для Насті схід сонця – то диво», «Голос прозвучав серед двору, немов постріл», «Тільки Федір зачепився за ріг своєї хати», «Дворище, немов хто одрізав перед очима», «Страх, як протяг, закрадався в душу», «Село зникло, мов проковтнула його темна ніч» та інші.

Від книги до книги письменник зростав і формувався. Уже перші дві книги прози «Сонячний полудень» і «Світле диво» – то були серйозні за-явки, що в літературі працює людина, яка не з книжок знає болі й тривоги сільських жителів, будівельників і простих робітників. І це тому, що за якихось десять-п'ятнадцять років Михась Ткач «приміряв до себе і освоїв» з десяток професій причіплювача, тракториста, слюсаря, рядового будівельника, художника-оформлювача, механіка, змінного майстра, виконроба, інженера-будівельника, Михась також на відстані руки, тобто поруч, і часто працював з десятками людьми різних професій. Він, як зболена-переболіла травинка, усотував їхні думки і переживання. Коли працював спеціалістом, не проходив мимо тривожних звернень робітників і селян. Завжди їх вислуховував, якими б вони кричущими не були та які проблеми не називали. Що міг вирішити, намагався допомогти або відправляв до тих впливових людей, які хоч чимось могли посприяти. Письменник згадує, що, побувавши у таких ситуаціях, він швидше ставав «знавцем людських душ», розумів як виписувати характери, створювати оті істинні народні образи, змальовувати такі потрібні для творів конфліктні ситуації.

Слідом за книгою «Світле диво» до читача надійшли нові. Уже, прочитавши їх, можна було судити, що Михась той письменник, який всерйоз фотографічно точно і художньо продовжує писати про село і не менш цікаво – про місто. За цей час з-під пера кращого і помітного прозаїка Чернігівщини вийшло чимало книг. Досить зросла і чисельно наповнилася на десятки тисяч осіб читацька аудиторія, коли у письменника вийшли книги «Багряні громи», «Осінні акорди» та «Спадок». У них написано про сотні доль – переважно поліщуків або тих людей, корені родові яких з нашого Придесення. Цих героїв ніби з новою силою і незрадливою любов'ю полюбили читачі. На сьогодні у Михася Ткача є прихильники його художнього слова у Північній і

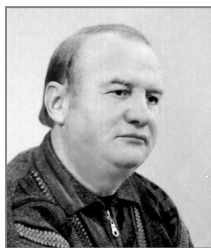
Центральній Україні, не менше їх у Західній та Південній Україні. Є такі й на сході нашої держави. Вони називають його прозаїком яскравих, хвилюючих характерів і тим літописцем, який має широку читацьку аудиторію. Серед них – робітники, селяни, інтелігенція. Книги Михася Ткача є читабельні – і така оцінка – то неспроста, самотутній автор заслужив за багато років наполегливою працею.

У велику українську літературу Михась Ткач прийшов у новій хвилі літераторів. Ні-ні, він не хряскав дверима! Не чути було від нього, що скоро «на конвеєрі з'являться чи заявляться!» його товстелезні книги. Так іноді висловлюються літератори молодого покоління. Та сам Михась, коли запрошували до слова з високих сцен, ніколи й не робив якихось заявок, не хвалився, скільки він ще видасть «на гора» книг. У цьому він ніколи не поспішав, адже знав, що прозаїк за поета формується довше. Потрібно знати психологію, дивовижні характери і тайнощі людського життя, ту сферу, яку зобразитимеш. Необхідні час і роки, навіть десятиліття, щоб знати село і робітництво. І він наполегливо вивчав. Ні, зовсім не з блокнотом, занотовуючи. Він довгий час трудився у селянських і робітничих колективах. Приміряв до себе професію за професією. Ось там, як кажуть на практичній основі, оволодівав знаннями конкретної психології, яка так потрібна прозаїку, коли створюєш характери, намагаєшся майстерно зображати ситуації. І таку «науку» Михась пройшов, набираючи дивовижно швидко найвищі бали. А тому його повісті, оповідання, новели так впливають на читача. Впливають життєвістю, точністю зображуваних речей, природи, вчинків... Він став майстром психологічно чітких і хвилюючих творів. Оповідання, новели відзначаються блискавичною довершеністю сюжетів, дивовижно красивою акустикою. Взагалі сюжети настільки наповнені життєвістю, що представники від робітників і селянства, які полюбляють читати книги Михася Ткача, мені говорили приблизно так: «У нашому селі і містечку було саме так, як ото описує письменник, і навіть завершувалося отакечки. Як тільки письменник точно, красиво і хвилююче написав. Віримо, що його книги читатимуть ще довго-довго». А ось як на одну з книжок відгукнувся відомий прозаїк Григорій Кулеба: **«Це цілком сформований, цікавий і, не боюся цього слова і відповідаю за нього, досить вправний і своєрідний письменник. Можливо, у нього є щось від Стефаніка. Надто ж од справжнього майстра сучасного українського оповідання Григора Тютюнника, але то прекрасне і похвальне наслідування. Щедре колоритом письмо, природне, не притягнуте «за вуха» психологічне осмислення характерів, доль героїв...»** Така оцінка – справді висока. І не міг проминути гарну прозу видатний письменник Анатолій Дімаров, який відгукнувся: «Дорогий Михасю! Прочитав Ваше «Сині очі Маньки», прочитав і закам'яніло застигнув. **Це – проза високого гатунку. Точна, зрима, об'ємна, кожна фраза пульсує життям.** Так він оцінював оповідання та новели високообдарованого автора, нашого земляка ще років десять тому. Оповідання і

новели Михася Ткача не раз входили до солідних всеукраїнських антологій, посібників. Бачили вони світ у Канаді та Австралії у перекладі англійською. Не могли його кращі книги обійти літературознавці та критики, поважне журі. Він лауреат багатьох міжнародних та всеукраїнських премій. Нагороджений медалями – Івана Мазепи та Олександра Довженка. Заслужений працівник культури України.

Самобутній, на диво рідкісний за письмом прозаїк понад півстоліття залишається вірним служінню української літератури. Прийшов до неї так несподівано, заявив про себе оригінально, а тому й залишиться надовго, а точніше – на вічність.

І в час такий осінній здоровимо вас, Михайле Михайловичу, з ювілеєм! І повірте, що осінь у вашім житті ще не наступила, коли ви ще пишете такі запоминальні й свіжі оповідання, проникнуті молодістю і осяяні повнокровним життям.

Віктор БОЖОК

Я ВИЗРІВАЮ ІЗ ЙОГО ПИСЬМА, АБО РОСТЕ В УКРАЇНІ АНТОНІВКА

Диви – такий тонкоконституційно худорлявий і по-юнацьки підтягнутий, а йому вже вересневим яблуком антонівкою гожо спіє вісімдесят. Це Михайло Ткач. Кажу це без подивувального кпину, робом якогось легкобжжного наратора (це слово я взяв з лексику професора Володимира Кузьменка, дослідника літературної творчості Михася Ткача), а з глибокою радувальною гордістю за відомого українського письменника.

І не тільки тому, що номінально, календарно він дотягнув до такого вершення, а й тому, що стільки пережито.

Батьківська долівчана хата у рідній Сахнівці Менського району. Долівка, як і водилось в хатобудівельній Україні, – з глини (така була і в моїх батьків, у дев'ятому класі я поміняв її на дерев'яну підлогу. А жилося сахнівським Ткачам дуже суточно. Батьки ледве-ледве вижили знеслені, знекровлені голодомором тридцять третього, а Михась та його братики вимуровувались із другої страшної голодовки 1946-47-их років. Малий Михась тягав на мотузці дровенята з лісу, по колосочку збирав жито-пшеницю на домашній хлібець. Виручала корова, на яку молились, як на богиню. А голова місцевого колгоспу не дуже щедрився на сім'ю фронтовика-батька, який не повернувся з війни, – і мерзлої соломи взимку для корови у нього важко було випросити.

Про свою ріднесенку корівоньку Михайло Михайлович навіть оповідання написав, назвав просто, але дивно і загадково – «Сині очі Маньки». Чому дивно і загадково? І я розмислюю, розгадую, чому то у Маньки сині очі. Бо ж у корів синіх очей не буває, принаймні, у моєму дитинстві не бачив корів з синіми очима. У нашої Маньки – Мані (теж так кликали корову, як у Ткачів) були торф'яно-лазурові. А у Михася – так. І я сприймаю його бачення, його метафору так, як і видатний український прозаїк, лауреат премії ім. Тараса Шевченка, мій духовний побратим Анатолій Дімаров. Ось як він сказав про це у листі до Михася: «Прочитав Ваше «Сині очі Маньки», прочитав і закам'яніло, застигнув. Це проза високого гатунку. Точна, об'ємна фраза пульсує життям. Де Ви в біса ховались від мене?» Хто-хто, а легендарно, високосно закорінений в бентегу і силу слова Дімаров знав толк реальної творчої справжності.

До речі, журнал «Літературний Чернігів», який очолює Михась Ткач, – перший в Україні, який надрукував вірші Анатолія Дімарова «На війні і після війни», а також мій нарис про нього.

Цей нарис вміщено і в книзі «Наш Дімаров», що вийшла в Києві. Цю

книгу дружина Анатолія Андрійовича Євдокія Несторівна попросила мене передати Михасю Ткачу із таким написом:

«Шановним членам редколегії журналу «Літературний Чернігів» на згадку про Анатолія Андрійовича, який дуже цінував Ваш журнал».

Я люб'язно це виконав і при цій нагоді вітаю і редактора, і колектив «Літературного Чернігова» з ювілеєм – 25-річчям.

Це видавничий подвиг Михайла Михайловича. Як і його літературний подвиг.

Зараз у нас у літературі іде процес оновлення письма. Як я це сприймаю?

У мене, скажу, природне тяжіння і до традиційного, як і до всякого модерну, вловити суть, прагнення того, що хоче сказати автор, чи він штукар, чи не штукар, чи щирий, не лицемірить. Читаємо того чи другого, не дуже важливо, чи він пише «красиво», витіювато, чи природно – сповідальним ходом.

Головне для мене склалось чи я знаходжу ті чи інші асоціації.

Багато їх викликає Ткачеве письмо, хай воно уречевлене традиційним письмом. Я вище казав про відчуття глиняної долівки в хаті, про наших корівок Маньок, про Дімаровське розуміння нашої творчості. А іще Михайлів і мій батьки брали участь у Великій Вітчизняній війні. Автор пише про свого, а то відчуваю – і про мого батька. Не знаю, як сучасні модерні цінителі сприймають «традиційного» Михася Ткача, але, гадаю, всі, хто прочитає його відтворення першого почуття любові між юнаком і дівчиною у повісті «Гірка ягода калини», не залишаться байдужими, а в мене аж сльозу викликає.

Або сюжет як проводжають дев'ятнадцятирічного Данила в армію з цієї ж повісті. Читаю, усвідомлюю армійські проводи хлопцеві, як співають дівчата на кузові машини (мені «гладили» дорогу в армію хлопці й дівчата на двох пароконках). От як проводжали новобранців, про що переконливо пише автор. Як не кажіть, але в нас із Михасем (бачите, які асоціації) було і залишається поняття, що армія для народу – це святе. Аби і зараз так. Бо яку ж руїну і скільки жертв несе так звана гібридна війна.

З повісті, із Ткачевої біографії постає, як душевно втішно співала мати до війни. Та коли чоловік не вернувся з війни, як «заніміла» – не виведе голосочком ні куцої радості, якщо вона була, ні щоденного вдовиного повоєнного горя.

А зараз іде війна з російським окупантом, а Україна веселиться в телевизорах і у всіляких шоу. Говорити про це митцю – душа рветься, важко повірити у те, що відбувається. А в тому своєму повоєнному дитинстві Михась був «Солдатом». Так називали його у школі, бо ходив, у купленій на базарі, перешитій матір'ю військовій шинелі.

Одяг і ще шинель, бушлат, як проходив строкову службу в армійських рядах. Танкістом, водієм танка. Пригадалось і мені, як кинули в танкову роту, коли проходив чергові щорічні збори. Броня «кипіла» на тридцятиградусному морозі. Та виручала сітчата трансмісія, яка грілась від двигуна, рятувала нас

від лютого морозу. Так, що пане Михайле, я теж знаю, що таке танк, пишучи про тебе ці рядки. Такі армійські паралелі нашої долі.

І не тільки армійські. Падаючи, відтворюючи фрагменти з повісті «Гірка ягода калини» і пов'язуючи їх з біографією автора, входив в детермінацію складних людських стосунків. Ось чистий не скаламучений духовний світ юнака і дівчини, їх перше кохання, незрадливість стосунків, святість душі та гіркий присмак непорозуміння, що ранить серце і завдає нестерпного болю. А так хочеться порозуміння і злагоди людської. Цим, спасибі Михайлу Михайловичу, він завершує повість. І я цим ніби сам знайшов порозуміння з автором. А от чому калина гірка? Як таку несподівану ознаку охудожнив автор? Проту гіркість він прямо не б'є в дзвони, а послідовно толерує з різних духовних площин, м'яко і переконливо ведучи до кульмінації, до розуміння і вживання у текст цього образу. Спочатку він порівнює її з окремими хмаринами, потім нагадує, що її вишивала на хустині мати, а вже далі і в тексті вуста дівчини називає калиновими, чується пісня, подана автором: «Ой під калиною трава зелена, там стоїть дівчина та й засмучена». Так він ніби веде читача до розуміння, чому такі чудова ягода у образному переосмисленні буває гіркою.

На початку цього нарису я говорив про скромну статурну поставу Михайла, та не сказав, що з самого замолоду він має козацькі вуса, та, головне, козацьку вдачу. Та ще й нагадаю реальні родові метрики Ткачів: їхнє коріння сягає з тих часів, коли далекий пращур – попередник переселився з Запорозької Січі на Придесення.

Запитую сам у себе і в інших, як живе письменник у злові дня – чи просто творить, чи ще чимось займається, щоб було надійніше і певніше жити.

«Чистим» письменником бути, мабуть, важкувато, коли треба думати і дбати не тільки про хліб духовний, а й про хліб насущний.

Пригадується йому, як він удома з дитинства у всьому допомагав матері, після семирічки нарівні з дорослими трудився у колгоспі орачем, возив сіно, солому, косарював, пізніше після закінчення Ніжинського технікуму механізації сільського господарства сів за трактора, був помічником бригадира тракторної бригади. Це знадобилося тепер у с. Вересоч, де він придбав помешкання, посадив сад.

Професійний письменник і садівничий Михась Ткач старанно доглядає той сад, захоплюється ним, ідеалізує антонівку, бо пам'ятає ще батькову, і, як я дізнався, пише нарис про козацьке село. Як виходить – козак бачить козаків. І пристає до думки, що назва села Вересоч походить від козака Вереса, який заснував Вересову Січ. Отак літературна публіцистика входить у життя, а життя з його історією і сьогоднішнім – у літературу.

Характерно – скільки пережито письменником, скільки перенесено всіляких негараздів, а він не замкнувся на їхньому «лютому» розтрібанні, і кожен

твір його дає світло і світлість, ратує за злагоду і добро. Він має багато друзів однодумців у головних вимірах людського буття. Мені у своїй книзі «Дике поле» він так і писав: «Якову Ковальцю, чудовому поетові, професійному журналістові з повагою та надією на співпрацю».

І співпрацюємо – духом і словом і українським чорноземним городом, на якому і справжній труд може перерости у справжню красу. Ці слова підтверджує згадуваний професор літератури Володимир Кузьменко, який сказав про Михася Ткача так: «Митець не може бути повноцінно вагомим і наснаженим без внутрішнього відчуття краси. Мабуть, справді вона врятує світ, оскільки розлита всюди – зумій лише цю красу відчутти».

Перечитуючи його твори, я ніби дозріваю, як його антонівка біля рідної хати, вкоріняюсь ушир і вглиб, як його дуб біля його хати (до речі, і біля моєї хати у мене ростуть батьків дуб і материна липа. І це, мабуть, не тільки зовнішній збіг, а щось і магичне-єднальне). Ось раніше я був дещо проти того, що він багатенько місця відводить у своїй повісті чотирилапому Баську, якому наводить лінії співпереживання, навіть властивість думати. Чи не занадто?

А далі вже я став солідаризуватись з автором.

Перечитую, не поспішаю силувано робити висновки. Вони самі якось приходять із моїм дозріванням, осмисленням. Наші долі – то доля епохи, а, може, і кількох епох. Ми важко виростили, викарабувались з повоєння, із «дарвінізму» і сталінізму.

Я іду у своїх віршах в детонацію, Михайло у своїй прозі пробує горнути пластично, ніби хоче прикрити шпичаки. А вони випирають. Як поєднати суворий реалізм життя і художнє бачення. Чи вийде гідний симбіоз. Наперед не кажу. Підказує совість – вкрити словом і ближніх, і дальніх як і самих себе.

Яків КОВАЛЕЦЬ,
лауреат літературної
і журналістської премії
імені Олекси Десняка,
Василя Блакитного

ЛЮДИНА, В ЯКІЙ Є СОНЦЕ

Про Михася Ткача вже багато написано публіцистичних та літературознавчих статей. Тому повторюватися немає сенсу. Однак наголосимо ще раз на тому, що він має письменницький таланти, який проіннятий поезією українського народу і викликає у нас справжню гордість за українську літературу. Михайло Михайлович надзвичайно простий і привітний у стосунках з людьми, скромний і вдумливий.

Уже багато років Чернігівську ОУНБ ім. В. Г. Короленка поєднує творча дружба з письменником Михасем Ткачем. Усе починалося із краєзнавчих п'ятниць, які стали значним кроком до створення клубу «Краєзнавець». У рамках цього читацького об'єднання проводилися літературні вечори за участі місцевих поетів і прозаїків. Ось так і відбулося наше знайомство з Михайлом Михайловичем Ткачем.

На той час у нього вийшла перша книга прози (оповідання та повість) «Сонячний полудень», яку високо оцінив наш земляк, відомий український письменник Володимир Дрозд. З роками прозаїк видав низку інших чудових книжок. Романтично-пригодницька повість «Веселий Штанько», наповнена дотепним гумором, добром і людяністю, викликала значний читацький інтерес. Її було презентовано на засіданні клубу «Краєзнавець» 23 квітня 1998 р. Того дня завітали до бібліотеки брат Михася Ткача Микола Михайлович Ткач – відомий поет і етнолог та його дружина Надія Данилевська – поетеса і фольклорист. Відбулася задушевна розмова про творчість письменника, літературні процеси, які відбуваються в Україні, зокрема у нашому регіоні.

Презентація збірки оповідань і повісті «Багряні громи» Михася Ткача також відбулася на засіданні клубу «Краєзнавець». Відгуки учасників засідання були практично однотайні: збірка є найвагомим доробком письменника і є ще одним доказом того, що Михайло Михайлович Ткач глибоко національний прозаїк.

У 1992 р. Михась Ткач став ініціатором створення літературної спілки «Чернігів», яка сприяла поживленню літературного процесу в області. У серпні того ж року спілка започаткувала мистецький і громадсько-політичний журнал «Літературний Чернігів». Ювілейні дати цього творчого об'єднання літератори неодноразово святкували разом із читачами бібліотеки. Так, з нагоди 20-річчя «Літературного Чернігова» відбулося засідання клубу «Краєзнавець», на якому презентували спецвипуск журналу «Толока», куди увійшли кращі твори членів літературної спілки «Чернігів». Відбулася церемонія нагородження лауреатів обласного літературного

*Чернігівські письменники та працівники бібліотеки
під час творчого вечора з нагоди вручення премії ім. Л. Глібова
у обласній науковій бібліотеці ім. В.Г. Короленка*

конкурсу, проведеного з нагоди ювілею. А директор ОУНБ ім. В. Г. Короленка Інна Михайлівна Аліференко представила «Покажчик змісту часопису «Літературний Чернігів» за 1992-2011 роки», підготовлений працівниками відділу краєзнавства та інформаційно-бібліографічного відділу бібліотеки.

Доброю традицією стало і щорічне вручення в ошатному читальному залі бібліотеки літературно-мистецької премії імені Леоніда Глібова, яку ще 1992 р. започаткував Михась Ткач та його однодумці. Саме тут Михайло Михайлович представляв лауреатів – чернігівських поетів Василя Струтинського, Миколу Лелюка, Володимира Сапона, Олександра Забарного, прозаїків Олексія Брика, Сергія Дзюбу, Віталія Леуса, авторку тексту відомої пісні «Козачка» Надію Галковську, дослідника-краєзнавця Володимира Шкварчука, літературознавця і критика Володимира Кузьменка, літературознавця і публіциста Тетяну Дзюбу, поета-перекладача, відомого в Україні лікаря-ортопеда Володимира Фриза, письменника, краєзнавця Станіслава Маринчика, артистів Тетяну Олійник і Олексія Биша та багатьох інших талановитих земляків.

На засіданнях клубу «Краєзнавець» Михайло Михайлович Ткач представляє не лише свої книги або твори членів літературної спілки «Чернігів». На презентації книги професора Ніжинського державного університету ім. М. В. Гоголя Григорія Васильовича Самойленка «Літературне життя Чер-

нігівщини в ХІІ-ХХ столітті» письменник знайшов лише йому притаманні слова, аби розкрити феномен покликання талановитої людини, видатного вченого, справжнього науковця, інтелектуала високої проби.

Літературно-музичний вечір «Вік прожити, відведений нам на землі, так яскраво, як зорі світили», присвячений пам'яті поета і журналіста Анатолія Андрійовича Олійника (1902-1936), який народився і помер у Борзні, відбувся у рамках засідання клубу «Краєзнавець» 2013 р. Фахівці відносять його до поетів розстріляного Відродження. Михайло Михайлович скористався можливістю виступити на вечорі і розповісти про Анатолія Олійника як про одного із найкращих ліриків української поезії не лише 20-х – 30-х років ХХ ст. Його вірші випробував час і вони засяяли для нас світлом далекого кохання. Тепло вітали присутні сина поета, кандидата технічних наук Олега Олійника, який приїхав з Москви. Він розповів про життєвий і творчий шлях батька, подарував бібліотеці збірку віршів «Віват, життя», куди увійшли раніше неопубліковані твори поета, і книгу власних досліджень «Знедолений Ікар: дещо про особистість поета Анатолія Олійника». А головний редактор журналу «Літературний Чернігів» Михась Ткач вручив Олегу Олійнику свіже число часопису з його статтею про батька.

Не можна не згадати і про літературний вечір «Променисте слово Майстра», присвячений пам'яті письменника, перекладача, літературознавця, уродженця с. Крути Ніжинського району, лауреата Шевченківської премії Ігоря Васильовича Качуровського (1918-2013), представника української літературної діаспори у Мюнхені. До 1991 року його ім'я в Україні було практично невідоме широкому загалу прихильників української літератури. З набуттям незалежності Україною хоча і повільно, але творчий доробок Ігоря Качуровського почав повертатися на Батьківщину. І в цьому є певна заслуга Михайла Михайловича Ткача. Вже з 1993 року на сторінках «Літературного Чернігова» публікуються поезії Ігоря Качуровського, його літературознавчі розвідки про Тараса Шевченка і Петра Одарченка, студії

Михась Ткач і Вікторія Солоннікова

і Станіслава Реп'яха про творчість самого Ігоря Васильовича Качуровського.

Популяризаторська діяльність Михася Ткача дає читачам бібліотеки уявлення про сучасне літературне життя Чернігівщини: відбувається зниження морального пафосу, типового для соцреалізму; завдяки зникненню цензури, необ-

*Автограф-сесія «Чернігівські письменники своїм шанувальникам». ОУНБ ім. Короленка.
27 вересня 2013 р.*

хідність у функціях заангажованості та визнання за літературою певної виховної суспільної ролі значно впала; література стала видом мистецтва. Твори сучасних чернігівських письменників відзначені переоцінкою цінностей та зверненням до тем, що були заборонені за радянських часів. Через доступ до творів іноземних авторів, українських творів 1920-1930-х років та до диспору літератури, в жур-

налі «Літературний Чернігів» значно розширилося стильове та тематичне різноманіття. За всім цим стоїть велике працелюбство Михася Ткача. Для нього, як для людини з талантом і любов'ю до праці, не існує перешкод.

Як редактор «Літературного Чернігова» Михайло Михайлович Ткач знайомить широкий читацький загал з творами художньої літератури місцевих авторів. Тривалий час на сторінках цього часопису, в рубриці «Нові книги чернігівців» публікувалися бібліографічні огляди творів письменників Сіверського краю, підготовлені працівниками відділу краєзнавства ОУНБ ім. В. Г. Короленка. У розділі «Люди і долі» часто з'являються історико-краєзнавчі нариси, присвячені нашим землякам. Їхні автори також бібліотечні працівники.

Вітаючи шановного пана Михася з ювілеєм, ми віримо, що наша творча дружба і співробітництво триватимуть ще багато, багато років. Тому що бібліотекар – розпорядник долі книг.

Від імені працівників відділу краєзнавства
Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка –
Ірина КАГАНОВА

СИЛА ЧАСОПISУ «ЛІТЕРАТУРНИЙ ЧЕРНІГІВ»

Так сталося, що журнал «Літературний Чернігів», маючи невеликий наклад, став помітним явищем у культурному і духовному житті нашого краю. Став центром не тільки висвітлення громадсько-політичних процесів на Чернігівщині, оприлюднення кращих творів окремих відомих письменників, але й середовищем виховання молодих митців, їхньою справжньою творчою лабораторією.

Тепер, коли минуло 25 років від дня заснування, можна нарешті сказати, що створення його було на часі, що міць часопису проявилася в збереженні і передачі художньої і історичної спадщини нашого краю наступним поколінням. Сила часопису всі ці роки трималася на трьох китах: його незмінному редакторові – Михасю Ткачу, авторському колективу й читачах. У передмові до першого числа журналу «Чернігів» Михась Ткач писав: «Нині скрізь має бути наша турбота про те, як допомогти розправити плечі простій людині, створити незалежну, стабільну економіку, високу національну культуру. Зрозуміло, без пізнання істини, духу, прагнень нашого народу справу з місця буде важко зрушити. І наш журнал «Чернігів» буде в цьому вірним порадиником і супутником усім нам. Отож з Богом!»

Двадцять п'ять років прожиті не даремно. Підтвердженням тому – літературно-мистецький часопис «Літературний Чернігів» визнаний широким колом читачів, шанований письменницькою громадою не лише на Чернігівщині, а й у всій Україні.

Хіба не про Михася Ткача написані оці рядки:

...Коли в юрбі шляхетності не губиш,
а будши з королями – простоти,
коли ні враг, ні друг, котрого любиш,
нічим тобі не можуть дорікти.
Коли ти знаєш ціну щохвилини,
коли від неї все береш,
тоді я певен: ти еси людина
і землю всю своєю назовеш

(Ред'ярд Кіплінг. «Синові». Переклад В. Стуса)

Без перебільшення можна сказати, що авторський колектив часопису протягом усіх років існування журналу з покоління в покоління передає світло українського слова, гармонію, людяність, безмежжя простору

Чернігово-Сіверської землі, її красу, історію, ідентичність і, нарешті, європейськість. Відрадно те, що кожен з авторів журналу торує свою стежку в прозі і поезії, на краєзнавчій ниві, і та творча стежка вабить до себе багатьох нових шанувальників літератури. Великий французький скульптор Огюст Роден у своєму заповіті молодим людям, що бажали слугувати красі, писав: «Справжній художник завжди висловлює те, що думає, не буде боятися розтоптати існуючі норми. Тим самим він вчить ширості собі подібних. Уявіть собі, якого великого прогресу ми змогли би добитися, якщо би люди були до кінця правдивими!» Більшість письменників, поетів, художників, краєзнавців, учених, які друкувалися в журналі «Літературний Чернігів», були, в першу чергу, патріотами і тільки потім – художниками.

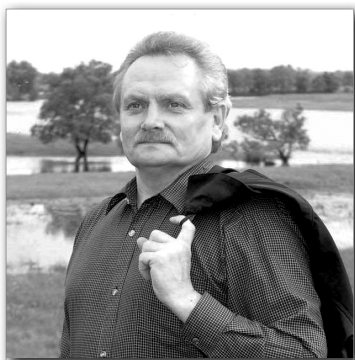
Думаю, що молоде покоління чернігівців, читаючи сторінки журналу «Літературний Чернігів», зробить висновок, що, не знаючи своєї культури, не маючи духовного надбання не можна стати справжнім українцем. Не можна розмірковувати про любов до свого краю, не засвоївши власну історію.

Література, загалом культура завжди допомагала людям у різні періоди життя, особливо в сьогоднішні непрості часи. «Літературний Чернігів» існує, і автори друкують свої твори не заради амбітності, а тому, що їхні творчі доробки, думки, ідеї дійсно потрібні людям. Сьогодні і зараз. Не так багато в Україні видань, на сторінках яких популяризується культурна та історична спадщина Чернігово-Сіверської землі, які відкривають світові сіверян з їхньою самотутньою культурою, матеріальними і духовними надбаннями.

Хочеться щиро побажати журналу «Літературний Чернігів» щасливої долі, вдячних читачів і шанувальників, а творцям часопису – нових творчих знахідок та успіхів, натхнення, несхитного оптимізму, доброго здоров'я і достатку. Нехай ваше слово вірно служить злагоді у суспільстві.

Віктор ТКАНКО,
кандидат економічних наук, доцент,
член редколегії журналу
«Літературний Чернігів»

Дмитро ІВАНОВ

Іванов Дмитро Йосипович народився 22 жовтня 1946 року в селі Тарасівка Новгородківського району Кіровоградської області.

Закінчив філологічний факультет Київського державного університету імені

Т. Г. Шевченка. Працював кореспондентом Кіровоградської районної газети «Зоря комунізму», слюсарем у радгоспі, старшим редактором Чернігівського науково-методичного центру народної творчості, головою Чернігівського обласного літературного об'єднання. З 1991 року – головний редактор Чернігівської обласної молодіжної газети «Гарт», член Національної спілки журналістів України, заслужений журналіст України.

Член Національної спілки письменників України, автор поетичних книг «Зерно і любов» (1977), «Грай, сопілонько моя» (1979), «Там, де народжуються райдуги» (1981), «Заповіти мого роду» (1983), «Стремено» (1986), «Червоний корінь» (1987), «Маминих слів чорнобривці» (1991), «Зорі над Україною» (2005), «Здрастуйте! Я повернувся!» (2007), «Монолог з тридцять третього» (2008), «Село в терновому вінку» (2008), «Родинний вітер» (2014), перекладів з російської, білоруської та інших мов.

Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, Республіканської премії імені Миколи Островського, Всеукраїнської премії імені Нечуя-Левицького, Міжнародної премії імені Григорія Сковороди, літературної премії імені Михайла Коцюбинського, обласної літературної премії імені Олекси Десняка, Міжнародної премії імені Володимира Винниченка, Міжнародної літературної премії імені Бояна.

Що
отчу хату обняли, –

Тут червень залива медами
Ліси, поля, сади, людей.
Щасливий хтось
той мед губами
Збирає у дівчат з грудей.

Й даремно дехто так цинічно
Кружляє осудом зіниць –
То червень соком полуничним
Забризкав сукні випускниць.

Повз них
стежину топче росну
До річки
дід.
Бринять вудки.

Спинивсь. Оглянувсь –
та й шубовснув
Із головою у згадки.

А там – вітри живуть свавільні,
І в небеса вросли гаї,
І на соплці божевільній
Запійно грають солов'ї,
Коханням пахнуть чорнобривці,
І ті, що в небі розцвіли,
І їх брати смагляволиці,
Що
отчу хату обняли.
І червень залива медами
Ліси, поля, сади, людей,
Й на діда схожий хтось
губами
Збира той мед
в дівчат з грудей!

Володимир САПОН

Володимир Сапон народився в селі Рудка біля Чернігова. Закінчив філологічний факультет Ніжинського педінституту ім. М. Гоголя. Працював у пресі, зокрема, в обласній газеті «Деснянська правда». Заслужений журналіст України. Член редколегії журналу «Літературний Чернігів».

Автор книжок «Зірка на пілотці», «Замкова гора», «Щаслава», «Лісова аптека», «Страсбурзький пиріг», «Чубарейко небо оре», «Призабуті стежки сіверянської Кліо», «Седнів», «Вулиці старого Чернігова», «Меди і полини історії», «Моя Шевченкіана», «Дещо із щоденника» та інших, а також у співавторстві антології «Толока», «Чернігівська Шевченкіана» та «Ужинок за сорок літ».

Лауреат премій імені Михайла Коцюбинського, Пантелеймона Куліша, Леоніда Глібова, Олексія Десняка, Василя Блакитного та Івана Кошелівця.

СОНЯШНИКОВА СЛЬОЗА

Щоденникова проза

КОЦЮБІНСЬКОГО «ХАРИТЯ»...

Серед перших «прочотних» книжок, які мені вибрала наша бібліотекарка й які я вдома, сівши під пригреблицею, прочитав по складах, була і «Харитя» Михайла Коцюбинського. Мене, маленькому хлоп'ятку, що тільки-но починав жити в уявному світі книжок, неабияк вразила доля дівчини із незвичайним іменем. Пізніше, десь уже в десятому класі, я заримував те оповідання...

*Жне дівча у полі жито...
Із дитячих літ мені
Коцюбинського «Харитя»
В чистій пам'яті на дні.
У жнива заслабла мати,
Хто у полі зробить все?
Натомились рученята
І не слухається серп.
Не росинка то у житі,
А сльозинка мерехтить,
І мені, немов Хариті,
Пальчик врізаний болить.*

Хай вибачить читач за неоковирне «Хто у полі зробить все?», інші по-грішності — міг його переписати, включити в свою збірку. Але не потрапив у жодну книжку...

Та я не про те. Я про серп, про звичайнісінький серп — не про той «молоткастий, серпастий советский паспорт» із вірша-агітки Владіміра Маяковського, який нас змушували напам'ять зубрити в школі й про який, на щастя, не знає молоде покоління, а про той, де один поет натхненно мовив: «Серпами серпень пережне любов». Щоправда, того серпа можна побачити в етнографічних музеях та ще наших бабусь і прабабусь, на могилах яких давно зеленіє барвінок.

Є такий раритет і в мене — спадок бабусі Марії, перевесниці Хариті. Коли розбирали стару хату, в коморі я надібав засунутий у розколину давнього сволока заржавілий, гартований у примітивній сільській кузні із вичовганим руків'ям серп. І той серп іноді нагадує мені й призабуті відлуння розмов у жнивнім полі, і запах давніх хлібів, вижатих і спечених за всі століття українськими — мільйони житніх буханців і пшеничних паляниць, і шемливий смуток за тим, що вже нема і більше не буде, бо життя біжить уже по іншому колу... Лише серп гострий-прегострий, мов у Хариті з оповіданнячка Коцюбинського, як у мене... Які й всі серпи, що повік-віків не затупляться.

Травень 2017 р.

ЧОБОТИ-ЧОБОТИЩЕ...

Для мене дід без сивої бороди не дід, а літній чоловік, хай йому навіть дев'яносто літ! Взагалі таких дідів уже немає: всі молодяться, все біжать навперегони із самим життям. Щоправда таким постав мій дядько Григорій, нехай пухом земля йому, не по своїй силі: підкосила болячка й поклала назавжди гріти на лежанці кості. Й відразу запустив тобі бороду, і заговорив до жінки, що, мовляв, колись була трава зеленіша, а вода мокріша, ставок мілкіший,

карасики в ній не смачненькі, й навіть кислоти перевелись квасниці. Словом, із дірявою пам'яттю обріс дід, мов бородач, скрушно зітхнула його дружина, мелеш що попало...

Мені ж дядько любив розбалакувати здебільше про воєнні роки і не що попало, а про те, що було справдешнє в далекій молодості. Про заслужену медальку «За отвагу» і про бої не згадував, більше гомонів про далеке місто Ашхабад, де йому після тяжкого поранення майже рік довелося провалитися: там хоч і на милицях, та місто південне, ні лютих морозів і сніговійниць, що під Харковом в окопах у ту зиму довелося пережити, а тут теплінь, достолиха винограду та абрикосів, небачених нами гранатів і мигдалей, інших заморських фруктів-овочів, якими переповнені тамтешні базари, і, звісно (він притишив, за звичкою голос, бо дружина недалеко крутиться), молоденькі кирпаті медсестрички-туркменки з госпіталю... І ніби війна десь далеко-далеко...

І тільки раз (тоді я провідував дядька щонеділі) він пригадав далекий, притрушений болем трапунок із фронтового життя, за яким він не стримував сліз...

— Наступали ми на Харків, думали взяти город... Дудки! Якраз сади відцвіли, миємо ноги в першій теплій пилюці, кирзові чоботи буває на плечах несемо, бо геть обносилися. По полі то там, та сям натрапляємо на вбитих фріців. Наступаємо, візьми його ковінку! І моему другу-товаришеві пощастило — німчика осколком садонуло намертво... Не згадаю як там було, забулося, але дуже зрадив він знахідці, адже обуванці прямо на нього, ще новенькі, шкіряні, підбиті цвяхами, із широкими халявами. Сів і вже приміряв один. І тут виїжджає з-за повороту на хвацькім жеребці наш полкач, на мить спинившись і дотямкувавши, розстріляв невдаху солдата. Не зрозумів і за що, тільки усмішка на обличчі застигла. «Чтоб другим не повадно было... — ховаючи наган, проказав зле полкач, і наказав: — А этого захавать...» Воно, звісно, не можна роззувати загиблого ворога. Закон воєнного часу, помімаєш... Однак і роззували, і за це на гауптвахті терплячі сиділи. Але щоб смерть...

— Таки розстріляв... — скрушно забожкала із кухні дружина, яка все чула.

— Розстріляв... Гадом був той полкач... Ласки не було в нього ніякісінької. Тому й Харків не взяли, і вобше... Поховали ми його сердешного...

— Може, не треба про минуле, — заохала жінка. — Краше про несмачні карасики з нашого ставочку. Вони справді несмаченькі стали...

Воно й правда краше без минулого. Бо дід, а плаче...

Червень 2017 р.

ОМЕЛА НАД ШКОЛОЮ

Загубився у густотрав'ї осьолок, й давно пора нагострити косу. Тяжко косареві, і боляче і мені... За моє сусіднє село... Те сусіднє село — мій дитячий і вже такий далекий світ...

Уперше чимчикував сюди, тримаючись за мамину спідницю, щоб прича-

шатись до церкви ще перед школою. І ці довгі три кілометри лежали за густим бором та глибокими ярами і зеленими пасовиськами, і небо нам здавалося і вищим, і мрійливим і якимсь нетутешнім. У нас давно розібрали церкву, а тут і півчі, й ладан, і запахуше цвітуть липи, і неабияке відчуття щастя, ніби я вітався з ангелами, як мене напучувала перед тим матуся.

А наступної зими я провалився у ставок і потрапив до лікарні у сусіднє село із запалення легенів. Мені видно було церкву, і я марив, вона вночі здавалося оповита столітніми липами, дивно світиться і ще солодше пахне медами в лютіші морози.

Незабаром церкви закрили, й ми, вже у старших класах, ганяли футбол по спорожнілому храму. Потім взагалі розібрали й зробили шкільну їдальню. Шкільну їдальню із храму, де осяювала не одне століття Мохнатинська чудотворна ікона Божої Матері, де зведений іконостас за благословенням Івана Мазепи, де перед цим клав поклони наказний гетьман Павло Полуботок, де пізніше Тарас Шевченко змалював, щоправда вже у Чернігові, церковну літургійну посудину для освячення вина і прийняття причастя?

Тепер же спорожніла і школа, а над школою, на в'язах і акаціях, причепилися зеленою куделею лиховісні знаки — омела...

Змаліло село без школи, змаліли люди... І вже й не знайдеш мантачки, щоб докосити... Хіба що нова церква біля школи, теж Покровська, така собі, з якого складу. Та ще памолодь липи, що вціліла дивом біля храму. Значить знову воскресне здоровий глузд на нашій Палестині.

Що ж, важко бути Богом на цій землі...

Липень 2017 р.

СОНЯШНИКОВА СЛЬОЗА

Зайшлий чолов'яга купив на нашому кутку приземкувату хату-розвалюху — єдину вцілілу під солом'яною стріхою, й повесні засіяв весь городчик соняшником. «Ото вже крутий бізнесмен! — зашепотілись сусідки. — Мабуть, за те соняшникове насіння за рік-два вибудує собі палац на місці хати-стріхівні...»

Проте, як виявилось, на комерсанта-загребу той заброда аж ніяк не був схожий. І зовні — худий та цибатий, мов драбина, із копицею сивого волосся та довгими обвислими вусами, і зсередини — мовчун-мовчуном, зайвого слова не скаже, та ще й побожний — щонеділі прямує де церкви, свічки найдорожчі ставить. Лишень курить добряче...

Коли ж запалали біля його хати сотні маленьких сонечок і медовий очамрілий запах охопив усе довкола — і стару хату, і городчик, і вулицю, найцікавіші молодіці угледіли за тим чолов'ягою ще одну незвичайну звичку. Раз по раз він виходив із хати, вбравшись у вишиту сорочину, довго дивився на помолоділе в білих баранцях хмар небо, а потім ніби набирив у жмені отого цілющого повітря і ніби вмивався ним. Дива та й годі...

А десь під Покрову, коли ще щедре сонце сочилось з опадаючих кленів, спаливши соняшничиння та навівши лад у хатині, попрощався в сільраді та й був такий. І враз ця дивовижна осінь перетворилася на негодицю. Сльотаві й нудні дощі загнали всіх на телевізори, і тільки сусідські молодіці, зібравшись на мить біля колодязя, не перестали обсмоктувати всі кісточки того чоловічка. Мовляв, за щось він прогнівив Бога й довго він сидів у тюрязі, адже (і хтось таки бачив!) намальовані баришні з риб'ячими хвостами на руках? Чи, може, в роки юності воював за Українську повстанству армію і це гибів четвертину століття у радянських концтаборах? Чи, може, він звичайний богобоязливий подорожанин. На те вони сільські молодіці, щоб теревені точити, навіть у такий замжичений день.

У тім у балачках молодичок є, якщо вдуматись, і доля мудрослів'я. Як прощання за віджилим літом, за медовими запахущими трунками, що приносять нам вічні бджоли, а там і неблаганним законом старіння, коли народжене має померти. І відтак пізнаюю і ще далеко непізнаюю красою залишаємо, на жаль, ми тимчасовий світ. У тому числі й благословенну соняшникову сльозу, що існує на правду...

Серпень 2017 р.

МИХАЙЛО ІЗ МИХАЙЛІВКИ

Нещодавно Михайлу Дяченку виповнилося 70 літ! Із цих поважних років він усе життя мешкає у степовому селі Михайлівці Царичанського району на Дніпропетровщині, тільки в далекій юності навчався в університеті. Ще тоді, майже піввіку тому, Олесь Гончар писав землякові, що ваші вірші «справляють дуже гарне враження», і «вам у літературі буде що робити, виходьте на цю ниву сміливо, без зайвого остраху...».

Усі ці роки, розмірковує Михайло, було «страшно від думки, якби я розминувся у цьому світі з Поезією. Мені не вкладається в голову, як можна прожити один день — один день! — без поетичних творинь». І називає Овідія, Нареканці, Хаяма, Басьо, Уїтмена, Шевченка, Тютчева, Лорки... Не один десяток уславлених віршників!

Я ніколи не бачив Михайла Дяченка і, мабуть, не побачу, адже він безвиїзно живе в Столиці свого серця, але отримав від його книжку «Музика і мати». Незвичайна книжка! Насамперед поезія, ось хоча оця:

*Наїхало дощів до травня в зелен-гості,
з далеких ген-країн, з чужої стороності,
такі вже зелен-ніжні, такі зеленомлості,
такі зеленомудрі, такі зеленопрості!*

А в книжці переклади й цікаві словосполучення, статті та есеї, листи й уривки з щоденника, пісні й багато чого прецікавого. Скажімо, такі неповторні поетичні міні-рядки, як «...Словом вергаю, як Вергілій, і за овид дивлюсь, як Овідій...», «...Ангел ангела питає, де та молодість літає...», «...Поетія завжди великоока...», «...Вечір карий, а ніч ворона, а стежину освітить щабелька...», «...Слово «мати» — шевченкове слово...».

Вражають і щоденникові роздуми: «Щодня сідаєш грати у шахи з Богом і якими б фігурами не грав — білими чи чорними — програєш партію за партією. Збігає життя, як струмок у ярочок, а не виграно жодної партії... Що ми за шахісти, Господи!..»

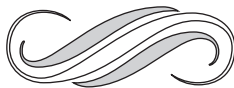
Михайло Дяченко — автор сотень синонімів (або «братніх слів», як зве він). До березня він записав (а більшість вигадав) таких означень понад шістьдесят, із яких найхарактерніші з них «багнюк», «белебенник», «веснець», «вирійник», «витриборода», «водоп'ян», «дзючак», «забрьюха», «зимозгин», «мокроштан», «каламутник», «попідтинник», «розлийвода», «шумивода»... І більше десятка колоритних «братніх слів» про «спиртне», як, приміром, «сцикуха», тобто «слабка горілка».

Є в книжці й «Пташині ремарки», від яких не можна не розсміятися... «Пузатий соловей» і «Патріотичні штани», «Києвовуйко» і «Кирзова криза», «Кінолярва» та «Колосальне сало», «Любов з третього погляду» і «Цілюща хвороба»...

Не багато видав книжок за піввіку з гаком член Національної спілки письменників України Михайло Дяченко, всього до десятка. Та й що видавати селянину... Із все ж, як твердить він, «Михайло з Михайлівки — це звучить гордо!»

І як не позаздрити отакому чоловіку!

Серпень 2017 р

НЕСКОРЕНИЙ

*Чому життя, мов закручена вісімка
Перехлябилась на порив...
Леонід Терехович*

У 1993 році побачила світ невелика за об'ємом – всього 31 сторінка – збірка поезій Леоніда Тереховича «Свідомо став на муку». Упорядник збірки Віталій Москаленко, на той час редактор незалежної газети Чернігівщини «Громада», в короткому вступі писав: «До редакції «Громади» потрапили два шкільні зошити з поезіями Тереховича, датовані серединою 1990 і початком 1992 років. Всього 121 вірш. Це були вірші поета! Що писав поет протягом життя – невідомо. Скільки згинуло його поезій у виправних таборах, лікарнях, просто в круговерті занедбаного побуту».

Кілька поезій з цих зошитів газета надрукувала. А в першому числі часопису літературної спілки «Чернігів» у літературному і громадсько-політичному журналі «Чернігів» 1993 року з'явилося вже 35 віршів поета, датованих 1990 – 1992 рр., з більш-менш докладною біографією автора.

Узагалі, біографія – це те, що можна вмістити між двома датами – першою (дата народження) і останньою (дата смерті). Саме цей період між двома датами не такий уже й довгий – усього 41 рік у житті Л. Тереховича, який вибрав найважчий шлях пізнання оточуючого світу «Чтоб на познанье мира не пенять» (1986) – шлях дослідження, позначений цією «закрученою вісімкою». У перший клас Кучинівської школи Леонід пішов у 1948 році. У 1958 р. її закінчив. І, за спогадами односельців, був допитливим учнем, багато читав, випускав стіннівку шкільну, і свої перші вірші розміщував у ній. Про цю жадобу до знань він пізніше напише у вірші «Я зацікавивсь словниками» (1991).

Це й же 1958 рік позначений у біографії поета першим друкованим віршем, сповненим юнацького запалу, оптимізму, віри в майбутнє, «Цвіти, наша юність!». Надрукувала вірш газета «Щорська правда» у № 62 за 25 травня.

*Цвіти, наша юність!
Цвіти, легкокрила!
Вся наша Вітчизна
Розмаєм цвіте.
А в ній – наша слава,
А в ній – наша сила,
А в ній – наша юнь
І життя золоте.*

Юність – це й пора закоханості. І лягають рядки на папір:

*Что-то грустно ветрит...
 Что-то холодно стало...
 Что-то сердце сгустилось в холодный комок... (1958).*

А також «Ночи над Сновью» (1959), «Среди вокзальной суеты» (1959).

І це незважаючи на важке воєнне і повоєнне дитинство, що втілилось пізніше у цілий цикл віршів «Начало» (1963), «Поколение солдатских детей» (1963), «50000000» (1965), і сильну психологічну травму – у 1957 р. батько залишив сім'ю і геть виїхав з села. Для Леоніда він був взірцем, і цей удар безумовно позначився на характері юнака, якому довелося самотужки торувати свій шлях у житті.

Через нестатки у родині йому не вдалося закінчити Чернігівське технічне училище №8, почалися трудові будні, що закінчилися призовом до лав Радянської армії. Нелегкі роки служби у Тамбові, потім у Криму не позначилися на молодечому настрої. Адже кожна поезія – це порух душі автора, і в Леоніда народжується армійський цикл віршів: «Молодому солдату» (1964), «Неохота заниматься мне стихами» (1962), «Марш по тревоге» (1962), «Льют дожди» (1962), «На аэродроме» (1964), «Получен приказ министра» (1964).

*Получен приказ министра,
 Скоро уходим в запас.
 Но путь солдатский тернистый
 Еще не окончен для нас...*

А як же хотілося скоріше опинитися на рідній землі. 21 грудня 1963 року районка «Промінь Жовтня» публікує вірш «Возвращение»: своєрідний гімн містечку Щорс (тепер Сновськ) і підсумок ще такого короткого життєвого шляху:

*Клубясь кудрявыми начесами,
 то по светлей, то потемней, –
 дым поездов
 стоит над Щорсом,
 над первой станцией моей...
 И чувствую: до боли дорог,
 как дома отчего порог,
 нам маленький уютный город,
 начало всех моих дорог.*

А доріг дійсно немало. Протягом 1964 – 1968 років Леонід примудрився попрацювати електромонтером у Чернігові, завідувачем сільським клубом у Кучинівці, бетонником у Дніпропетровську (тепер Дніпро), лісозаготівельником в Архангельській області, слюсарем-ремонтником у Караганді, Джезказгані, електромонтажником високовольтних ліній у місті Тайшет Бухарської обл. (Узбекистан) і Байкальському Іркутської області (Росія).

У червні 1968 року повертається в рідну Кучинівку і знову завідує сільським клубом. Але не склалося. «Закручена вісімка» далася взнаки, і 4 жовтня Леонід Терехович був уперше заарештований і засуджений по ч.1 ст.206 КК УССР за хуліганство. Звільнившись умовно достроково, він пише проникливі душевні вірші: «Ветер с буйною вольностью», «Летописцы Чернигова», «У Рафаэлевой мадонны» (всі 1971 р.), «Баллада о первом слове», «Убитый», (1972) та інші, присвячені матерям.

*У Рафаэлевой мадонны
Под темным выгибом бровей
глаза лучисты и бездонны
как будто матери моей.
Мадонна ходит по планете...
Я узнаю знакомый взгляд,
ведь так все матери на свете
на сыновей своих глядят.*

Після всіх потрясінь, мабуть, знову фіаско в особистому житті, чергове розчарування, намагання зрозуміти, «що не так», незгода з існуючим ладом. Цей душевний дискомфорт лягає на папір катренами: «На Л. Б», «Расслоение», «О борьбе с идеологическими диверсиями», «Задолизы», віршами 1971 року: «Уходит женщина...», «Казалось, ты – в иной галактике», «Закоуно тяготенья внемлю», «Жизнь состоит не только из удач»:

*Жизнь состоит не только из удач,
и нас учили бешеные годы
всегда лицом к лицу встречать невзгоды
и отвечать ударом на удар.*

Таке життєве кредо «відповідати ударом на удар» знову привело поета на нари. Відбував покарання з 1972 по 1974 рік. Після звільнення Л. Терехович працює кіномеханіком у Щорській районній кімережі. За I квартал 1975 року був навіть нагороджений грамотою за зайняте 1 місце у соціалістичному змаганні.

Але ж характер дається взнаки, та й «Доля – вельми іронічна дама», і знову Л. Терехович опиняється у тій же 46-й зоні у Сарненському районі Рівненської області. А вірші пишуться й на зоні: «Беда тяжело наваливается», «Как распознать добро и зло», «Наш мир – лиш узенький загон», «Глухари», «Ребята пишут заочницам», «Опять зима, опять морозы...», «Родине», «Побег», «Эхо безмолвия». Винним поет себе не вважав, про що й написав у листі до редакції газети Верховної Ради «Голос України». У 1988 році поет вийшов на свободу, але ж «закручених вісімок» у цьому році аж дві і тому він стає фатальним для здоров'я Леоніда. Вже у грудні цього року його засуджено до 2-х років ЛТП (лікувально-трудоного профілакторію). Лікувався спочатку на території Чернігівської області, а потім у с. Мартусівка Бориспільського

району. Організм поета дає збій – у нього порушується мозковий кровообіг. А вірші пишуться, незважаючи на стан здоров'я, і лягають на папір під загальною назвою «Третья попытка». Його, як і раніше, хвилює абсолютно все: «Ода лизоблюдам», «Лицедейство так вошло в обычай», «Молодо-зелено», «Низверженный идол», «Больничная мысль». Болить йому війна в Афганістані, де гинуть нізачо молоді воїни: «Афганцы», «На марше», «В походе», «Геометрия войны», «Долг и плата», «Как хочется безногим танцевать», «Ответ солдата». А підірване здоров'я, безробіття, безгрошів'я лягає на папір рядками: «Приближаясь к могильной пристани», «Поминальный день», «На дистанции жизни» і як підсумок віршування –

*Как это больно:
с задатком таланта
напропалую влюбиться в поэзию,
по-цирковому легко и галантно
ходит, улыбаясь, по острому лезвию...*

У 1990 році з ініціативи голови обласного відділення СПУ Станіслава Реп'яха відбулося їхнє знайомство. До цього Станіслав Опанасович чув про Тереховича від полковника КДБ як про неблагонадійного поета і громадянина. Станіслав Реп'ях перейнявся долею неприкаяного і не влаштованого таланту. Він допоміг Леоніду Тереховичу працевлаштуватись сторожем у Кучинівську середню школу, де той і пропрацював до своєї смерті. Також С. Реп'ях разом з тодішнім завідувачем кабінету молодого автора при Спілці письменників Віктором Кавою добилися для Леоніда Тереховича (хоча він уже й не підходив під статус молодого автора) грошової допомоги. З подачі Станіслава Опанасовича Л. Терехович все більше пише українською мовою. Переважна більшість цих віршів була надрукована у вже згаданих джерелах.

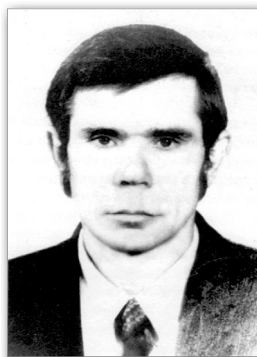
На жаль, здоров'я поета, і фізичне, і психічне, вже настільки підірване, що 24 липня 1992 р. він пише:

*Спокійно жду, коли прийде пора,
і безпорадність вже не кине в краску,
пора останнім розчерком пера
все перекреслить і поставить крапку.*

І передчуття невдовзі збулись через ще одну вісімку – 22.08.1992 р. Леонід Терехович помер. Поховали його у рідному с. Кучинівка Щорського району.

Всяляє надію те, що вісімка повернута на 90 градусів – це знак нескінченності. Тому сподіваємось на подальше життя віршів, катренів, епіграм поета (а їх понад чотири сотні) у нових книгах та збірках, що увічнять пам'ять Леоніда Никифоровича Тереховича.

Вікторія СОЛОНІКОВА,
бібліограф відділу краєзнавства
ОУНБ ім. В. Г. Короленка

Леонід ТЕРЕХОВИЧ**БЕЗВИХІДЬ**

А поряд стільки звалено порад,
Безвихідь застигає за порогом
та роздивляється на білий світ,
що перед нею по шляхах-дорогах
проноситься через громаддя літ.

Лиш тут, в журбі неповоротко-тихій,
де розпач душу холодом пройма,
застигла, набурмосившись, безвихідь...
Життя затихло...

Виходу нема.
14.10.90

ПОРУЧ З БЕНТЕЖНІСТЮ

Світ ніби збожеволів...

Жовті ниви
під жовтим сонцем
нагадали дім,

в якому я, розпачливо-лінивий,
провів два місяці в житті своїм.

В нім тиша випадково залягала,
щоб знов з раптовим криком відлетіть,
неначе горячково вимагала
послухатись її несамохіть...

Ми чули тишу.

Це було так рідко.
що ми навчилися спокій цінувать.
Чи не тому так боляче і бридко
бентежний світ напоказ цілувать?

Бентежність набивається в коханки,
то сміх, то плач розплескує вона,
то саме добре миттю запоганить,
то раптом погань витягне з багна...

І вже не зрозуміти: хто ти?.. Звідки?..
та де чекає «світле майбуття»?..
Лиш гори бруду, мов суворі свідки,
що назбирались за моє життя.

Лиш є надія, що юнацьки-сильний,
іще прорвусь через загати літ,
щоб мовчки закричать:

О, Боже! Вільний!

... Чи божевільний,
як і цілий світ.

14.10.90

* * *

Вже і літо квапливо сплигло

в заболочену осінь,
розгубило в дорозі тепло,
тільки пам`ятно й досі,

як воно колосило жита,
як сади заливало,
як багате та плідне життя
повсібіч вирувало...

Та коли ж це насправді було,
підступало до серця?..
Відшуміло уже, відцвіло...
чи ж коли ще вернеться?
14.10.90

* * *

Як важко навалилася депресія
та чітко контролює кожен рух,
немов стою на урочистій месі я,
та конвульсивно стримую дух.

І вже нічого від життя не треба,
бо все скінчилось, все уже пройшло...
Лише б побачить світлий обрій неба,
відчуть забуте сонячне тепло...
22.10.90

* * *

І час народження, і смерті час —
вони прийдуть до кожного із нас.
Хай час народження від нас і не залежить,
ми в змозі все ж життя своє завершити.
24.10.90

* * *

Що є в житті страшніше за нікчемність?..
І як уламки серця не стулять,
все ні для чого — прямота і чесність,
та немічний вряди-годи талант.

Розбилось серце, грюкаючи в ребра,
роки й сліди надії замели,
а мрія тільки працює, ретро
не пробива сучасної імлі.

Крізь сутінкову німіч сьогочасну
не видко ні краєчка майбуття,
розвіялись надії на прекрасне
в нікчемності вчорашнього життя.
26.10.90

* * *

Як і раніш, лежу в лікарні,
не чуть покращення нічуть,
і різні задуми негарні
мене неприязно товчуть.

Здається, всі зусилля марні,
та вже наблизився кінець...
Лиш буде довідка лікарні
про мій кінець — всьому вінець.

Я з майбуттям ним обвінчаюсь
і, доки ще не зовсім стих,
хоч би напоказ не відчаюсь
в весільних клопотах своїх.

27.10.90

* * *

Коли застигнуть сутінки надії
в драчливу непрозорість безнадії,
уявним проблиском омани не радій,
бо безпорадність гірше затвердіє.

що не вгадати, за яку схопитись,
і ліпше, мабуть, сто разів підряд
в розлуці не порядно утопитись.

28.10.90

ЗАВЖДИ З НАРОДОМ

Не я один — хворіє вся країна.
Життя, мов перетягнута струна.
Необережність — на землі руїна.
Необережність — на столі труна.

Якщо, можливо, зможу трохи згодом
цей грізний час згадати для хвали,
то заявлю, що завжди був з народом,
і з гордістю розпринджусь, як павлин.

29.10.90

* * *

Заполонив мене вечірній сумнів,
в категоричність ночі понесло...
Настане тьма... І що ж виходить в сумі,
яке за день надибалось число?

А навкруги крізь темну непрозорість
висвітлюється обрис ліхтарів,
суворим підсумком тривожить совість
в округлих сяйвах нулів.

Я подумки їх позганяю в череду,
нехай рядком шнуркуються нулі,
а потім сам нахабно стану спереду,—
мов одиниця буде на чолі.

30.10.90

ПОРУЧ З ДИЯВОЛОМ

В урочний час приходить сатана
в сценічному костюмі Мефістофеля
та бесіду неспішно почина
про істину, яка давно спростована...

Течуть слова, ложаться на уста
жагучі обіцянки перемог...
Мені іще незвично в ролі Фауста,
та я веду з нечистим діалог.

Бажає щастя він.

Його і я волюю.

Та в захваті від незвичайних дум
удвох з дияволом і сам дияволюю,
щоб своє «я» не виставить на глум.

А він усе рече,

а він усе базіка,

ти тільки слухай та в екстазі млій,
зростає на словах прекрасна базиліка —
пристанище для заповітних мрій.

Мені уже давно усе набридло,
я заперечую, та слів моїх не чуть;
чортяка дивиться на мене, як на бидло,
уваги не звертаючи нічуть...

Весь час переді мною — Мефістофель,
він з задумом своїм мене єдна;
медально зависає в серці профіль
з поміткою бісівського п`ятна...

30.10.90

* * *

Розгойдується ніч від збуреного вітру,
а він кружля,

веде сухий танок;
мелодіями зим,
що назбирав по світу,
приглушено звучить німий оркестр зірок.

В поклонах спини гнуть обскубані дерева,
немов соромлячись своєї наготи,
бо прикриває їх лише нужда жовтнева,
як підсумок того, що вітер погостив.
Лиш світять ліхтарі, заглядуючи в завтра,
з непоказним буттям зоставшись віч-на-віч...
Чи це омана осені?..

Чи це зимова правда?..

В задумі загадковості розгойдується ніч...

31.10.90

* * *

Відступить ніч, ховаючись за тіні,
і день новий освітлено прийде,
засапавшись в постійній біганині,
до вечора не спиниться ніде...

А потім важко переводить подих
й зникає в чергуванні протиріч,
коли прийдуть на зміну антиподи —
і темрява впаде,

і знов наступить ніч...

3.10.90

ВИПАДОК НА ПОЧАТКУ АРМІЙСЬКОЇ СЛУЖБИ

В учбовій частині, що біля Тамбова,
нам служба спочатку здавалась страшна:
далеко до рідних, далеко до Бога,
та близько прискіпливий наш старшина.

Були ми, звичайно, тій службі не раді,
перебивалися, хто як умів...
В позачерговім — по звичці — наряді
на кухні тим вечором посуд я мив.

Був злющим до краю... Роботи — до дідька...
Вся «наша» неділя пішла нанівець...
Аж тут підкликає до себе Бездідько —
та ледве не плаче,
схвильований весь...

Я вийшов до «залу».
А там — футболісти:
приїхали з матчу й прийшли попоїсти;
та тільки /не знаю, чия вже вина/
усі аж пронизані духом вина.

А що там творилось!..
«Соколики» наші,
як видно, бочками перлової каші
зіграли в футбол... То ж матчі були:
засипала каша долівку й столи...

Підходжу до столу,
хоч бачу: неладно,
бо проти мене — вся футбольна команда...
«Вже, хлопці, нагналися?..
Вистачить грати:
треба ж іще за собою прибрати...»

Піднявся один для загального блага,
ошкірився:
«Што тебе нада, салага?..»
Та з виглядом, мов забиває гол,
зневажливо кинув: «хохол-дряхол»...

Не пригадаю, про що він там ще ліпив,
бо накопилось —
хоч падай, хоч стій...
Я треновано «крюком» вдарив по щелепі,
і він заgrimів непритомно під стіл.

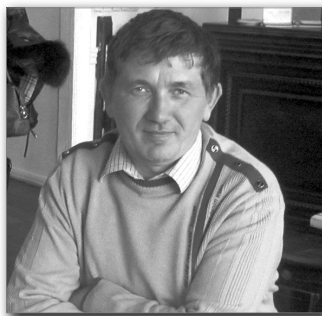
Схопилася тут футбольна команда,
з десяток болільників —
тільки б їм знак...
Та я закричав наполегливо й владно:
«Чого ерипенитесь, мать вашу так!

Хто буде вбирати за вами, свинота?
Тут не прислуга — покїрна й німа...
Нагидили здуру — то ваша робота!
Та швидше ви, доки нікого нема!...

І бачу:
взялася за діло громада,
давай прибирать за собою той жах...
Мене ж заспокоював «старший» команди,
трохи знайомий старший сержант.

В приглушених звуках відчув я овації...
А хлопці учились стоять за своє,
учились також поважати націю,
тим більше, що «нація» здорово б'є...

16.11.90

Віктор ТАТАРИН

Народився в селі Нічогівка Козелецького району Чернігівської області. Після закінчення Мостищенської (Петрівської) неповної середньої школи навчався у Сосницькому сільськогосподарському технікумі бухгалтерського обліку. Випускник 2008 року НДУ імені Миколи Гоголя.

Друкуватися почав з дитячих років у газеті «Зірка». Автор збірки оповідань «Сльоза на склі», м. Корюківка, 2004 рік. Друкувався в антологіях: «З усіх трьохсот аудиторій», м. Ніжин, 2004 рік; «Первоцвіт», м. Корюківка, 2004 рік, «Литаври», Чернігів-Ніжин, 2016 рік. У 2013 році Віктор Татарин організатор Міжнародного фестивалю «Гоголівка-перезавантаження» в Ніжині та інших культурно-мистецьких заходів у Чернігові. Член НСЖУ та літературної спілки «Чернігів».

ІЗ ЖИТТЯ ПАВЛА І ВІРУСЬКИ**ДИТИНСТВО ПАВЛА**

Андрій з Павлом дружили ще з дитячого садочка, принаймні так можна сказати. У ньому вони рахувалися не більше трьох днів. В останній день свого перебування в дошкільному закладі, взявши за руку дівчинку, доньку директора школи, втекли разом з нею із садочка. Довго тоді вихователі разом з батьками шукали малих. Їх знайшли вдома у дівчинки. Трійка втікачів гуляла в пісочниці. Довгенько, до самого вечора, в кутку на солі стояли двоє хлопців. Поставила їх за це баба Гапа. Вона ще жила до революції. А в ті часи, на межі двох століть це покарання використовувалося, як один з методів виховання. З того часу Андрій і Павло – ні ногою до садочка.

Чи не щодня хлопці умудрялися виробляти такі незвичайні штуки: то ката ввіймають, викупають у ставку, а іншого разу бідну тварину посадять в собачу будку разом з господарем її, то наловлять жаб, підкинуть їх до лялькового будиночку сусідньої дівчинки.

Були часи, що хлопці сварилися між собою. Мати Павла їздила до Києва. У неї в Києві жив двоюрідний брат. Він частенько бував за кордоном, зокрема в Німеччині. Малому Павлу перепадало гостинців: цукерок, іграшок. І якось одного разу мати привезла дитячу залізну дорогу від дядька. Скільки радості було у малого. Він гордовито показував товаришам з вулиці цю диво-іграшку. Заздрили йому й менші, й старші. Найбільше – Андрій. Коли Павлусь порався біля кролів, рвав траву, залізниця зникла. Довго слідство у Павла не тривало. Іграшкова залізниця виявилася на сусідньому подвір'ї. Мало того, що вона там була, Андрій розкурочив тепловоз, який керувався за допомогою дистанційного управління. Після такого «ремонт» рухомий склад не рухався. Виявивши злочинця, слідчий перетворився в прокурора, а потім суддю і виконавця рішення як такого, покарав за нанесені збитки жмутом кропиви «джижкухи», запхавши його до шортів Андрія. На крик онука прибігла баба Гапа. Павлусь поскаржився на обидчика, і Андрій отримав ще й від баби по тому місцю, звідкіля ноги ростуть. Згодом усе загладилося, й хлопці через кілька днів замирилися і продовжили дружити.

Як виповнилося сім років, хлопчачи почіпляли ранці і почвалали знехотя до школи. У гемназії, так називала баба Гапа школу, малі шибайголови освоїлися швидко й продовжили свої витівки. Скло розбили – шукай Андрія й Павла, до дівчат під сукню заглянули – вони. А що вже видумники, таких у селищі не було. Дорослі тільки хитали головами: і що з них виросте, коли таке творять у малому віці.

Та все має початок, має й кінець.

Двері класу відчинилися, й на порозі стояла тітка Ольга-буфетниця.

– Павлуся Нечипоренка, Любов Федорівно, викликають до директора, – сказала вона.

– Щось знову учудив? – мовила, посміхаючись, учителька.

– Ні! – сказала у відповідь ствердно буфетниця й підійшла ближче до Любові Федорівни. Вона щось шепнула на вухо. У вчительки вираз обличчя змінився з гострого й критичного на лагідний і поблажливий. Коли хлопець зник за дверима, вчителька склала в портфель підручник із зошитом.

Директорський кабінет Павлу здався фортечним муром, який потрібно було взяти. Він крутив у пам'яті здогадки щодо минулих «подвигів», які заповзято творили з другом-однокласником. Та нічого такого він не знаходив, та й викликали до директорського кабінету тільки його одного. Андрій лишився сидіти в класі. Павло не наважувався відчинити, стояв і вдивлявся в табличку з написом. Раптом «мур» сам розкрився, й хтось майже заштовхав заду до кабінету. То була тітка Ольга.

Директор, уже немолодий чоловік з руденькими вусиками, ласкаво поглянув на хлопця й промовив:

– Заходь, Павле! – і замовк. Він довго перебирав зошити. Хлопець, набравшись сміливості, запитав:

– Олександрє Павловичу, кажіть, чого кликали?

Та директор мовчав і тільки поглядав на малого, продовжував нервово перекладати з місця на місце учнівські зошити, посібники.

– Слухай, Павле, тебе чекають удома, дуже чекають.

– А як же ж уроки?

– Ти йди, синку!

– Ви ж Любові Федорівні скажіть, що відпускаєте мене сьогодні з уроків.

– Вона відпустить. Іди, Павле.

Хлопець відчинив двері «муру». Після візиту до директора вони не здавалися мурованими, а лише оббиті дерматином. За хвилину хлопець стояв на порозі класу. Любов Федорівна подала йому ранець, обійняла його й поцілувала в щоку.

– Тобі директор сказав?..

– Сказав, щоб я йшов додому.

– То йди... – відвернулась од хлопця й важко зітхнула.

– А можна мені з ним? – зірвався з місця Андрій.

– Ні! Ти, Строган, сиди...

Павлусь зачинив за собою двері класу. Йому здавалося, що це відбувається не з ним. Він мчав вулицею й гадав, що могло статися, що не те що Любов Федорівна, а сам директор відпустив його додому. «Може, хто в гості приїхав? – розважав себе хлопчина. – Так по мене б прийшла мама чи татко. Ні, татко не прийшов би, бо на роботі, а мама прийшла б... Диво та й годі».

Біля свого двору Павлусь помітив кілька автомашин

– Дійсно, хтось таки приїхав! – вигукнув хлопець. Одне авто його подивувало. Дзеркала були запнуті хустинами. На подвір'ї були виставлені довгі столи й лави. Їх він бачив, коли до армії проводили сина тітки Ольги-буфетниці, Вітьку. До нього підійшла стиха баба Гапа й почала гладити по голові. На зморшкуватому старечому обличчі, завжди усміхненому, побачив сльозу.

– Ой, синку-горемиснику, нема вже татка твого, – завилали старенька.

– А де він? – промовив Павлусь подивовано.

– Пішов він від вас...

– Куди?

– Помер він, – слізливо проговорила баба Гапа.

Хлопець забіг до хати. На застеленій із зеленими візерунками скатертині стояли ікона, на великій тарелі кругла хлібина, кілька пляшок горілки й вина. Павлусь побачив на світлині усміхнене обличчя татуса. Портрет перев'язаний чорною стрічкою. А перед образами горіла, пахла солодковатістю ладану лампадка, як на Різдво чи на Пасху. Та в цьому не було радості святкової, тільки сум і плач. Хлопець не міг зрозуміти, що сталося. З розмов старших йому

доводилося чути, що хтось помирав, та проте усе проходило повз його вуха.

Він підійшов до мами. Та вона ніби не бачила його. Вся в чорному.

– Мам, я прийшов. А де татко, – спитав Павлусь. Жінка притулила сина до грудей, облила малого слізьми.

– Скоро привезуть.

– Привезуть? Сам не приїде на автобусі? Він обіцяв покатати мене.

– Привезуть і відвезуть від нас, – проговорила, ридуючи біля портрета.

До них за якусь мить нечутно підійшла баба Гапа. Вона перехрестила малого й тихо промовила:

– Маріє, уже привезли.

Мати стрілою вилетіла з хати. На подвір'ї почулося голосіння:

– Миколаю мій, Миколайчику дорогий! А тепер ми без тебе і їсти не можемо, на кого ти нас зоставив. То ти межі нами того Миколаю мій, Миколаю, Великодня-Пасхи був, хто би був казав ще тогідних свят, то ти нам паску-дари покроїв, що ти уже цих не діждемо разом, то ти нам до церкви відніс, Миколаю мій, Миколаю дорогий! То ти насамперед свяченого кушав. Сяду ввечері із синочком твоїм з Павлусем і разом заплачем: Ой коли ж ми тебе, татуню, забачим? Лишив мене, молоденьку, з хлопчиком маленьким. А він ще не здатен ні до роботи, ні до праці, бо ще рученькі маленькі. Як я тепер буду з ним, бідна, жити в світі? Лишилася з синочком, як билина в полі. Повій, вітре, буйнесенький, та по наших полю-городу, прийди, мужу, мій Миколайчику, подивися на нашу недолю...

Павлусь вийшов з хати на подвір'я й побачив довгий чорний ящик, а в ньому в святковому костюмі з хрестом у руках батька. Очі в нього заплющені, губи з синім відтінком. Він зрозумів, що тато вже не встане, не підніметься. Він злякався всього, що відбувалося довкола: материного голосіння біля домовини, чужих людей. Кинувся навтьоки. Тільки куди бігти? Єдине місце, куди втікав од старших хлопців, то це у власний двір, у хату. Але куди зараз? «На горище хліва! Там у сні сховатися», – прийшло рішення...

Його довго шукали. А він, забившись поглибше у сіно, проспав день і ніч. І тільки на ранок наступного дня баба Гапа відшукала його. Батька в чорному ящику вже не було. Йому не хотілося нічого їсти, а тільки випив мало не півлітра квасу...

Подія з батьком у Павла перевернула усе з гори до низу. Хлопчина пришик, зробився тихим й сумирним. Його вже не приваблювали витівки. Стояв осторонь на перервах, не реготався як було до того. Як казала тітка Ольга-буфетниця: «Він своє вже відреготав». Після вкинувся в навчання, й учителі були раді з того. У Андрія теж спав запал, не стало компанії. І хоч ще були випадки витівок, не мали такої сили, як це відбувалося до цього. Згодом і дружба їх охолола. А у восьмому класі переросла в холодність і навіть інколи ворожнечу.

Випадок на рівчаку Павла зробив героєм у дівчат. Не одна красуня зачудовано дивилася на хлопця. Та й було на що дивитися. Розрісся в плечах,

а руки сильні мускулісті від роботи по господарству, волосся хвилясте, темно-русяве, очі блакитні. В старі часи з таких скульптори ліпили богів. Підкочувалися до нього різні дівчата. Та такі тільки Віруська була у нього на першому місці. Бо й вона з себе нічого собі. Статна, невисока й не низька, кароока, чорноброва, груди невеличкі, але й не маленькі – ну, класична україночка. Багато розмов, заздрісних поглядів. А ще пророкували їм велику любов.

«Це ж треба, – думав Андрій, – ото поталанило йому. Я б теж зміг би, якщо опинився б у тому місці, у потрібний час». Хлопець заздрив колишньому другові по-чорному. Намагався його неодноразово принизити. Та ніщо не допомагало. Павло лишався камінним, мов скеля. Чи не найбільше Андрій заздрив у тому, що Віруська таки віддала перевагу Павлу. Вона його полюбила, як Андрій не намагався привернути її до себе: дарував дорогі подарунки на Восьме березня і день народження. Часто обмовляв Павла. Та дівчина не велася на це. Тоді Андрій змінив тактику й перестав зовнішньо виявляти ненависть. Навіть повернув колишню приязнь у Павла. Він чекав слушного моменту...

ПЕРША ЗУСТРІЧ

Вона п'ятнадцятирічна поспішала, бігла, щоб цього дня оглянути селище, де мала жити. І їй здавалося, що не буде дня для дослідження нового місця проживання. «Тільки сьогодні, сьогодні...» – мислило дівча. Через рівчак доріжка невеличка, тоненький перехід. Віруська спробувала ступнути та слизько. Ще вчора доріжка була сухою й можна було перейти. «А-а-а, пройду», – сказала вона собі й далі мислила про своє. Та за мить підкознулася і шубовснула вниз. Холодна вода покрила її майже всю. Віруська, було, спробувала вибратися з рівчака, та не вистачило в неї сили. «Ну все, пропала я. І чого мене сюди понесло, який мене чорт завів сюди. Тут же місцина така – люди не часто ходять», – лаяла вона себе за необдумане перед тим рішення. Відчула, як судорога звела ліву ногу, вже головою почала занурюватися, бо в рівчаку води було багато, більше за її зріст. Дівчина то виринала, то потопала. Сили вже покидали, на очах з'явилися сльози відчаю. Вона пригадала, що обіцяла матері довго не ходити, а допомогти прибрати в кімнатах. «О Боже, краще б я лишилася вдома, не топилася б», – роздумувала у своєму безвиході. Вона вкотре занурилася і виринала на поверхню, як раптом почула голос:

– Тримайся!

То був хлопчина її віку. Він, довго не задумуючись, плигнув до неї. Його дужі руки вхопилися за плечі й голову її.

– Тут глибоко, а далі метрів за десять-п'ятнадцять мілина.

Дівчина полегшено зітхнула. Та ноги, уже й права теж, настільки були в судорозі, що ледь трималася на воді.

– Ти що, не можеш рухати ногами? Судорога? – здогадався хлопець.

Правою рукою він тримав її, а лівою давай щипати її від сідниць до колін. Вона відчула, що ноги приходили до ладу, зарухала ними.

– От, молодець! Зараз виберемося на міліну. А там води по пояс. Це тебе, як там? Віра? – проговорив голосно рятувальник. Дівчина мовчала, тільки важко дихала. За кільканадцять секунд вона відчула під ногами твердь. А ще пройшло з півхвилини, як хлопець почав піднімати, тримаючи її за сідниці. А пісок слизький, ноги ковзалися. І все ж видряпалася на гору. Віруська лягла на землю й простягла руку своєму рятувальнику. Та не могла дотягнутися.

– Я зараз подам ремінь, – розстібаючи пояс проговорив хлопець. Він кинув до гори чорний, схожий на вужа, ремінь, та Віруська не змогла за першим разом. Не впіймала й за другим. За третім разом бляха ременя боляче вдарила по пальцях, що від того закрापала яскраво-червона кров. І тільки за четвертим разом вона таки впіймала пояс. Щоб зачепитися за пісчаний нахил хлопець ногами прокручував східці, тим самим закріплювався й далі тягнувся догори. Схоже було, що він неодноразово до цього випадку так вибирався з рівчака. А ще минуло менше двох хвилин, як рятувальник дівчини і вона сиділи нагорі. Віруська поглянула вниз рівчака, в голові запаморочилося, подумки злякалася того, що могло трапитися, якщо б на її біду не з'явився він, її рятувальник. І вперше заговорила до нього:

– Ти хто?

– Я Павло.

– Я дякую тобі за рятунок, – мовила вона й уперше у своєму житті поцілувала хлопця. Той насунив брови.

– От, іще мені! – проказав він. – Телячі ніжності.

Павло привстав на коліна. Від холоду затремтів.

– Йокилимине! – вилаявся він. – Мерщій уставай. Біжімо до мене (я тут поряд живу), а то ще схопимо запалення. Ти, напевно, Віра. Ви з матір'ю сьогодні переїхали в наше селище, – уже біжучи казав до неї. – А я, уяви собі, твій однокласник.

Віруська все більше захоплено дивилася на Павла, що, тримаючись за її схолоднілу руку, поспішав не дати змерзнути їй. Вона б усе життя так бігла за ним. Та ось і будинок його, і чорні, оббиті дерматином, двері.

Забігши до будинку, в кухні, хлопець почав здирати з себе змокрілий одяг.

– Роздягайся! Чого дивишся? – крикнув до неї він. – Скидай із себе все, а то ще більше змерзнеш.

Віруська засоромилася. Їй було ніяково роздягатися перед хлопцем, бо за все своє життя це було вперше.

– Роздягайся, сказав я! – знову крикнув Павло до неї. Віруська знехотя розстібала куртку, здирала з себе светр, бо той прилип до її тіла, скидала спідницю, рейтузи. І коли залишилася тільки нижня білизна, знову засоромлено кинула погляд. Павло лишився тільки в плавках. Він зиркнув на неї і обвів поглядом тіло дівчини, відвернувся й промовив спокійно:

– Треба скинути все, – зник за дверима, звідкіля полетіли рушник і вчетверо згорнуте простирадло. – Скидай усе й обгорнешся, – мовив уже ласкаво й серйозно він. – Ти не бійся. Я ж мужчина.

Дівчина силою хотіла стягнути бюстгальтер. Він настільки змок, що застібки не хотіли слухатися. Тоді вона силою зірвала їх. Руками прикрила яблука грудей на мить. Та, переконавшись, що в кімнаті нікого, взялася обтирати волосся, тіло. Дісталася пояса. Почервоніла. Плавки впились у тіло. Вирішила позбутися і їх, обгорнувши себе простирадлом. І як тільки плавки опинилися внизу, біля п'ят, почула жіночий голос:

– А це ще що?

Засоромилася.

– Я невістки ще не жду. Павле, не зрозуміла, що це?

– Мам, ти нічо не думай такого, – мовив з іншої кімнати хлопець. – Вона мало не втопилася у нашому рівчаку. От витягнув. Я саме неподалік кролям кульбаби свіжої нарізав. Чую, щось плюскається в рівчаку. Поглянув – русалка завелась. Якраз біля містка, на глибині.

– Ну, слава тобі Господи. А то я подумала, що вже собі наречену привів.

– Може, – посміхаючись, мовив хлопець.

– Чия ж ти будеш, дівко красна? – запитала мати.

– Та я Тасі Косянєнкової донька. Ми приїхали з Прип'яті сьогодні, евакуйовані. У матері моєї тут покійного діда хата.

– Зрозуміло! – посміхнулася жінка.

– Мам, я зараз одягнуся і збігаю до них додому і візьму одяг їй, – проказав Павло.

– Та сиди вже вдома, синку. Розважай свою русалку. Бо й ти сам, бачу, змок. Треба ж на оглядини сходити й побачити, що за рідню Господь Бог послав, – посміхнулася жінка й зникла знову за дверима.

– Ти не переймайся – мати шуткують...

ПОВЕРНЕННЯ

Павло ступнув на трап. Серце затремтіло від хвилювання. Він повертався додому. Армія, полон на території Пакистану, а в ньому рабська праця, голод і холод – усе позаду. Тепер він вільний, він воскрес. Як там мама, вітчим? Як там його любя Віруська? Чи дочекалися вони його? Думки бігли, випереджаючи ноги. Уже в столичному аеропорту помітив зміни, що відбулися. Не тільки виблиск реклами магазинів привернув перше увагу, а й люди. Зовсім інші розмови, інша інтонація мовлення. Його зустріла весняним дощем інша країна. Та й тої країни, що займала одну шосту земної суші, не було, вона зникла, здається, назавжди, з якої його проводжали усі його рідним селищем до армії вісімдесят сьомого року. Як то воно давно було? Наче не з ним. Його зустріла Україна. До залізничного вокзалу він вдивлявся у скло автобуса і впізнав, і водночас не впізнавав людей, будівлі.

Придбавши квиток, пройшовся на вокзальну площу. Зиркнув довкола – на інвалідному візку вгледів чоловіка без ніг, його ровесника. Почув звуки музики. Інвалід у військовому френчі з орденом Бойового Червоного Прапора тримав її, вже стареньку, але ще дзвінку гітару.

Шёл по склону и споткнулся. Пуля-шмель прожгла меня,

И, упав на чёрный камень, только небо видел я.

А по синему по небу проплывали облака,

Доплыли они до дома. Дом теперь – сыра земля.

Ветер подхватил меня, птица к дому понесла,

А уставшая душа отлетела в небеса.

Ветер подхватил меня, птица к дому понесла,

А свободная душа отлетела в небеса.

– Браток, – звернувся Павло до музики, – звідки ти, де воював?

– Біля Кандагара у нас часть стояла. Попав на міну. І... – відказав той. –

А ти?

– А я под Кабулом попав у плен. Оце їду додому. Десять год пройшло, як не бачив ні мами, ні вітчима. Тільки прилетів. Пішли, брате, відзначимо моє повернення додому і пом'янемо братків, що не повернулися. Я собі дав слово, коли повернуся додому – відзначу моє воскресіння з першим, хто приверне мою увагу. Усі якісь сірі, однакові. А ти наче рідний, – посміхнувся Павло.

– Кажеш, тільки прилетів? Бачиш, що твориться? Я за їх, мать їх так, кров проливав, а вони пенсії вовремя не платять. Оце й сиджу тут на вокзалі, хто подасть на стопочку та пачку цигарок, – казав, їдучи до найближчого привокзального кафе. – Така хренова життя, брате. Моя Галька – курва, як тільки знала, що я без ног вертаюся, швиденько утекла до новоспеченого бізнесмена. Суки – вони баби, от що скажу. А була любов. Яка любов? Трахалася з ним, казали люди, уже наступного дня як призвали. А я дурень вірив її писульці – жду ответа как соловей лета. Тьху! Споминать – хреново робиться. І твоя теж не дождеться, помяни мої слова, – зітхнув безногий афганець уже в привокзальній забігайлівці.

– Та я вже не жду від неї такої жертви. Судить не буду, коли вийшла заміж. Бог на допомогу. Вдома ж не знають, що їду додому. Їм привезли цинковий. Не зі мною, конешно. От і їду, брате, – наливаючи горілки у поліетиленовий стаканчик. – Ну, давай потягнемо за братків наших, що лягли там, не на рідній землі. Знаєш, – перехиливши стопку мовив Павло, – я не впознаю людей тут. Що з ними?

– Ет, не говори. Усе змінилося. Те, що Союз розпався, то одно. Хреново всім тут. Хто має якісь гроші – втікає за границю. За наші рублі-купони, а тепер гривні багато не купиш. Та хоч би було в достатку. Так, ні! Люди по п'ять-сім місяців грошей не получають. У селах, кажуть мої знайомі, хліб печуть. До чого довели страну суки. Кримінал з'явився всюди, рекет. От даже я плачу мзду їм, щоб стоять тут. Назбираєш яку двадцятку – десятку віддай.

А то проженуть. Та й то ще не все, брате. Мало того, що проженуть, можуть ще вбить, якщо не заплачу за місце. А куди мені каліці. Мати збожеволіла й померла, у сестри свої сльози – трійко діток. А їх у наш час – ох як важко піднімати. Не хочу їхати до них, бути обузою. От і сиджу на привокзальній. Сказали б тоді, як везли на ту війну, не повірив. Ще б може й по морді заїхав.

Павло тяжко зітхнув, задумався. Що його жде вдома? Як там мама, як вітчим? Як Віруська? Чи дочекалися вони його?

– Ну, брате, мені пора вже на поїзд. Ми оце з тобою просиділи тут, а не знаємо навіть одне одного по імені. Я – Павло. А ти?

– А я – Коля Іванченко. Ось мої координати, – простягнув візитку.

– О-о-о, ви, пане, багаті, що маєте візитку, – посміхнувся Павло.

– Багатий... на день Перемоги був. Мені один фотограф зробив. Я зі своїми брязкальцями позував на Майдані. Навіть об'яву таку вивісив – «Фотографія з героєм». Мені теж перепадало від нього. Чесний мужик. А послі роботи й по чарці коли-не-коли. Та зліг він. У Чорнобилі дозу отримав. Тепер лічиться. А я от і заробляю, частину – сестрі помагаю, а ще йому децицю даю. Бо лікарства – не до купишся. У нього жінка, ніде правди діти, хороша. Не то що моя мандоліна. От тільки не дуже любить, коли ми кілька пузирів пропустимо. Та я її розумію, стараюся не набридати. Бо хвороба не тітка – пироги не напече. Так, якщо що – пиши. Я буду, брате Павле, ждати. То вже біжи. Я за тобою не поспію, нема ходунків у мене.

– Обов'язково напишу, – сказав Павло, обіймаючи на прощання побратима. Той дістав гітару, шершавим голосом заспівав:

– Дома ждуть берёзки, ёлки, свежий хлеб и молоко.

Мы в горах, в песках как волки, и до дома далеко.

А по синему по небу проплывают облака,

Доплывут они до дома. Мне бы с ними, но пока

Ветер не берёт меня, птица в стае летит одна.

Сделав круг, взмахнёт крылом... Брат, увидим ли мы дом...

У вухах продовжувала звучати пісня. Ввижались загиблі. І навіть у вагоні поїзда чув голос Миколи. Та думки згодом переключилися на свою хвилю. Що його чекає – він того не відав. Поїзд злегка колихнувся. Йому хотілося пригадати пахуче солодке волосся, духмяні вуста Віруськи. Та не вдалося. Зовсім недавно, ще в полоні відчував смак її губ, запах волосся. А тепер? Що сталося?.. Та великий чарівник – сон здолав до ранку його думки, мрії про зустріч з коханою...

Він прокинувся від того, що хтось штовхав його. Відкрив повіки, поглянув – провідниця:

– Пасажир – ваша вже зупинка через десять хвилин...

Голова важка не від випитого з Миколою, а від думок. Пригадав пісню...

Райцентр зустрів його незмінно – на площі продовжував красуватися

кам'яний Ленін. Під ним десять років тому проводжали його в армію, давали настанови ветерани війни, читали піонери вірші. Зараз же на площі пуста. Тільки де-не-де людина, бо рано ще. Він зайшов на автостанцію, постукав у віконце каси:

– На Вербівку білети є?

– Яка Вербівка? Тільки по п'ятницях і понеділках! – крикнула касирка.

– От п'янь, не проспався ще, а йому Вербівку подавай!.. – кричала жінка.

– Та я вже десять років тут не був.

– На попутку біжи. Може, виїдеш...

Павло вже не слухав слів жінки, а поспішав на виїзд з містечка. Йому хотілося пошвидше додому. Та транспорт повз зупинку не хотів їхати. До селища вирішив добиратися пішки. Хотілося подихати, відчути на повні груди рідне повітря. Через годину шляху показалася перша автомашина – молоковоз. Автомобіль не зразу загальмував, а вже за кільканадцять метрів.

– Кого бачу? Павле ти? Ти ж загинув – ми ще тебе поховали. Звідки? – убачивши у Павлі односельця випалив чорнявий з невеличкими вусами водій.

– Не повіриш, Вовка, з того світу. Живий як бачиш. Ні одної царапини. В полоні був.

– Та ти шо! Оце так!

– Як там мої?

Веселість у водія пропала, як тільки він почув запитання. Він довго мовчав, зміряв поглядом Павла.

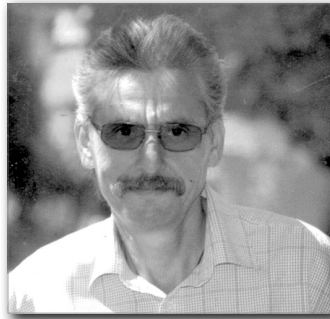
– Ти не мовчи, кажи як є.

– Ти у Вербівку не їдь, – мовив Вовка. – Нема до кого тобі їхати. Мати померла, як тільки поховали тебе. Вітчим запив і біля могили твоєї матері знайшли його, якраз після Різдва. Ось такі, брате, справи. А... – й закрив уста.

– Так кажи далі. Як сказав «а», то кажи вже й «бе».

– Та що казати. Віруська твоя заміж за Андрія вийшла. Не вона, правда, казали люди, а мамаша її віддала. То шо? Поки не відїхали далеко, мо висадити?

– Та ні, крути вже баранку. Їдемо, – ледь чутно проказав Павло. А на серці шторм...

Петро СОРОКА**ВЕСЕЛА АЛХІМІЯ****НА СМЕРТЬ ПСА ЕДПА**

Все на землі повите таїною,
Але таке щось коїться зі мною,
Неначе ти, мій лісовий герою,
З небесних врат
Являєшся мені не тлінним прахом,
Що обдає тривогою і страхом,
А повертаєш в ліс веселим птахом,
Як бог крилат.

Чи день, чи ніч спадає непрозрима,
Пасеш мене гарячими очима,
Стоїш на чатах – янгол за плечима.
Високий лад.
І тчеться наша мовчазна розмова,
Де слово загоряється від слова,
Немов від повні зірка вечорова.
Віват. Віват.

Ті протопти, які ми залишили,
Кущі не вкрали, трави не зашили,
Коріння буків напинає жили,
Як той булат.
Закони світу теж немов з булату,
І їх не стерти і не подолати,
Небес безсмертних нависають шати
Й лісів шарлат.

І нам відкрилось, що любов гарячу
Не поділити на людську й собачу,
Не бійся, брате, більше не заплачу,
Вгортайся в тінь.
Нічого не дається нам задарма,
Та з Бога ми не зробимо жандарма,
Це просто діє річ така як карма.
І все. Амінь.

Валерію Герасимчуку

Я – соломинка, що одно
Напевно знає:
Хто б не тягнув її на дно,
Вона спливає.

Вона співає і пливе,
І вільно дише,
Вона живе і це, сливе,
Найголовніше.

Хай вир закручує ріку
У коло натле,
Я – соломинка,
за яку
Тримайся, брате.

* * *

Із книжкою біля вікна
Од ранку, натще...
Яка це радість неземна.
Чи є що краще?

Як равлик хатку, книги ніс
Без передишки.
І світ не знав чистіших сліз,
Як ті, од книжки.

Все та ж сьогодні течія
Несе, гойдає...
І щасливішого як я
Цей світ не знає.

І там, де вічність на замку,
Де горна тиша,
Я буду з книжкою, яку
Сам Бог напише.

* * *

Тут вільні вітри,
як опришківські зграї,
Тут долі, як далі,
а далі – безкраї.
Тут все для любові
й земної прослави.
Тут легко сховати безсмертя у трави.

ТРИПТИХ ДЛЯ ГАЛІ

До гирла добіжить моя ріка
І смерть моя прийде така легка,
Як милосердна ангельська усмішка
І як його простягнута рука.

«Дай руку!» – скаже мій небесний брат,
І ми полинем з легкістю монад
У ті світи, де виріс із любові
І добрих справ моїх безсмертний сад.

У тім саду, що Бог охороня,
Я житиму смиренно, як ягня,
І буду райські яблука збирати,
Аби тобі приносити щодня.

* * *

Випадаю з дискурсу, з канону,
Хоч у стінку лобом, хоч у плач....
Я не про визнання чи корону,
На умі одне мені – читач.

Той, що не минає «ніже титли»,
Той всеїдний, що «не без ума».
Але пробігають дні, як титри,
А його немає і нема.

І уже – ну що там – і не буде.
Не на те життя поклав своє?
Та чому так рвалося на люди
Слово надстрастне, як житіє?

Слово, слово... Хто мені це скаже?
Ну хіба що Той, Хто повелів.
Та й тоді, коли в безодню ляжу,
Де вже, мабуть, буде не до слів.

БАЛАДА ПРО АКТРИСУ

У цьому домі, де тиша сива
П'янким ароматом троянд налита,
Живе актриса – така красива,
І кажуть, що дуже талановита.

Колись вона буде велика прима,
В очах і рухах присутня втома,
Але сьогодні така, як всі ми,
Тобто невизнана і невідома.

У неї зовсім маленькі ролі,
І жаль наївний не сходить з личка,
Коли вона їде кудись на гастролі,
На вулиці сумно і падає мжичка.

Вона повертається десь із-під Ніжина,
Ніби з Парижа або із Рима,
І теплих оплесків хвиля ніжна
Її огортає, для нас незрима.

Ще тільки сняться Канни й Оттава,
Ще журналістські дрімають пера,
Але всі знають: велика слава
Ось-ось на неї стрибне, як пантера.

І будуть відзнаки та привілеї,
Безум фанатів й доріжка мусяжна.
Тільки для нас, що закохані в неї,
Стане вона, як зоря, недосяжна.

* * *

Я сумнівався, як Хома,
Я вірив Юді,
І часто гинув задарма
В олжі й облуді.

Я знаю добре, як ловець
Готує пастку,
Як доля зводить нанівець
Жіночу ласку.

Як в спину кряче вороння
І сич голосить,
Як гороїжиться стерня,
Коли ти босий.

Я знаю як на спаді дня
Вмирає рима,
Як у дорозі без коня
І побратима.

Мій час то повертав навспак,
То зупинявся,
Я так чекав на Божий знак,
Не дочекався.

У світі губиться мій слід,
Як голка в сіні.
Я вірив: ось він, мій зеніт,
А бачу фініш.

Петриківський Ліс

Ігор ТАТАРИН

Ігор Татарин народився у 1999 році на Корюківщині. З 2014 по 2016 рік навчався у Ніжинському обласному педагогічному ліцеї. Мрія, яку він поставив перед собою – навчання у Львівському Національному університеті імені Івана Франка, здійснилася. І тепер він є студентом історичного факультету, майбутнім археологом.

ІСТОРІЯ ДЛЯ ДВОХ

Життя – то довгий шлях. У кожного він має свою довжину і завершиться лишень тоді, коли мине останній поворот, коли, знесилившись від мандрів, нарешті знайде відпочинок від довгої подорожі. Різні цим шляхом ходять люди. Одні поспішають завершити його щонайскоріше, інші хапаються за кожную можливість подовжити його. Хтось хотів би, аби шлях пошвидше скінчивсь, а хтось злякано розуміє, що шлях дійшов кінця.

Цим шляхом, марудким і довгим, простував чоловік. Він, наче, нічим і не різнився від інших. Такий же згорблений під вантажем мандрівної торби. Але щось його різнило від інших. Більшість йшли гуртом. Іноді той гурт досягав значних розмірів. Решта йшли самотою, але радісно приєднувалися до будь-якого іншого гурту. А він ішов самотою. Завжди. Хоч і здавалося то дивним, бо ж з кожним хоча б від початку шляху та хтось іде. Але він не знає, чи був тоді хтось з ним. Він був переконаний, що завжди йшов сам один, без нікого. Здавалося, що то його доля – йти самому. Достиглий хліб завжди хилив свої обважнілі колоски перед ним, неначе припрошуючи: ось,

бери, їж. Але ніколи не дозволяв брати більше, аніж чоловікові було потрібно на цей день. Яблуні схиляли свої гілки до нього, даючи йому кілька соковитих фруктів на цей день. Могутнє джерело враз пересихало, коли чоловік вгамовував свою спрагу повністю. Але він не зважав на те уваги. Він був переконаний, що так треба.

Для інших він був або посміховиськом, або якоюсь дивовижею. Але що йому до того? Він не зважав на кпини інших мандрівників. Уже не зважав. Бо нащо зважати на кпини тих, хто й сам веде себе дуже дивно і потребує постійно якогось гурту, аби відчувати себе впевненим.

Але він вже достатньо довго йшов тим шляхом, так йому здавалося. Він відчував утому, йому здавалося, що ще трішки і цей марудний шлях завершиться, і він зможе нарешті відпочити в спокої. Йому навіть здавалося, що він нарешті досяг кінця, але щоразу він прокидався добре відпочилий. І це його бісило. «Чому мій шлях такий далекий? – неодноразово він питав сам у себе. – Чому він не завершується?» Але відповіді не було. Він не знав, що сказати на це. Він сердився на того, хто дав йому цей шлях. Ненавидів кожного, кому шлях був даний коротший за його власний. Він іноді так хотів звернути вбік, упасти в якусь жакливу ущелину. Але завжди якась невідома сила повертала його назад на шлях. Він ненавидів цю силу.

Але потім усе змінилося.

Серед мандрів він потрапив у потужну фурделицю. Сніг мів так, неначе оскаженів від чогось. Він сховався в хиткій хатині, яка стогнала так під поривами вітру, що здавалося ще один подув і все, вона завалиться. Він хотів цього. Хотів, аби халупа завалилась, бо надіявся знайти нарешті бажаний спокій під уламками сховку. Та раптом у хиткі дверцята хтось обережно постукав. Чоловік відчинив двері, за якими була жінка, закутана у подорожній плащ, який, він добре це знав, навіть від легкої мряки не захищав, а що вже казати за хурделицю. Вона попросила переночувати. Він упустив її. Але тепер був переконаний, що хатина не має права завалитись. Від жінки віяло чимось таким невідомим для нього. Здавалося, що від самого доторку до цього чогось хочеться рухатись далі. Відчув, що вітер перестав так хитати стіни. Раптом розпалилося багаття, яке поступово відігнало холод. Так минула ніч. Але хуртовина не зупинилась, а навпаки, здавалося, посилилась. Снігу насипало вже вище даху хиткого будиночка. А тому їм довелося лишитись разом тут. Чоловік шохвилі надіявся, що ось завершиться хуртеча і він зможе піти звідси, втекти від цієї жінки. Втекти від оцього чогось невідомого. Але хурделиця не спинялась, а щоразу ставала все потужнішою. А тому й робити було нічого, окрім як спілкуватися поміж собою. Так він дізнався, що вона в чомусь подібна до нього: вона також ходила самотою, але то рідко. Зазвичай старалася приєднатися до якогось гурту. Хоч і не надовго. Але також вона була і його протилежністю. Їй також здався складним шлях, але вона йшла далі. Йшла, не звертаючи уваги ні

на що. Жінка радо розказала про себе, хоча, щоб почути про нього щось, доводилося витягувати слова неначе щипцями.

Фурделиця не припинялася ще довго. А потім ураз скінчилася. Шлях був вільний. Чоловік міг нарешті втекти від цієї жінки з її незбагненною силою. Але він уже не хотів іти від неї. Він надіявся, що вони йтимуть далі разом.

Він не став любити гурти. Але він обрав для гурту того, хто підтримував би його самого. Навколо цієї пари почали крутитись різні розмови. Для кожного було дивиною те, що вони йдуть разом. Усі пам'ятали, як насміхались з того дивацького самітника. Кожен пам'ятав, наскільки неохоче приймали ту жінку. А тепер вони йшли разом. І це було дивним.

Але чоловік не чув тих розмов. Він намагався підтримувати у собі вогник надії, що ця жінка йтиме з ним і надалі.

КАЗКА ПРО ПЕРШУ КАЗКУ

Ви чули колись казку про першу казку? Ні? А шкода...

Чому? Бо вона пояснить, звідки беруться ті казки. Але вам, певно, дивно, як це може бути казка про першу казку, так? Я також не повірив, що існує щось подібне, доки її не почув.

То що, ви слухатимете цю казку? Так? То й добре... Тоді сідайте собі так, як вам комфортно...

* * *

Колись дуже давно, настільки давно, що навіть у часи царя Гороха ці часи вважалися древньою історією, про яку відали хіба вчені та, можливо, старі люди, коли світ був ще дуже молодим, не існувало жодної казки. Вона не була потрібна людям. Усі люди: і дорослі, і діти – вірили в дива. Тоді не було сварок. Не було війн. Люди не боялися вночі спати з незапертими дверима. А Темний Ліс ще називався Світлим Лісом, бо не було ще там Зла. І навіть рід Чахликів ще не прийшов у ці землі, щоб знищити диво. А перший Горинич тільки народився і був ще добрим.

Та ось раптом звідкілясь взялася Темна Хмара. Вона обкутала всенький світ. Люди почали боятися. Вперше страх з'явився серед людей. А де є страх, там немає дива. Це знали всі. І старалися всі боротися з цим страхом. Але він був сильним. Занадто сильним.

І переміг він людей. Перестали вони вірити у чудеса. Почали недовіряти один одному. Все частіше почали спалахувати суперечки й іноді, навіть, доходило до сутичок між селищами чи родинами. Колись багатий край збіднів, спустошився. Багаті села згоріли, а замість них з'явилися нетривкі поселення. Вперше двері почали закривати на ніч. А Ліс почав Темніти: Зло закралося в його серце.

Але довго так тривати не могло. Володар Лісу – Старий Лісовик – вернувся до Матінки-Природи з проханням створити когось, хто б міг протистояти Злу, повернути людям віру у дива, знищити Страх.

Змилювалася Матінка над Лісовиком і створила маленького дідуса:

– Не дивися на його зріст та вік. В собі він має таку зброю, яка знищить зло навіки і поверне людям можливість вірити у диво.

– Що ж це за зброя? І хто він?

– Він – Казкар. А його зброя – то його уява, яка створює казки. Саме казки здатні будуть повернути людям їхнє щастя. Тож він єдиний, хто зможе перемогти зло, хто зможе повернути віру у дива в серця людей.

Лісовик був радий, що Природа створила Казкаря. І вже наступного дня в невеличкому поселенні всі покидали свою роботу: і малі, і дорослі. Всі побігли до дивацького чоловіка, який розповідав історію: Першу Казку. Він розповідав про те, як жили люди раніше, до приходу Страху. Він розповідав про ті часи, коли кожен міг говорити зі звірами. І люди повірили йому. Вони згадали, що існувало колись диво. Вони повірили, що диво існує і досі. І, о диво, всі посміхнулися. Втоmlені обличчя стали спокійними. Похмурий день змінився сонцем. А колись нетривкі хижки перетворилися у багаті оселі людей, які вірять у Чудо.

З того часу ходить Казкар по світу від хати до хати і розповідає людям цю Першу Казку. Нагадує він, що диво існує. І скрізь, де бував Казкар, зникало Зло та Страх, а поверталися Добро та Достаток.

Відтоді все почало повертатися на свої місця. Вперше за казна-скільки років над всеньким світом засвітилося сонце. Вперше дикі звірі вийшли до людей, щоб навчити їх своїй мудрості та набратися розуму від них. Уперше увесь Світлий ліс став таким, яким він повинен був бути. Люди перемогли Зло. Вони прогнали Темну Хмару.

А Казкар створив своїми історіями потужний захист, за який не могло пройти жодне зло...

* * *

Бачите, я зумів розповісти вам казку про першу казку! І, як бачите, вона справді існує. Просто за неї чули лише ті, до кого приходив Казкар. Колись таких людей було дуже багато. А зараз часи вже не ті. Але хтозна, можливо колись і у ваші двері постукає маленький дідусь, який запропонує як плату за ночівлю звичайну добру казку. І, можливо, він вам розповість свою казку про те, як з'явилась перша казка. Бо я показав те, що почув від нього, але він ніколи не розповідає двічі одну і ту ж казку. На те він і Казкар, щоб могли нести дітям тільки нові казки, які завжди не подібні на попередні.

ОСТАННІЙ З ВОЛЬФІВ

Я самотою крокував випаленою землею. Колись багата земля перетворилася на пустку. А ще кілька років тому тут буяли такі рослини, що куди там тим королівським лукам. А тепер нічого. Тільки попіл та сірка. І ніколи вже не завітнуть тут квіти, ніколи не злетить угору жайвір, не шурхне з-під ніг перепел. І люди обходять ці землі десятою дорогою. Від того часу, як в одній печері неподалік від гір поселився дракон, жодного разу не ступала тут нога людини чи будь-якого іншого створіння, хіба такі відчайдухи як я. І то таких на пальцях можна порахувати. Всі боялися дракона. Навіть король видав наказ, за яким той, хто прожене чи вб'є потвору, отримає значну суму. Та щось сміливців, бажаючих отримати ті кошти, знайшлося мало. Та й ті перевелися вже на другий рік.

Лишився я.

Усі мене переконували, що це не так відчайдушно, як по-дурному виглядає. Ну ще б. Іти на вірну смерть, за власним бажанням. Не очікувати за то жодної нагороди. Точно дурень. Але що мені втрачати? Я останній із славного та стародавнього роду Вольфів, після мене вже нікого не буде, і я в цьому певен. Не для мене це: спокійне життя на одному місці. В мені тече кров Вольфів, які колись своєю кров'ю здобули цю землю. І це в першу чергу було б соромом для мене, представника цього роду, відмовитися від спроби знищити почвару. Знищити дракона або назавжди загубити у віках свій рід. Третього не дано.

* * *

Остання ночівля перед підходом до потрібного місця. Чи страшно мені? Не знаю. Чомусь ні. Ще сьогодні зранку боявся, але не зараз. Зараз, коли до цілі лишилося всього нічого, в мені нема ні краплі страху. Вже не боюся ні за своє життя, ні за що інше. Дивно. Смерть зустріти вже не страшно. І невідомого не боюсь. Як і самого дракона. А єдина думка, яка зараз є: як то воно, коли тебе пропікає вщент вогонь дракона. І не тому, що я якийсь боюся цього чи щось подібне. Ні. Просто цікавить, як то воно буде.

Так, стоп... Ще хтозна, як все буде. Може, я й переможу. Тож нічого так скоро налаштувуватись на погане. Може, ще святкуватиму свою перемогу разом з друзями..., яких у мене вже нема. Всі проводжали мене, неначе йду на вірну загибель... Але я їх не засуджую. Ніхто не хоче отак по-дурному втратити друга.

Раптом прийшла дурна думка: може, я й справді не справлюсь. Але не тому, що заслабкий, звісно, що ні. А тому, що зламається мій меч.

Після цієї думки я міцніше стис родинну реліквію – меч, створений з якогось особливого металу, в особливий спосіб. Ні, він точно міцний. І

гострий: я легенько провів пальцем по лезу, і з'явився глибокий поріз. Тож боятися точно нічого. І вже точно нічого боятися смерті. Але мені треба вже відпочити: дорога була довга та важка, а завтра день не обіцяє бути легким.

* * *

Поспати так і не вдалось. А шкода: зайві сили мені б не завадили. Але різниці то, як йти в холодні обійми смерті: виспанним чи не дуже.

Ех... Он вже й печера видніється... Зараз почнеться...

* * *

– Ей, ти! Чого тобі треба? – почувся звідкіль грубий голос. Здавалося, що власник цього голосу люльку з рота і не витягував. Бредерик оглянувся, шукаючи власника цього голосу. Але навколо нікого не було.

– Чоловіче, ти глухий чи що? Питаю тебе, що тут забув?

Бредерик знову оглянувся, так нікого і не побачивши.

– Що головою крутиш? Жити тобі набридло, що приперся до мого дому? – голос уже був сердитий, дуже сердитий. А Вольф нарешті зрозумів, звідки йде той голос: з печери. А отже, або в нього якісь галюни перед смертю з'явилися від страху, або дракон насправді балакає.

– А ти хто? – спитав єдине, на його думку, розумне, що можна було.

– Та вже не курка, якій голову ти прийшов рубати цією о штукаю.

– А хто ж тоді? – обережно спитав чоловік.

– Дракон, а хто ж ще? То тепер ти відповиси, чого прийшов сюди?

– А ти подумай сам, – буркнув Бредерик, – голова в тебе достатньо велика, щоб думати.

– Ага... То ти також з тих божевільних? Мене вбити вирішив?

– Не... Та ти що, з дуба рухнув? Я з тобою битися? Та не такий я дурень, як здається. Я хочу запропонувати гру тобі...

– О... Я люблю ігри. Що ж то за гра?

– Дуже проста. У силі позмагатися. Та так, щоб нікому з нас з того нічого не стало.

– Ну... То складно мені буде. Але спробувати можна.

– Тоді як я переможу – ти залишаєш ці землі назавжди. Програю – роби зі мною, що хоч. Лади?

– Лади.

* * *

Чого я вирішив запропонувати дракону позмагатися зі мною? Я й сам не знаю. Просто подумав, що так краще буде, коли усвідомив, що дракон – цілком розумне створіння. Просто битися з ним – вірну смерть собі знайти. А так при змаганні малою кров'ю зможу ящера прогнати. А то й перемогти.

Змагання вирішили почати рівно опівдні. А тим часом я обдумував, якби перемогти свого ворога. В голову не приходило нічогосінько. Скоро

ось буду боротися з найсильнішим створіння на землі, а нема жодних ідей, як у цій сутичці перемогти.

Я оглянувся і нарешті зрозумів, що робити. Неподалік від того місця, де я сидів, було гніздо особливо отруйних гадюк. Звісно ж, змії там уже кілька років як немає. Але справа не в самих гадах, а в тому, що лишилося по них. Суміш отрути гадів, перепрілого листя і сірки від полум'я дракона. Небезпечна річ. Досить одної краплі в їжу – і людина майже одразу помре. Для дракона отрути треба значно більше. Але якщо вона потрапить у кров – вважай перемога в мене в кишені.

Я тихенько направився до вже давно пустого гнізда. Сморід звідти стояв такий, що якби мені не потрібно було нічого звідти взяти, я би й не наблизився туди нізащо. Вимазати зброю отрутою (об'єктом цього смороду) було не складно. Але різкість запаху під сонцем тільки збільшилася. Я вже почав сумніватися, чи справді то така гарна ідея – отруїти дракона. Якщо не поранити його досить швидко, то не мине й години, як я сам упаду за мертво.

* * *

Настав полудень. Сонце пекло жахливо. Сморід від отрути стояв жахливий, але на то ніхто вже не звертав уваги. Дракон давно звикся з ним, а Вольф заставив себе не відчувати цього запаху. Змагання розпочалося. Умовою перемоги було нанести супротивнику першу рану. А тому для хлопця перемогти було майже нереально. Але все ж можливість була. Хоча й дуже нікчемна. Для цього йому потрібно було триматися постійно щонайближче до найнезахищенішої частини ящера – живота. Але в цьому була найбільша безпека – до жахливих кігтів на лапах він також був близько.

Протягом перших п'яти хвилин Вольфу не вдавалося навіть близько наблизитися до змія. А потім вдача наче б прийшла до воїна: він зміг підібратися близько до супротивника. Але це все. Жоден удар не досягав цілі. Щоразу приходився на луску дракона. Єдине, чого зараз боявся хлоп – втратити єдину зброю, що вона зламається об товсту луску звіра.

Сутичка тривала вже понад годину. Вольф ледь рухався. Отрута робила своє. Коли це раптом відчув, як після чергового удару меч увійшов у щось м'яке. Він підняв обважнілу голову і побачив меч, що стирчав з глибокої рани на животі ящера.

Перемога. Хлопець не тільки переміг у змаганні. Він зміг увести отруту у кров ворога. А це означає, що ще скількись часу і землі назавжди звільняться від дракона. Землі знову почнуть родити. А люди повернуться до рідних домівок.

* * *

Наступного дня вздовж шляху сунула ціла процесія. Всі одягнуті в чорне. Вони направлялися до гір, де безперечно знайшов смерть останній сміливець з роду Вольфів. Дракон – створіння розумне, хоча і жорстоке, а тому

можливо вдасться попросити в дракона віддати тіло останнього Вольфа.

Ураз всі спинилися. Перед їхніми очима постало дивне видовище: ящір, якого всі так боялися, лежав без руху в калюжі чорної крові. А неподалік лежав чоловік. Також непорушно. З неймовірно блідим обличчям. Серед натовпу скрикнула молода дівчина. Вона впізнала того, хто там лежить. Той, хто був її нареченим, а потім пішов на вірну смерть: Бредерик Вольф.

– Він переміг, – сказав хтось тихо.

– Але якою ціною, – не стримуючи сліз вигукнула дівчина й кинулася до тіла хлопця, щоб потім ураз відсахнутися від жахливого смороду.

– Треба забрати тіло, – скомандував літній чоловік, його ще донедавна спокійне обличчя перекосила жахлива гримаса болю: він утратив єдиного сина.

Кілька молодих хлопців, прикривши ніс та рот якимось ганчір'ям, направилися до Бредерика. В руках вони тримали імпровізовані ноші. Поклали на ті ноші тіло і відійшли подалі від джерела смороду.

– Облийте ящера олією, – знову наказав літній чоловік. Троє доросліших чоловіків відокремилися від гурту й почали обливати тіло ящера олією, доки воно повністю не просяклося нею. А потім один з них витяг лука та вистрелив у дракона вогняною стрілою. Мертва туша враз спалахнула. А процесія пішла звідти подалі.

* * *

Хлопця ховали врочисто. Він зробив неможливе – звільнив рідні землі від дракона. І поклав на вівтар Батьківщині своє життя. Як і кожен його славний предок. Його поховали у родинному склепі. Він не відкривався вже ось дві сотні років. Там ховали тільки найвизначніших представників роду Вольфів. І Бредерик був точно гідний того, щоб лежати тут, поряд з тими, хто зробив усе, щоб ці землі стали квітучими та багатими.

* * *

Від того часу минуло вже більше трьох сотень років. Родовий склеп Вольфів уже давно заріс мохом. Але про останнього з Вольфів – убивцю драконів, пам'ятають досі. Про нього ходять різні легенди. І деякі дуже далекі від правди. Але досі ніхто так і не зрозумів, хто ж перший помер. І як помер сам Бредерик, бо жодної рани на його тілі не було. І в дракона була тільки одна рана. І головне – де зброя, якою хлопець переміг ящера? Скільки потім там не шукали реліквії, її знайти не могли.

Але це легко пояснити: та суміш була небезпечною тому, що вона могла роз'їсти будь-яку матерію за певний час. І так сталося, що за кілька днів було знищено меч, який пережив не одне покоління Вольфів.

Юлія БЕРЕЖКО-КАМІНСЬКА

Народилася 29 травня 1982 р. на Херсонщині. Навчалася у Київському національному університеті ім. Т. Г. Шевченка (Інститут журналістики).

Вірші почала писати з 8 років. Автор більше 400 журналістських та літературних публікацій у регіональній та всеукраїнській пресі.

Друкувалася у журналах: «Дніпро», «Україна», «Золота пектораль», «Жінка», «Крила», «Однокласник», «Летопись Причорноморья», «Отражение», «Медиа Эксперт», «Алые паруса», «Літературна Україна» та ін.

Авторка книжок: «Є задля чого нам жити», «Контрасти», «Між видихом і вдихом», «Так хочеться жити» та співавтор понад 30 збірок поезії.

Член Всеукраїнського творчого об'єднання «Конгрес літераторів України», з 2012 р. – 2014 р. – співзасновник і головний редактор соціально-аналітичного журналу «Пульсар Приірпіння», головний редактор газети «Про Ірпінь»; з 2015 р. – головний редактор газети «Ірпінський вісник», член Національної спілки письменників України, член Міжнародної організації «Жінки за мир в усьому світі».

* * *

Цей світ без нас, напевне б, не збіднів –
Усе в нім є. Та не дає спокою
Усесвіт наді мною і в мені
І музика між мною і тобою.

Приймає небо перших журавлів,
Тримає гілка яблуко дозріле...
Ти світ цей бачив. Ти його сходив.
А я його в собі перебродила.

Відлущилося літо на льоту,
Змарніла осінь і пішла у спокій,
Свою набрало небо висоту,
Прийнявши безумовну самотність...

А ти приймеш розчакнуте нутро
Моїх думок щасливих і невтішних,
Таких, як магму, як гарячу кров,
Що стугонить в тонких прожилках віршів?

А ти приймеш – ні вічну, ні святу,
Що душу розклада по кожній ноті,
В якій слова пірнають в висоту,
В безмежжя неба, схованого в плоті?

14.10.2015 р.

* * *

Намарне серед марного...
Звідкіль
Береться слабкість визріти в нічого?
Слова минають і минає біль,
Неспокій, спокій, радість і тривога.

В минуцім – неминуще.
Як святе
У грішнім.
Як галактики у Слові.
Усе пройде,
Остигне, відцвіте,
Схова життя в своїй першооснові.

Так диха снами, тугою, грудним
Молочним літом осінь в чорноземах.
Слова минають, як прогріклий дим,
Як сонце на останніх хризантемах,

Як післямак торішньої весни
Й передчуття, що паморозь, що скоро...
Слова минають, як невіщі сни,
І ні про що насправді не говорять.

1.10.2016 р.

* * *

Це тектонічні виверти доби –
Ні спокою, ні певності, ні втіхи,
Але тримався б світ оцей аби,
Хоч на слонах у всесвіті якихось,
На молитвах незнаного ченця,
На генії, який уми розбурхав,
Подвижниках, героях, на митцях,
Бодай на чеснім слові Деміурга.
На чому-небудь втримався б, бо так
Непевно жити, наче проти ночі
Стоїть, підперши небосхил, вітряк,
Якому вітер самоту наврочив.
А небо креше бурю, і ніде
Чоло не схилиш, руки не зігрієш...
Вітряк у небо поночі іде,
Розвіюючи по дорозі мрії,
На зорі перемелюючи біль,
У сніг мучнистий скришуючи пута...
Іде кудись, як світ оцей, звідкіль
Що далі йдеш, то важче повернутись.

13.03.2017 р.

ІЗ ЛИСТІВ ЖІНКИ ЗІ СХОДУ

Третій рік живемо наздогад
Від Покрови і знов – до Покрови.
Йде зима. І черешневий сад
Спокушає оберненням в дрова.

Він зануриться в сніг, як у ніч,
Він вбереться востаннє у пряжу,
І на час, обживаючи піч,
Сад мій літо своє перекаже.

Я не знаю такого тепла –
Як від саду і того, хто поряд.
Я так само згорала дотла,
Сад – від жару.
А я – від горя.

Хочу тиші як клятви, як знак,
Що вже час закладати прийдешне
Там, де сад залишив післясмак
І війни, і вогню, і черешні.

4.12.2016 р.

В. Шилову

Набігають думки, як хвилі
Озера Мічиган.
І усе б – нічого, тільки озеро –
Океан
І життя, і радості, і такої туги –
Не перейти...
Набігають спогади,
Накривають хвилями
Самоти.
Пропливають лебеді
І гуртом здіймаються
В небеса...
У душі окрилена
Віра перевірена
Воскреса.
Проводжаю лебедів –
Зустрічаю перший я
Пух снігів.
Всього маю вдосталь вже,
А своєї осені –
Й поготів.
Розмело по світу всіх
Найдорожчих, рідних, та –
Не зберу.

* * *

Окресли вечір в літнім місті,
Терасу, вквітчану геранню,
Де навіть безшелесне листя
Нашепотить твоє бажання,

Де чай і час неспішно стигнуть,
І день стає своїм відлунням,
Де не забути кожен вигин
Балконів, арок і петуній.

Де цвіт у запах переходить –
Чим ближче ніч,
чим глибше вечір,
Де обережні вгрузлі сходи
Ведуть в нічну непорожнечу.

Де проводжають чорнобривці –
Аж присмерк пряно-гіркуватий,
Де так нестримано не спиться,
Де так схвильовано мовчати.

Де вже облич давно не видно
І душі неприкрито щирі,
Де ти мені настільки рідний,
Що я сама собі не вірю...

* * *

Що в мені лишилося –
Не підвладне осені
І перу.
Вдалині од берега
Не знаходжу прихистку
По світах...
Набігають хвилями,
Милями безкрилі
Мої літа.

22.08.2015

* * *

Небо пахне грозами і цвітом.
Я тобою пахну й молоком.
І приймає росянисте літо
Срібних ранків сонячний експромт.

Десь летять задумливо лелеки,
Танучи в просторах золотих.
Ти поглянь, примружившись, як легко
Крилам тих, хто прагне висоти.

Я тебе не вмію не любити,
І тому окрилено в мені
Ласкою, мов сонцем обігріті,
Проростають квіти запашні.

Таїною повняться бутони,
Що обернуть ніжність у плоди...
Моє небо отаке ж бездонне.
Підійди.
Наважся.
Віднайди.

* * *

Мій тихий сон просякнуто тобою...
Я безоружна – ось моя рука!
Бо моє слово – то не гостра зброя,
А призабута м'якість молока.

Бо ти – мій сон.
І все поперемінно.
Бо вже на ранок твій не посягну.
А те, що доля йде, як полем мінним, –
То це не важче, ніж іти по дну.

Мій світ тобою снить неповсякденно...
Переболю примарним рандеву.
Ти жив без мене.
Якось жив без мене...
І я без тебе якось та й живу.

7.03.2017 р.

* * *

Це тільки мить.
Короткий спалах – мить –
Оманлива, як всі на світі миті.
Вона сама в собі перегорить,
Зійде, як сніг, і вляжеться, як вітер.

Вона – ніде.
У хроніках землі
Піску такого – неосяжні гори!
Цій миті долі – від думок до слів,
Яких ніхто із нас не проговорить.

Ця мить – це ми.
Це те, що поміж нас.
Це перший дотик,
Таїна безодні,
Скороминуще торжество причасть
Пекучих уст, від хвилювань холодних.

Цій миті часу – весь тривожний вік,
Недосконалий у безумстві плоті.
Та, увірвавшись, чисті і живі
Твої слова проступлять на полотнах

Мого життя у шовку хуртовин,
Що й по тобі залишаться у долі.
Це тільки мить.
І човники хвилин
Уже відходять тишею поволі.

9.02.2016 р.

* * *

Останній літній вечір неліта,
І небо дихає тепло й близько.
Ще кольорово під нами виткані
Вологі трави в сріблястих бризках.

Ще так душевно мовчать тераси,
І чай неквапом холоне зовсім...
Іще ніхто не придумав часу.
Іще ніхто не згадав про осінь.

Душі щасливо, просторо, тихо.
В мені є Ти, а це значить – все є.
Роняють яблука і горіхи
Густі і вистояні алеї.

Це буде завжди, якщо це – пам'ять,
Яка й не відаєш, як озветься.
Останній вечір неліта. Там я
Вдихнула неба по саме серце.

11.09.2016 р.

Зрілий серпень зійшов на шепіт,
Сухо й тепло бредуть вітри.
Перетрушений, перешерхлий
Спогад спогаду перестрів.

І так скрушно і незворушно
Увійшов в глибину ножа,
Аж туди, де вростає в душу
Лиш одна у світах душа.

Що ще гоїться аж до скону,
Як не вгрузла по серце ніч?
Я не знаю, що перш схолоне –
Я чи те, що живе в мені.

І здається – так буде вічно,
До останніх моїх сивин...
Серпень сипло шепоче січню,
Що не винен у тому він.

Вересень, 2016 р.

* * *

Ця осінь пахне медом і корицею,
Опалим листям яблунь на карниз,
Гарячим хлібом, вітром, залізницею...
І чимось рідним – рідним аж до сліз!

Ще білі хризантеми в росах ніжаться,
Ще трави проростають у туман,
І в променях погойдуються свіжа ця
Остання ніжність вранішніх троянд.

І дихає нічною прохолодою
Тремтливий ранок в пізніх грудках груш.
Босоніж в осінь вийти не погордую
У тишу, померезану довкруг.

І дзвін бідонів першої молочниці,
І перестук неспішних поїздів...
Усе як є – віддати слову хочеться,
Та на усе іще немає слів.

6.10.2015 р.

* * *

Осіньне море у мені гуде,
Гортає хвилі і гойдає чайок...
Осіньне море у мені зітхає,
Воно – усюди, і воно – ніде.

Осіньне море – перша сивина,
Як небо сизе і таке ж безмежне...
Ще тепла хвиля пестить узбережжя –
Вже глибини душа не омина.

Йому не забагато самоти,
І тиша в нім – не німота рибини.
В його невідшліфованих глибинах
Своїм життям живуть нові світи.

Над ним – туман, над ним – дощі дрібні
Прядуть осінніх днів безповоротність,
І учорашнє вистига сьогодні,
Назавжди залишаючись в мені.

І щастя – це і столик, що на двох,
І чай терпкий, і час негоноровий,
І ця неспішна тиша, і розмова,
Немов ранкове тепле молоко...

21–22.09.2015 р.

Сергій ДЗЮБА

Народився 20 вересня 1964 року в м. Пирятин Полтавської області. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету імені Тараса Шевченка (1989). Нині мешкає в Чернігові. Працював в українських і закордонних ЗМІ, очолював радіо та видавництво. Козацький полковник.

Президент Міжнародної літературно-мистецької Академії України (яка об'єднує відомих письменників, перекладачів, науковців та журналістів із 53 країн). Почесний професор Університету «Україна». Письменник, критик, публіцист, перекладач. Автор 70-ти книжок, присвячених дружині – Тетяні Дзюбі, які вийшли в Україні, США, Англії, Польщі, Болгарії, Сербії, Швеції, Канаді, Чехії, Туркменістані, Казахстані...

Лауреат багатьох міжнародних, державних і національних премій в Україні, Англії, Німеччині, Італії, Канаді, Бельгії, Сербії, Болгарії, Македонії, Польщі, Румунії, Удмуртії, Білорусі, Казахстані (зокрема, премій імені Людвіга Нобеля, Ернеста Хемінгуея, Франческо Петрарки). Нагороджений орденами і медалями.

Член Національної спілки письменників України (з 1996), академій і творчих спілок Болгарії, Німеччини, Бельгії, Румунії, Удмуртії, Казахстану, Македонії. Твори Сергія Дзюби перекладені понад 60 мовами світу і надруковані в 40 державах.

ЗНИКНЕННЯ БІЗНЕСМЕНА

Уранці я спокійно увійшов до свого робочого кабінету, зачинив двері і вмикнув комп'ютер. Підійшов до шафи, аби повісити плащ, і... мало не зарепетував від надлишку емоцій. Адже з-під одягу раптом стрімко вигулькнула мені назустріч чиясь рука. Я отетеріло шарпнувся назад, але непрохана

гостя спритно ухопила мене за лікоть. Водночас з'явилася й інша кінцівка, яка заспокійливо, навіть ніжно, погладила мене по голові. А невдовзі почувся знайомий розкотистий сміх мого знайомого – приватного детектива Віталія Самарцева: «Добридень, мій дорогий друже! Виявляється, у вашій шафі цілком можна жити...».

«Як ви сюди потрапили?» – ошелешено поцікавився я, все ще тримаючись рукою за серце. «Це ж елементарно, Ватсоне! – здивувався він. – Шафа була відчиненою. От і спробував знайти там ваш скелет... Не лякайтеся, друже, маю на увазі лише давнє англійське прислів'я. Адже ми з вами ще маємо випити не один келих дивовижних пригод!».

Нічого не вдієш – він обожнює сюрпризи, а вам, як з'ясувалося, до вподоби його історії. Мушу терпіти... Доброзичливо посміхаюся у відповідь і дістаю диктофон: «Все гаразд, Віталію! То що ви нам сьогодні розкажете?».

Головоломка з балконом

Була субота, припікало сонечко, і мені страшенно не хотілося працювати. Я вже відімкнув комп'ютер і, насолоджуючись прохолодним пивом, збирався на пляж. Аж раптом матеріалізувалася вона – викапісінька Мерілін Монро: неймовірно зваблива білявка з чарівно променистими очима та бездоганною фігурою. Я мало не похлинувся пивом і мерщій прибрав ноги зі столу:

– Перепрошую, у мене була невеличка обідня перерва... Але тепер я – увесь ваш! Утім, спершу познайомимося: Віталій – поціновувач краси та чужих таємниць, – ледь доторкнувся губами до її тендітних пальчиків.

– Дякую, – збентежено посміхнулася гостя, – але я, мабуть, помилилась кабінетом.

– Ну, що ви! – поквапливо обійшов її з тилу, надійно зачинивши двері. – Клянусь, я – саме той, хто вам потрібен!

– Мені сказали, що десь тут приймає приватний детектив... – озирнулася білявка. – Та, схоже, я завітала даремно. Хто ж працюватиме у вихідний та ще й за такої спеки?

– Як хто? Приватний детектив Віталій Самарцев! Мадам, ви, очевидно, зовсім розчарувалися в чоловіках. А дарма, бо ще не перевелися мужчини, здатні дістати жінці... ну, скажімо, зірку з неба.

– Зірку – це надто банально, – зітхнула вона. – Тут справа складніша і... делікатніша. У мене зник... коханець. Вибачте, я нервуюся! Просто зі мною таке вперше. Розумієте, вийшов, як завжди, перекурити на балкон і... не повернувся. Ви справді детектив? Такий молодий? Добре... Я – Віта. Допоможете мені?

– Так-так, Віточко, мені цікаво, – підвів її до стільця. – Сідайте, будь ласка. А то якось незручно бесідувати, тупцюючи. І я, з вашого дозволу, при-

сяду. Ось так... А тепер давайте поміркуємо разом, куди ж він, сердешний, полетів? У які теплі краї?

– Уявляю, що ви зараз про мене думаєте... – на мить опустила довгі вії, стиснула скроні нананікюючими пальцями. – Тільки, запевняю вас, все так і сталося. Володя був у халаті та кімнатних капцях (я спеціально подарувала йому все це на день народження, щоб почувався, як удома). Сидів у кріслі, переглядав журнал, доки я готувала його улюблену печеню. Згодом пішов покурити. І відтоді його більше ніхто не бачив...

– У вас який поверх?

– Сьомий...

– Гм... І він отак просто розчинився в повітрі?

– Я не знаю, – стомлено потерла скроні. – Володя точно курих на балконі і потім кудись зник!

– А він не міг непомітно вислизнути з квартири на вулицю?

– Звісно, що ні! Я б неодмінно почула і побачила. Однак... Стою на кухні з пательнею, наспівую собі. Щось, міркую, він надто довго курить, ще застудиться. Та й печеня майже готова. Гукнула раз, удруге – тиша. У мене серце так і тьохнуло! Мерщій кинулася на балкон, а його немає... Я від розпачу мало не знепритомніла. Що тільки не передумала! Це ж так і збожеволіти можна! Ну, самі знаєте, трапляються випадки – закрутилася голова у чоловіка, втратив рівновагу і... Не зчулася, як вибігла на подвір'я. Шукаю скрізь його тіло... А там бабусі біля під'їзду на лавочці сидять, насіння лускають, пліткують. Чуя краєм вуха – перемивають мені кісточки. От, мовляв, така-сяка, безсоромниця, шльондра, чужого чоловіка (сімейного!) приворожила. Але мені байдуже, я не заради його подарунків... Підходжу, питаю: «Скажіть, ви мого Володю не бачили? Ніхто тільки що на квітник не падав?». Вони аж очі витріщили. Мабуть, у мене тоді дійсно був пришелепуватий вигляд. Утім, уявіть себе на моєму місці! Все було чудово, ми того дня так кохалися! І от я пішла на кухню, а Володя... Ні, він не падав і не виходив. Бабусі б помітили – повз їхню увагу, щоб ви знали, муха не проскочить, не те що коханець сусідки! Схопила мобілку, почала йому дзвонити... Знаєте, я й досі щодня телефоную, аби почути оте: «Ваш абонент – поза зоною досяжності». Врешті-решт, він не повернувся ні до мене, ні додому. А наступного дня не вийшов на роботу...

– Даруйте, але його дружина знала про вас?

– Ні, ми поводитися дуже обережно. Проте недавно вирішили їй сказати. Розумієте, у мене буде син – від Володі... Власне, він пообіцяв розлучитися з Мариною і переїхати до мене.

– А у Володимира та Марини є діти?

– Донька вступила до вузу, син – школяр. У них – нормальна сім'я. Але ж у нас – любов!

– Ну, так... Він, мабуть, досить заможний?

– Мабуть. Директор фірми. А незабаром мав взагалі розбагатіти. Обіцяв мені медовий місяць в Італії, – тут вона не витримала й заплакала. – Тільки я не вимагала від нього нічого особливого. Не тиснула... Знаєте ж, як буває? Він сам усе вирішив. А я не змогла відмовитися від такого чоловіка. Чи не кожна жінка на моєму місці вчинила б так само. Коли кохаєш, не надто переймаєшся наслідками. Я вже стільки обпалювала собі крильця об усіляких козлів! А тут нарешті Мужчина – розумний, привабливий, чуйний, не жадібний, надійний... За таким, як за кам'яною стіною...

– Дружина, звісно, звернулася в міліцію?

– Так, його вже тиждень скрізь шукають. І, без сумнівів, рано чи пізно дізнаються про мене. А коли вже покажуть його фотокартку нашим бабусям... Віталію, я не знаю, що мені робити! Адже востаннє бачила Володю на своєму балконі. І коли мене знайдуть... Як я доведу свою невинність? Мене ж можуть у такому звинуватити!

– А що? Вбили, порубали, винесли і закопали...

– Припиніть! – відчайдушно загулила вуха долонями.

Мовчки, не питаючи, налив їй пива. За мить велика кружка спорожніла. Що ж, це – не її улюблений напій. Взяв ще одну пляшку з холодильника і, повільно смакуючи прохолоду, мимоволі замилювався очима своєї гості:

– Ось як має бути в раю: божественний нектар у руці та вродлива жінка – поруч!

– Будь ласка, не дивіться на мене так... – зашарілася Монро. – Ви мене бентежите. Присягаюся вам, я... не вбивала Володю. Ви мені вірите?

– Ну, – знизав плечима, – настільки я розумію, ви – моя клієнтка?

– Так... Правда, зараз не маю багато грошей – Володя говорив, аби я не заощаджувала. Він давав мені, скільки треба. Проте у мене є прикраси – я закладу щось у ломбарді, а потім, за першої ж можливості, викуплю – це подарунки Володі!

– Не поспішайте. Я ще не розшукав вашого чоловіка...

– Ви... справді намагатиметеся його знайти? – поглянула розчулено.

– Ну, не полетів же він на Марс!

– Знаєте... – завагалася вона. – Мені казна-що на думку приходить... Володя останнім часом багато нервував. Він прагнув, щоб я нічого не помічала. Був таким милим! Але я відчувала – щось не те. Думаю, йому загрожувала небезпека. Так, мабуть, він когось боявся. Одного разу хтось зателефонував йому на мобільний, і у Володі було таке обличчя... Я поцікавилася: «Що трапилось?», та він лише жартував, запевняв, що спокійний, мов двері. Мовляв, якісь дрібниці на роботі. Проте через дрібниці не носять постійно газовий пістолет... Віталію, я боюся, що його поцупили!

– Пістолет?

– Володю! Викрали просто з мого балкону... Я от недавно дивилася фільм – там люди в чорних масках та плямистих комбінезонах лазили, мов

ящірки. Такі можуть безшумно видертися на дах будь-якої багатоповерхівки і зненацька захопити навіть дужого чоловіка! Володя ж двічі на тиждень до спортклубу ходив, на тренажерах качався...

– Ви тоді шуму вертольота не чули? Бо скрутити міцного дядька можна, а от спуститися з ним – навряд.

– Будь ласка, не кепкуйте з бідолашної жінки. Віталію, я відчуваю – він живий! Проте дуже боюся...

Скелет у шафі

Два дні потому я «штурмував» двері квартири зниклого бізнесмена, раз по раз наполегливо натискаючи на кнопку дзвінка. Нарешті клацнув замок, і переді мною постала збентежена господиня.

– Здрастуйте, Марино, – життєрадісно привітався, наче з давньою знайомою. – То як, упустите побесідувати?

– День добрий... – спробувала приховати розгубленість за безтурботною посмішкою. – Але ви сплутали час, Віталію! Ми ж домовлялися на дев'яту ранку, а зараз – о пів на восьму...

– Нормальні люди лише снідають, так? – незворушно кивнув. – Щиро-сердно перепрошую, однак так склалися обставини. Поговоримо?

– Відверто кажучи, не знаю, чим можу вам допомогти. Все, що потрібно і навіть більше того, розповіла слідчому... Тому, коли ви зателефонували, назвалися приватним детективом і попросили про зустріч, я дуже здивувалася. І, пам'ятаєте, погодилася на цю розмову лише за однієї умови – ви скажете, хто вас найняв.

– О, не турбуйтеся, звісно, скажу! Втім, це – така дрібничка... У мене –приємні новини, Марино. Я знайшов вашого чоловіка!

Якби в ту мить над Черніговом зависло НЛО, з якого б вигулькнули зелені істоти і попросили у нас закурити, ефект був би менш вражаючим.

– Ви... жартуєте? – спромоглася вичавити кілька слів, ухопившись за ручку дверей так, що побіліли пальці.

– І чому всі вважають мене жартівником? – знизав плечима. – Хіба я схожий на Чарлі Чапліна? Втім, якщо я справді застав вас за сніданком чи іншою важливою справою, не затримуватиму. Мабуть, мені краще одразу піти в міліцію і порадувати майора Воронова!

– Стривайте, – поквалливо розчахнула двері, – якщо вже ви завітали сюди та ще й із такою неймовірною новиною, звісно, я охоче поспілкуюся з вами. Адже йдеться про мого Володю!

– Так отож, – упевнено ступив до вітальні, роззираючись на всі боки.

– Прошу, будь ласка, сюди, – вона вже цілком опанувала себе і приязно посміхалася. – То що вам відомо?

– Усе! – задоволено примостився на диван, уважно розглядаючи спів-

розмовницю. – Почнемо з того, що до мене звернулася Віта Павленко. Чули про таку?

Насторожено похитала головою.

– Це коханка вашого чоловіка...

– Що? – спалахнула вмить, мов сірник. – Ви прийшли сюди шантажувати мене? У Володі не могло бути ніякої коханки. Він – зразковий мужчина!

– Віта про нього такої ж думки, – зітхнув. – Доведеться її трохи розчарувати...

– Що ви собі дозволяєте? Забирайтеся геть! – обличчя господині пашіло праведним гнівом.

– Ви – непогана актриса, Марино. Повірте, я вже належно оцінив ваш талант. Але, будь ласка, не перегравайте. Тим більше, не все так кепсько, запевняю вас! Раджу не марнувати час і все-таки вислухати мене, – промовив спокійно, майже пошепки, мов чоловік, котрий несподівано опинився в клітці з левицею.

Вона була прекрасна, як Маргарита Терехова в ролі міледі. «Ах, какая женщина! Какая женщина! Мне б такую...» – подумалось мимоволі. Марина відчайдушно спопеляла мене очима, проте не проходила ані словом. Чудово! Мовчання – ознака згоди. Можна продовжувати...

– Спершу я мав здогадатися, яким чином Володимир Шолох зник із балкона своєї коханки. Тому й завітав до неї в гості. І, насолоджуючись краєвидом із того самого балкона, одразу ж збагнув – не було ні загадкових викрадачів у масках, ні черватога гелікоптера на даху. Що ж трапилося? Елементарно, Ватсоне! Поруч знімала розвішану білизну гарненька сусідка – Ліна. Позналилися. Молодичка мешкає сама у двокімнатній квартирі – в іншому під'їзді. А ось її балкон від Вітиного відділяє лише перегородка. Ну, хіба це перепона для чоловіка, який щотижня тягає у спортзалі залізничка?! Спасибі Ліночці – люб'язно дозволила мені перелізти до своєї господині. Правда, якусь мить почувався наче альпініст, котрий без страховки завис над безоднею – все-таки сьомий поверх. Утім, я намагався не дивитися вниз... Згодом все остаточно владналося: двері цієї панянки зачинялися на англійський замок. Вона пригадала, що того дня, незадовго до таємничого зникнення вашого чоловіка, вийшла, а точніше вибігла з дому...

– Подумати тільки, оце пам'ять! – іронічно примружила очі Марина.

– Ні, просто здоровий спосіб життя. Вона кожного дня бігає – підтюпцем, в один і той же час. Володимир дочекався, коли сусідка вискочила на вулицю, й хутко перебрався на її балкон. Далі – почимчикував до дверей, спустився східцями і обережно шмигнув до машини, припаркованої біля самісінького під'їзду. За кермом сиділа жінка. Думаю, то були ви...

– Ну, це – тільки ваше припущення! – сердито блиснула очима.

– Про жінку в авто пригадала Ліна... Не засмучуйтеся, загалом непогана ідея – не швендяти ж йому містом у халаті й кашках!

– Ви гадаєте, що поважний чоловік, директор фірми, може ось так просто зникнути через якусь коханку? – глузливо поцікавилася вона.

– Звичайно, ні. Хоч звістка про те, що Віта чекає дитину, його навряд чи порадувала... Однак це ще не привід для такої оригінальної містифікації! Тож мені довелося кілька годин вдавати з себе крутого і страшенно заклопотаного американця, який не проти вигідно вкласти гроші. Добре, що маю тямущих помічників – Льоня та Яруся розіграли все, як по нотах. Прийняв мене Владислав Вільшанський – заступник вашого чоловіка. Схоже, повірив... Очевидно, зараз його люди перевіряють надійність майбутнього інвестора. Тому мусимо не баритися, щоб у Владика не виникли певні підозри. До речі, Льоня розговорив його секретарку, а Ярославі довелося погодитися на одне побачення. Так ми й дізналися про... марину, яку довірили зберігати Володимирові Шолоху і яка раптом загадково зникла перед самісіньким продажем.

– Ви сповна розуму? – разуче зблідла господиня.

– Авжеж, Мариночко! Я знаю, що поцупили не вас. Марина – морський пейзаж, зображений маслом, творчість старих голландців. Звісно, це був оригінал. Наскільки мені відомо, один такий шедевр коштує як кілька квартир у центрі Києва! Тому ваш чоловік зберігав її у своєму сейфі. Власне, це була напівлегальна обладка – марина мала стати окрасою приватної колекції. Та одного ранку сейф директора виявився порожнім... Офіс фірми надійно охороняється, проте злодії не залишили жодних слідів. Усі замки – на місці, ніхто нічого не бачив і не чув! Володимир почали погрожувати, натякаючи і на небезпеку для його родини...

– Боже, – затулила обличчя руками, – це було нестерпно. Володя не мав спокою ні вдень, ні вночі!

– А між тим, марина досі знаходиться в офісі – висить на найвиднішому місці у кабінеті Вільшанського.

– Цього просто не може бути. Володя і Владик – друзі!

– Я бачив її на власні очі. Тобто, звісно, не прекрасний морський пейзаж, а поспіхом наквацянну копію «Чорного квадрата» Казимира Малевича.

– Та що ви, – нервово розсміялася жінка. – Ця мазня висить уже з півроку. Владик сам намалював! Він трохи займається живописом – як на мене, бездарно, але у кожного – свої дивацтва... Каже, «Квадрат» його надихає. Мовляв, він уявляє, що там було зображено спочатку – перед тим, як Малевич замалював усе чорною фарбою.

– Справді, мазня – нова, а полотно – старе! Цього, при всьому бажанні, не приховаш. Цілком очевидно, що полотну, на яке нанесено «Чорний квадрат», не одне століття... Не сумніваюсь, Вільшанський спланував усе заздалегідь – тоді, коли почепив копію у своєму кабінеті. Думаю, саме Владик і підбив Володимира на сумнівну обладку з картиною. А оскільки ваш чоловік йому довіряв, «друг» зумів підглядіти код, аби згодом, усамітнівшись увечері, спокійно відчинити сейф, забрати марину і замаскувати її,

знищивши свою попередню «творчість». Отже, вашому чоловікові боятися нічого. Тож він цілком може «воскреснути», щоб відновити справедливість. Правда, Володимире Васильовичу?!

Тієї ж миті дверцята шафи відчинилися і звідти впевнено вийшов широкоплечий, коротко підстрижений чоловік. Я підвівся назустріч, і Шолох міцно потиснув мені праву руку:

– Як ви здогадалися? Я ж, відколи «зник», ні разу не виходив із дому!

– Елементарно, Ватсоне! По-перше, ваша дружина, попри ранній час, виглядає напрочуд гарно. Але ж самотня жінка, якщо тільки вона не чекає гостей, ніколи не буде такою доглянутою у власній оселі. Для кого? Адже її все одно в цей час ніхто не бачить! Взагалі, я навмисне прийшов на півтори години раніше, щоб у Марини було якомога менше часу приховати сліди вашого перебування. Ви саме поснідали, та посуд помити дружина не встигла. І коли я краєм ока побачив таку купу брудних тарілок... Самотня жінка вранці цілком може обмежитися бутербродом із чаєм. А заміжня, коли чоловік у відрядженні, не надто переймається також обідом і вечерею... Достатньо було ще зазирнути в спальню, аби помітити саме ті капці та халат!

– Лишив на згадку, – зітхнув господар. – Звичайно, я подбаю і про Віту, і про її дитину – без копійчини не сидітимуть! Хоч, звісно, про розлучення з дружиною не йдеться. Невже Віточка всерйоз сподівалася, що заради неї я зможу покинути сім'ю? Марина – моя бойова подруга! А гарненьких, не надто розумних дівчаток – багато... Ну, а ви, молодий чоловіче, заслужили винагороду! Зараз же візьмусь до справи – переконаєтеся, наскільки Володимир Шолох може бути щедрим до справжніх друзів і нещадним до ворогів! Власне, такі тямущі та моторні хлопці, як Віталій Самарцев, мені й потрібні. Чому б вам не попрацювати у солідній фірмі? Скажімо, моїм заступником?

– Дякую, – поглянув на годинник, – мені пора. Вовка ноги годують! Утім, я – такий сіроманець, якому незатишно в зграї – сам собі спікер...

Біля під'їзду на мене терпляче чекала Віта. Тільки-но вийшов, кинулася мало не в обійми:

– Ну, що, Віталіку, ти бачив його?

– Так, – заспокійливо взяв її під руку. – Не хвилюйся, з ним тепер – усе гаразд. Ось лише... Зізнайся, ти ж просто вигадала його, правда?

– Я? Вигадала?

– Він – не Мужчина, – розчаровано похитав головою.

– А хто?! – розгублено округлила волошкові очі.

– Козел...

Ганна АРСЕНИЧ-БАРАН

Ганна Арсенич-Баран – письменниця, голова Чернігівської обласної організації Національної спілки письменників України. Завідувач кафедри філологічних дисциплін та методики їхнього викладання Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського, кандидат

філологічних наук, доцент. Народилася 26 червня 1970 року в с. Нижній Березів Косівського району Івано-Франківської області. Закінчила Івано-Франківський педагогічний інститут імені Василя Стефаника. Від 1998 року живе в м. Чернівці. Автор поетичних збірок «Рушник на калині» (1997 р.), «Музика черемхи» (1998 р.), «Розквітлий глід» (2001 р.), «Тремтять гіацинти» (2003 р.), «Обнадію весною» (2005 р.), прозових – «Під райськими яблучками» (2001 р.), «У понеділок все буде по-іншому» (2003 р.), «Як зайде місяць» (2005 р.), «Солодкі слова» (2010 р.) та роману «Тиха вулиця вечірнього міста» (2005 р.).

СВАТАННЯ

Сволоки світять світлом святковим,
Світ у свічаді світлосвітанковий.
Свіжа світлиця сватами світліє.
Своя світилка, світець світіє.
Світла й святочна свічка свячена –
Священнодійства світ-наречена.

ЛІТО

Смугастий теплий живий промінчик.
Чи ти в горошок, чи ти в клітинку?
Тобі поставлю маленький стільчик,
Щоб ти спокійно впіймав рибинку.

Така та рибка золота та срібна.
Така на сонці роса перлиста.
Лежить дорога – сорочка срібна.
Річка в долонях – вся промениста.

МІСТО

Плачуть слізьми золотими
Міські ліхтарі.
Мріють словами хмільними
Птахи вгорі.

Шарварок зчинили трамваї,
Як упирі.
Закривають пташині зграї
Промінь зорі.

* * *

Вітер гріє натруджені руки
в димарі.
Свиснув ховрах з розпуки
у норі.
Осінь ходить. Печальним садом —
білий дим.
Бавиться вогонь з листопадом
нудним.

* * *

весна налила
у бокали
трунку зеленого
тремтять уста
як корали
прагнуть
цілунку шаленого

трунок зелений
пило звірятко
і не напилося
а на дитятко
з цілунку
шаленого
весна дивилася

* * *

Я — не художник. Ой, як жаль.
Я малювала б мрійну осінь,
І перші заморозки босі,
І втому лісу, і печаль.
Я — не художник. Ой, як жаль.

Я — не художник. Ой, як жаль.
Я малювала б гори сонні,
Й кота, що мріє на осонні,
Й снігів старих ліниву шаль.
Я — не художник. Ой, як жаль.

* * *

Квітами лист написати
Неважко,
Через століття тобі передати
Пташкою.

Заголосити чи засміятись
У небо
І перейти через світ намагатись
До тебе.

* * *

Бриніла ніч.
Відбруньковувалася
від вечора.
Чому ж
соловей голосить,
коли в світі
відбувається народження?
Він оплакує
майбутню смерть.

* * *

З променів сонця,
що послужили нотним станом,
падали сніжинки,
що перетворились
з чорних нот
на білі зірнички.
І музика замерзала
крижинкою.

* * *

Ялина насміхалася
з вітрового
кохання.
Хіба личить їй,
що з морозом
спізналася,
тремтіти від вітру,
як осика
шалапутна.

БЕЗНАДІЯ

Вилупилася безнадія,
як ящірка
з яйця.
Закралась холодом
у серце
і бігає там,
а від того
слизько в душі.

* * *

Цвяхи у тілі яблуні —
болі невиправдані.
Рани болючі, криваві
не загоїш нічим.
З рани, що цвяхи завдали,
виросли пагони свіжі,
ніжні, тремтливі, пружні,
тягнуться соком до зір.
Не подолати цвяхові
вічних джерел життя.

* * *

тіло голубине
плило по Дунаю
каменем на хвилях
кидало його
а десь
в тихій заплаві
розцвітала лілея
і сонце закохано
цілувало її

а десь
квиліла чайка
над гніздом
зруйнованим
над дітками
вбитими
а десь
дурнуватий
горобець
цвіріньчав

а Дунай втікав

* * *

То зовсім не метеорит,
то в небі нічному
літак пролетів.
Жаль.
Бо я задумала бажання.
І воно попливло
за хвостом літака
у небесній ріці,
по часовій гілці...
Завтра прийде.
Та бажанню не треба
здійснення.

* * *

Музика черемхи
лилася у травні,
музика комет
з танцями зірок.
Щось містичне,
щось дотичне —
світ зробив
у весну крок.

* * *

Місяць зачерпне
у пригорщу неба,
перетнеться межа
між сном і реальністю.
Буде так добре,
що не захочеться
ущипнути себе,
щоб перевірити
сон це чи ні...
Закалатає в тронку час,
і сонце вип'є з павутинки
вранішню росу.

* * *

Поглянь на теплу
і яскраву зірку в небі.
Я теж на неї
дивлюся в цю мить.
Як легко бути зіркою,
вона — лиш зірка,
як важко жінкою
залишитись
серед снігів.

* * *

Колеса стогнуть:
люби... люби...
іди... іди...
прости... прости...
Світло б'ється,
як ластівка у вікно:

знайди... знайди...
Зірка в долоні твоїй
світить і хоче зігріти,
вечір від слів і втоми
хоче зімліти.
Впаде туман на рейки —
згинь із дороги!
Тобі на руки впаду
в тиші знемоги.
Снігом непевним стану,
спливу з весною.
Не розлучай же, світе,
щастя зі мною.

* * *

Шум доріг, скрип машини,
що намотує час на колеса,
посвист пташки, загублений в гамі,
кольорова веселка над плесом,
що на ньому ні жодна лілея
не подумає в світ проростати,
криволапий собака під тінню,
напівсонний двірник з шкряботінням,
невигадлива пісня лелеки,
що покинув тепленьке гніздо,
шепотіння у вухо кохане,
усміх щиро-наївний дитяти... —
і усе це назвали життям!

* * *

Мені жаль викидати
зів'ялі квіти.
Вони нагадують мені
руки матері.
Нагадують про час.

* * *

Самотність —
як розмальований
вагончик у парку:
гарний, нікому не потрібний,
нікого нікуди не везе.

Олексій БРИК

Олексій Григорович Брик народився в селі Кузьминцях Гайсинського району Вінницької області. Юнацькі роки минули в місті Гайсині. Згодом переїхав до Чернігова.

Закінчив два вищі навчальні заклади. За фахом – філолог і психолог. Працював учителем, директором школи. Відмінник народної освіти.

Відзначений державними нагородами й літературними преміями: лауреат премій «Смарагдова ліра», імені Михайла Коцюбинського та Леоніда Глібова, десятиразовий лауреат обласного конкурсу «Краща книга року», нагороджений двома медалями Національної спілки письменників України.

Вийшли з друку книги: «Диво-жінка», «Гра в коники», «Не схили чола», «Всі хочуть жити», «Спадкоємиця мудрих», «І возлюби...», «Таємниця амулета», «Шоколадка», «Подвійна пастка», «І буде завтра», «Без Батьківщини», «А дерева мовчали...», «У погоні за примарами», «А серце б'ється», «Двоє», «Врятуй життя...», «У зашморзі часу», «Любов і зрада», «Таємниці всесвіту», «На крилах Пегаса», «Марево кохання».

Олексій Брик – співавтор дванадцяти книг, публіцист і редактор десяти книг.

МИНУЛЕ КОХАННЯ НЕ ПОВЕРНЕСЬ...

Вони народилися одного дня – дівчинка в першій половині, хлопчик – після обіду. Раділи батьки, що жили по сусідству: «Виростатимуть разом, а там, Бог дасть, дивися, й одружаться». Дівчинці дали ім'я Зоя, хлопчика назвали Юрієм.

Коли дівчинці виповнилося два місяці, важко захворіла мати, пропало молоко. «Не турбуйся, – зателефонував чоловік дружині в лікарню, – дитину забрала сусідка, прогодує обох, молока в неї вистачить...»

Підросли Юрко й Зоя. Час проводили разом. Набігавшись за день, бувало, й ночували одне в одного, де заставала ніч. У школі вони сиділи за однією партою. Юрко носив їй портфель, смикав за кіски, коли вона не слухалася, та коли це хотіли робити інші хлопчики їхнього класу, не дозволяв їм. Не за віком фізично розвинений, міг постояти за себе. Ровесники побоювалися його й намагалися не зв'язуватися.

Природа не обділила Зою вродою. Брюнетка з променистим поглядом зелених оченят приковувала погляди не лише однокласників, а й хлопців старших класів. Зоя гарно навчалася, її хвалили, і дівчинка звикла бути в центрі уваги не лише вдома й серед родичів, а й у школі. Не тільки батьки, але й Юрко виконував усі її примхи, варто було лише натякнути.

Дозрівали в людей перші полуниці, яблука чи огірки, Юра нишпорив у чужих городах і пригощав Зою. Не раз селяни скаржилися його батькам. Тато карав хлопця, а мати завжди захищала: «Подумаєш, ну взяла дитина якусь ягоду, не збідніють, то чи варто за це бити хлопця».

Якось, повертаючись зі школи, вони зайшли до крамниці. Юра купив Зої цукерок за гроші, що дала мама на сніданок. Несподівано дівчинка під склом вітрини побачила маленький наручний жіночий годинник. Зашарілася від хвилювання. «Що з тобою?» – глянув Юра на неї. Вона кивнула в бік стола. «Поглянь який гарний...» – «Він тобі подобається?» – «Ти ще питаєш!» – «Буде в тебе цей годинник». – «Де ти візьмеш стільки грошей?» – «А це вже моя справа».

Уранці, коли йшли до школи, він уручив їй годинник і золотий ланцюжок. Вона взяла в нього свій портфель і заховала туди подарунок. Зупинилася, озирнулася довкола.

Нікого. Сільська вулиця немов вимерла. Темний грудневий похмурий ранок огорнув довкілля. Зоя обійняла Юрка й поцілувала в губи. Той поцілунок ніби електричний струм пронизав тіло хлопця. Отямившись, ревниво запитав:

– Хто тебе навчив так цілуватися?

– Ти ніби дитя. Ми вже семикласники. Невже ніколи не бачив, як цілуються дівчата? Я ще нікого, окрім тебе, не цілувала. Чого насупився? Ходімо швидше, запізнюємося. Незабаром восьма година. Як бачиш, я не помилилася. Чуєш, дзвоник калатає...

Сестра Юри повернулася з роботи додому засмученою, із заплаканими очима.

– Що трапилося, донечко? – стурбовано запитала мати.

– Хтось украв з вітрини жіночий годинник і золотий ланцюжок, – розридалася дівчина.

– Як це украв?

– Не знаю. Двері крамниці були замкнені, коли я прийшла на роботу. Може, й не помітила б відразу пропажі, та прийшла Юркова вчителька. Це вона замовляла годинник.

– Ти добре дивилася, може, він кудись закотився?

– Обшукала скрізь: ніби крізь землю провалився.

– Застерігали ж ми тебе: не йти працювати продавцем. Не послухалася батьків. Що робитимемо тепер?

– Я вже зателефонувала в сільпо. Обіцяли прислати дільничного міліціонера. Сказали, якщо не знайдуть крадія, доведеться самій розплачуватися.

– Господи, – заголосила мати, – та це ж доведеться продавати корову. Без молока залишимося.

– Не розраховуюся, засудять. Для тебе корова дорожча, ніж рідна дочка?

– Але як міг злодій залізти до крамниці, коли ніщо не зламано? Нічого не розумію...

– У мене є своя версія стосовно цього...

– Ось і розкажеш міліціонеру.

– Гадаю, це тобі не сподобається.

– Чому ти так думаєш?

– Учора після школи до мене з Зоєю заходив наш Юрко. Купив їй цукерок, а вона, проходячи повз вітрину, побачила...

– Який негідник! Я даю йому гроші на сніданок, а він купує їй цукерки, – не дала договорити дочці. – Ти що, подумала, що твій брат вчинив крадіжку? Побійся Бога, дитино! Ти ж була поруч. Як зумів би він витягнути з вітрини ці речі. Побачила б...

– А Юра їх тоді й не взяв.

– Не розумію я тебе...

– Він міг згодом це зробити, прихопивши ключі з моєї сумки від дверей крамниці. Крізь сон чула, як виходив братик уночі надвір.

– Схаменися, доню! Не заперечую, якийсь там огірок, може, для Зої з чужого городу потягнути, але щоб таке... Нізащо не повірю. Ось повернеться Юра зі школи, поговоримо з ним і сама переконаєшся, що помиляєшся.

Юра обурився, коли його звинуватили в крадіжці.

– Ніякого годинника й ланцюжка в мене немає! – відрізав сестрі. – Нічого гав ловити. Мабуть, з якимось хлопцем лясина точила під час роботи, ото хтось і скористався цим.

– Синочку, – умовляла мати, – якщо вони в тебе, краще поверни. Прийдуть з міліції, скажемо, що знайшлися, і тобі нічого не буде. Коли ж їх у тебе знайдуть, можеш і до в'язниці потрапити.

– Та відчепіться ви від мене, чого прив'язалися!

Розмова батька з хлопцем теж не дала наслідків. Після розслідування

дільничний інспектор повідомив, доведеться продавчині самій розраховуватися за крадіжку.

У крамниці ніяких пошкоджень не виявлено. Отже, її недбалість. Продали корову, за виручені гроші розраховалися за зниклі речі. Саму ж дівчину звільнили з роботи...

На випускному вечорі класний керівник Зої запропонувала її батькам, аби дівчина продовжувала навчання:

– Вона у вас здібна, нехай закінчує десятирічку.

– Про це ми якраз і ведемо мову з сусідами. Шкода, що у нашому селі лише семирічка. Доведеться їм з Юрком відвідувати школу в місті.

– Юрі було б доцільніше навчатися в ПТУ. У старших класах він не потягне.

– Вони звикли одне до одного. Зої буде незручно самій.

– Вам вирішувати, – сказала вчителька.

Звучав «Шкільний вальс». Танцювали випускники. Серед них виділялася вродою Зоя. Зелена сукня під колір очей, дві заплетені, майже до колін, коси, золотий ланцюжок на витонченій білій шиї, мініатюрний жіночий годинник на зап'ясті лівої руки.

– А зі мною потанцюєш, родичко? – запросив Зою дільничний інспектор, що спостерігав за дотриманням правопорядку на вечорі. – Бачу батьки не поскупилися, – кивнув на прикраси.

– Аякже, від них діждешся, – замовчала, зрозумівши, що ляпнула зайве.

– Треба поговорити. Ходімо в шкільний садок.

– Можна й тут.

– Зайві вуха нам не потрібні.

Була ясна зоряна ніч. Дрімали в задумі яблуні. Вони сіли на лавочку.

– Звідки в тебе ці речі?

– А якщо я не відповідатиму...

– Тоді я скажу. Вони крадені. Хочеш, щоб тебе в міліцію викликали?

Там усе розкажеш.

– Його не засадять до в'язниці?

– Кого?

– Юрка. Це він їх мені подарував, – розказала, як усе було насправді.

– Гаразд. Проведу розмову з вашими батьками. Ходімо.

Про що він говорив з ними, Зоя не знала, але через кілька днів мати віддала сусідам тільну телицю і поросю. Юра кілька днів не показувався на вулиці, а коли вони зустрілися й Зоя поцікавилася, що трапилося, зняв сорочку. Його тіло було в синцях. «Батькова наука», – пояснив.

– А ще мене викликали в дитячу кімнату міліції і узяли на облік. Застерегли, якщо знову вчиню щось подібне, судитимуть. Ну, я пішов. Поки що не зустрічатимемося. Мама лається. Каже, що все лихо через тебе...

Зої теж заборонили бачитися з Юрою: «Навіщо тобі цей розбишака?

Добре, хоч родич допоміг, і все обійшлося, а то балачок про тебе було б на все село. А ти дівчина. Не варто, донечко, потрапляти на людські язика, не відбілишся», – бідкалася мати...

Восени Юра й Зоя зустрілися в місті. Вона навчалася в школі, він – у професійно-технічному училищі. Незважаючи на заборону батьків, які тепер ворогували між собою, їхні діти дружби не поривали. Іноді разом відвідували кіно.

Виручала мізерна Юрина стипендія. Зоя модно одягалася. Мати ні в чому не відмовляла доньці. На красуню заглядалися синки заможних батьків, пропонували поїхати разом відпочити на море. Ніяк не могли зрозуміти, навіщо їй «цей злиденний петеушник». Дівчині подобалося залицяння старших хлопців, але чогось зайвого з ними собі не дозволяла.

Коли ж ті приставали до неї з брудними натяками, то отримували достойного одкоша від Юри. Битися він був мастак.

Якось Зоя з Юрою добре-таки посварилися, коли на Святого Миколая він подарував їй нейлоновий шарфик, про який дівчина давно мріяла:

– Дякую. Яка краса! – обійняла й поцілувала, накинувши подарунок на шию. – Де ти взяв грошей, аби придбати його?

– Спритність рук, – засміявся задоволений. – А він тобі личить...

Зоя швидко зірвала шарфик з шиї.

– Отже, вкрав. Знову взявся за своє. Мені таких подарунків не треба. Віднеси туди, де взяв. Ти хочеш, щоб і мене загребли як співучасницю до в'язниці? – викинула шарфик в урну для сміття, біля якої вони проходили.

– Вгамуйся, чого розкричалася? Для тебе ж старався. Та й не впіймали ж мене...

– Не затримали цього разу, піймаєшся іншого. І запам'ятай: я тебе відразу кину, якщо трапиться ще хоч раз щось таке.

– Навіть так?

– Саме так. Хлопців вистачає. Подумай над моїми словами. Не треба мене проводити. Дійду сама на квартиру.

– Тоді скатертю дорога! – сплюнув на тротуар і відвернувся.

Почув, як рипить сніг під дівочими чобітками. Якусь мить роздумував: «Невже завела собі іншого хлопця? Від неї чого хочеш можна сподіватися. Про що я, дурний, думаю, – раптом промайнула думка. – Уже пізно, а вона пішла сама. Ще щось трапиться...» І, мовби на підтвердження найгірших його сподівань, почув крик із сусідньої вулиці:

– Відчепіться! Не чіпайте мене! Рятуйте!

Юра дістав з кишені кастет, виготовлений в майстернях училища, натягнув на долоню й побіг так швидко, як ще ніколи не бігав у своєму житті. З голови злетіла шапка, та він навіть не помітив цього.

Добігши до сусідньої вулиці, побачив, як у темне підворіття одного з будинків двоє молодиків тягнули дівчину, що жакливо кричала, кусала їх

за руки й намагалася вирватися. Зайняті дівчиною, негідники не помітили небезпеки. Юра блискавично наніс кастетом удар по голові одному з них. Той упав.

Інший, не розуміючи, що трапилося, підвів голову. Удар у підборіддя розсік йому шкіру на обличчі. У сніг бризнула кров...

Звільнившись від рук кривдників, безлюдною вулицею втікала дівчина. Юра впізнав Зою, але не став наздоганяти. Нагнувшись над хлопцем, якому завдав удар у голову, зняв з того пижикову шапку й побачив гулю, величиною з куряче яйце. Інший молодик, від якого тхнуло алкоголем, хитаючись, перелякано дивився на Юру. Не сказавши жодного слова, покинув обох і повільно рушив до гуртожитку училища. Вранці його затримали.

Показовий суд відбувся через місяць. У залу міського Будинку культури зібрали учнів профтехучилищ. Напередодні розгляду справи з райкому партії зателефонували судді: «Підсудний повинен понести суворе покарання. Це буде наукою для інших порушників громадського порядку серед молоді. Підтримайте вимогу прокурора...»

Юру засудили на п'ять років ув'язнення. Зої на судовому процесі не було. Наступного дня до її батьків завітала Юркова мати. Побачивши дівчину, що приїхала з міста додому за харчами, заплакала:

– Відлежуєшся, а мій синочок через тебе потрапив у колонію. Я ж тебе власним молоком вигодувала. Краще б цього не робила. Де твоя совість? Чому відмовилася свідчити? Бог є на світі. Він усе чує й бачить, – лементувала...

– Чого причепилася до дитини? – заступилася за дочку мати. – Її свідчення все одно не допомогло б Юркові. Сама знаєш, чиїх синків побив.

– Нічого, ми так цього не залишимо. Хоча їхні батьки й великі районні начальники, в обком партії поскаржимося. Мій син не винен, сама ж знаєш. Зою, дитино, напиши листа, адже Юра рятував тебе. Може, допоможе при розгляді апеляції.

– Нікуди й нічого вона не писатиме. Ще бракувало нам ворогів нажити у владі... А твоєму дурневі не варто було махати кастетом. У сина секретаря райкому струс мозку, а хлопцеві голови райвиконкому довелося зашивати рану на щоці.

– Захищаєш покидьків? Хотіла б я побачити, як заспівала б ти, якби твою доньку згвалтували ті паскуди. Ой, чуло моє серце, до чого доведе дружба з твоєю Зоєю. Просила кинути. Не послухався. Скільки лиха натерпівся через неї? Навіть рідну сестру підвів.

– Але ж ми сплатили вам борг за вкрадені ним в крамниці речі, віддали телицю й поросся...

– А вона зрадила Юру, не прийшла на допомогу, – примовляла, не слухаючи виправдовувань сусідки.

– Не зраджувала я йому, тітко, не стрималася й Зоя. – Знаєте, як ті хлопці

залицялися до мене, навіть улітку пропонували з ними на море в санаторій поїхати. Відмовилася, а ви говорите таке ...

– Віділлються вам мої сльози, ой, віділлються, а зараз бачити вас усіх не хочу, – грюкнула дверима...

Юра надіслав листа Зої з колонії, але відповіді не отримав. Згодом, коли провідала сестра, передав для дівчини записку – той самий результат.

Не здогадувався, що його «послання» перехоплювала й знищувала Зоїна мама. Безсонними ночами подумки писав їй знову й знову й марив, як відомстить «зрадниці» в майбутньому.

Непомітно промайнуло чотири роки. Зоя закінчувала технікум. А вдома мати навчала дочку:

– Не поспішай виходити заміж за кого попало. Твій чоловік повинен багато заробляти. Гроші, доню, найважливіше у нашому житті. Ти в мене вродлива. Будь-якого парубка заарканиш. Та головне, щоб не ти через нього, а він через тебе втрачав розум. Тоді виконуватиме всі твої примхи. Ти думаєш, я батька кохала чи кохаю, а поглянь тільки, як він мені в рот заглядає. Учись доню, як на світі жити!

– Але ж кохання й здоров'я за гроші не купиш, – пробувала заперечити мамі.

– Ти ще недосвідчена, дитино, кажу тобі: за гроші можна все купити!

Восени Зоя одружилася. Наречений, кваліфікований слюсар, був родом з міста. Юриних батьків на весілля не запросили: продовжували ворогувати сусіди. Наступного дня з в'язниці повернувся Юра – і пізньої ночі загорілася Зоїна хата. Ледве встигли вибігти молодята з палаючого будинку.

Освітлений яскравою загравою неподалік від воріт стояв Юра. Іскри майже долітали до нього, та, здавалося, він їх не помічає, як і тих, які щойно, кашляючи, вискочили з вогню. Широко розставивши ноги, удивлявся в полум'я. На обличчі блукала усмішка.

Тривожно калатав церковний дзвін, закликаючи односельців на допомогу. Люди бігли з наповненими водою відрами, та було вже пізно: будинок догорав. У хліву ревла корова. А Юра все вдивлявся й вдивлявся в заграву, аж поки не з'явився батько й відвів додому...

Цього разу за підпал сусіда Юра отримав три роки ув'язнення. Від відшкодування збитків зять умовив тещу відмовитися:

– Бабуся, що мешкає в Штатах, надіслала мені подарунок на весілля. Доларів вистачить, аби побудувати новий будинок.

– Я не хочу, щоб ви жили в селі. Повернеться цей виродок, жити вам не дасть. Він не простить Зої заміжжя.

– Ми не збираємося жити з вами. Я вже домовився купити трикімнатну кооперативну квартиру. Бабусиною подарунку вистачить і на неї.

Весною Зоїні батьки відсвяткували новосілля. А в селі говорили люди: «Знайшла собі Зоя заможнього чоловіка. Дівка не промах, як і її мати.

Юрка шкода. Занапастила парубка...» Одні заздрили їй, інші ляляли...

Після відбуття строку Юра не повернувся додому. Слід його десь загубився, і в селі скоро забули про нього. Зоя майже не показувалася вдома, дізнавшись про пересуди людей, що доходили до неї...

Народила двох дітей – сина й дочку. Хлопець закінчив військову академію, одружився, дочка – університет. Працювала в банку й жила разом з батьками. Чоловік Зої часто бував у відрядженнях, пов'язаних з роботою, а сама вона працювала в одній із фірм.

Поверталася стомленою з роботи, заходила в під'їзд і натискала на кнопку ліфта. Сьогодні вона затрималася допізна. У під'їзді було темно. Зібралася ввімкнути світло – і хтось ззаду її обійняв. Хоч минуло чимало часу з тієї пори, відразу зрозуміла, хто це: так ніжно робити вмів лише він.

Вивільнившись, увімкнула світло. Озирнулася – за її спиною стояв Юра, її перше кохання, і ніяково всміхався.

– Скільки це ми не бачилися? – тільки й зуміла промовити. – Господи, та ти зовсім сивий! Як ти відшукав мене?

– Я вже третій вечір спостерігаю, як ти повертаєшся з роботи. Не на-смілювався підійти, а сьогодні ось вирішив...

– Ходімо до мене, – узяла за руку.

– А це зручно? Що твої скажуть?

– Не турбуйся: чоловік у відрядженні, а дочка, мабуть, пішла гуляти.

– Ну що ж, тоді ходімо...

Зоя пригостила його вечерею, розповіла, як склалося в неї життя.

– А тепер розкажи про себе, – попросила Юру, коли покінчили з лю-бощами.

– Розповідь моя займе тривалий час.

– А куди тобі поспішати? Мені цікаво буде послухати.

– Чорні плями в моєму житті мережилися зі світлими, – почав він...

І саме цієї миті рипнули двері. Зоя зойкнула й підхопилася з дивана, швидко прибирала постіль.

– Хоча б не чоловік, – прошепотіла. – Одягайся мерщій, – кинула йому штани.

– Мамо, ти вдома?

– Слава Богу, дочка, – полегшено зітхнула. – Вдома, дочечко, вдома, – по-спішно причісувала волосся. – Я зараз... А що це з твоїм голосом? Охрипла?

– Горло болить.

– Тоді приляж, а я підігрію молоко. Вип'єш гарячого з медом і маслом.

– Гаразд, мамо, я піду у свою кімнату й ляжу, щось мене трусить...

– Добре, донечко. Я принесу тобі туди, – підморгнула Юрі. – Здається, пронесло, – промовила тихо. – Посидь поки що сам.

Нагріла молоко, налила в чашку, заправила медом і маслом і понесла

в спальню. Дочка вже спала. Не стала будити. Повернулася до кімнати, де на неї чекав Юрій.

– Мала спить. Спатимемо й ми.

Дочку розбудив голосний мамин сміх. Підвелася з ліжка. Нестерпно боліло горло. Паморочилося в голові. Хотілося пити. Дістала термометр. Температура сягала майже сорока градусів. Покликала маму. Та, мабуть, не почула її, продовжувала з кимось розмовляти. Сміх не вщухав.

Давно вона не чула, щоб так сміялася мама. Дівчина дістала з гаманця гроші й знову покликала маму, але та не відгукнулася. Накинула на плечі халатик і, заточуючись, пішла до вітальні. Почула, як мати комусь говорила: «Твій погляд мене зігріває...»

Її поява виявилася повною несподіванкою для них обох:

– Ти давно прокинулася, Ніно? Я тобі заносила молоко, та ти вже спала, доню. Не захотіла будити, – зняквіла під прискіпливим поглядом дівчини. – Господи, та що ж це з тобою? – глянула на червоне обличчя дочки, що аж пашіло. – У тебе гарячка...

– Так. Сходи в аптеку й купи мені ліків. Ось візьми гроші, – перевела погляд убік чоловіка, що сидів поруч з матір'ю за столом.

– Це дядько Юра, він трохи погостює у нас, а це моя донька Ніна. По-знайомтеся, – приклала до її лоба долоню. – Доню, та ти ж вся горіш. Поїду в аптеку. Юро, чи не складеш мені компанію?

– Із задоволенням.

Мати повернулася через годину вже сама. Простягнула пігулки аспірину:

– На, проковтни й запий водою.

– А для горла нічого не купила?

– Не вистачило грошей.

– Та я ж тобі сотню дала.

– Купила харчів. У нас холодильник порожній, а дядькові Юрі їсти треба.

Піду приготую обід. Він скоро повернеться.

За час, що хворіла Ніна, мама жодного разу не поцікавилася станом здоров'я дочки. Весь вільний час проводила з Юрою. Ніні допомагала її подруга: купляла ліки, приносила їжу. Одужавши, дівчина попросила у мами грошей.

– Немає, доню, я їх потратила.

– Але ж то були мої гроші.

– Сьогодні повинен повернутися батько, привезе зарплату, я тобі поверну гроші.

– І як ти поясниш татові присутність «гостя»?

– Поки він буде вдома, дядько Юра житиме в готелі. Знаєш, як зараз дорого коштують там номери. Моєї зарплати не вистачило, щоб оплатити там його проживання, тому й довелося твої гроші взяти.

– Мамо, не соромно тобі так чинити? Як ти батькові в очі дивитимешся?

Тягалася з якимось дядьком, а тепер будеш з татом спати. Згадай, скільки тобі років! У тебе двоє дорослих дітей...

– Не смій осуджувати мене! Що ти знаєш про мене? Юра моє перше кохання, а твого батька я ніколи не кохала, вийшла за нього заміж як виходять багато інших дівчат. А коли знову зустрілася з Юрою, зрозуміла, яку допустила в молодості помилку. Я не батькові зрадила, а своєму першому коханню, а воно ніколи не забувається.

– Тоді розлучися з татом і зійдися з дядьком Юрою.

– Легко тобі говорити. Ти знаєш, скільки батько заробляє? Ось привезе гроші, треба буде дати дядьку Юрі на зуби, собі дещо з одєжі купити. Та й квартиру при розлученні доведеться ділити на трьох. Невідомо, ще яка частина тобі дістанеться. Так що сиди мовчки, ніби нічого й не сталося.

Увечері повернувся з вахти Зоїн чоловік. Ніна бачила, як мама, обіймаючи тата, говорила йому, як вона скучила за ним. Порахувала привезені гроші й заховала відразу в скриньку.

А через два тижні, коли чоловік, знову поїхав на вахту, з'явився Юра. Вечорами Зоя, незважаючи на присутність удома доньки, замикалася з ним у спальні й звідти доносився сміх жінки.

Врешті-решт Ніна не терпіла, зателефонувала братові й розповіла про «пригоди» матері:

– Що робитимемо? Ти ж знаєш, як батько кохає маму, дізнається про зраду – уб'є і сам викинеться з сьомого поверху.

– Ти дочка, тобі зручніше, поговори з мамою ще раз. Погуляла й досить. Продовжуватиме – попадеться.

Між Ніною й мамою знову відбулася розмова, при якій був присутній і Юра. Але Зою так і не вдалося переконати.

Її чоловік, мабуть, теж відчув щось непевне: кілька разів телефонував вечорами, коли Зоя була відсутня. Ніна, як могла, відбріхувалася, але він тепер і їй не вірив. Терпець дівчині увірвався. Грюкнувши у двері спальні, коли звідти линуло задоволене муркотіння, сказала:

– Дядьку, вранці забирайтеся геть, бо я батькові все розкажу. Мені вже набридло обманювати його.

Наступного дня Зоя пішла разом з Юрою. На прощання сказала Ніні:

– Тварюка ти невдячна. Я ж тебе народила, а ти не хочеш прикрити мене.

– Мамо, отямся! Що ти робиш? Не ганьби нас!

– Ви вже дорослі. Виростила на свою голову. Твій братик теж мене виховував. Устигла накаркати...

– Куди ти? – спробувала затримати.

– Квартиру знімемо. Живи сама, – вирвалася. – Пора мені й про себе подумати.

О другій годині ночі зателефонував батько. Він був п'яний.

– Дай мамі слухавку.

- Її немає вдома.
- А де вона?
- Не знаю, телефонуй на її мобільний.
- Усі ви жінки.., – брудно вилаявся.

Ніна кинула слухавку й лягла в ліжку, та довго не могла заснути. А між Зоєю й чоловіком у цей час відбувалася розмова:

- Де ти волочишся?
- У куми ночую. Твоя люба донька вигнала мене з хати.
- Як це вигнала?
- Бачиш, грошей їй не дала...
- Та в неї ж свої є.

– Розтринькала, просила ще й з твоїх. Я й так ледве кінці з кінцями зводжу. Сам знаєш, які тепер ціни. Обносилася, сором людям на очі показуватися. Хоч би ти більше заробляв.

- Повертайся додому. Прибуду з вахти, розберуся з Нінкою.

– Добре, любий! Аби ти тільки знав, як мені тебе не вистачає, – вимкнула мобільник, лягла біля Юри й міцно обійняла його.

Через кілька днів провідала дочку:

- Ну, як ти тут без мене?
- Жива, як бачиш...
- Вигнала маму й задоволена?
- Чого тобі треба?
- Батько не телефонував?
- Ні.

- Доно, чи не позичила б мені трохи грошей?

- Ти мені й тих не повернула, що забрала, коли я хворіла.

- Не соромно, уже й матері шкода якусь копійку дати.

– Якби ж то тобі... Твого ж альфонса я годувати не збираюся. Нехай іде працювати. А де твоя зарплата?

– За квартиру треба платити, їсти теж за щось треба, а яка там моя платня, сама знаєш. Якби не батько. То даси що-небудь? Я ж тобі квартиру залишила...

- Нічого я тобі не дам. Не дурій і повертайся додому.

– Народила виродків. Жодне не хоче допомогти, – зі сльозами на очах покинула домівку.

Чоловікові довелося залишатися на вахті ще одну зміну: терміново здавали об'єкт. Не розжившись грошима, Зоя і Юра поїхали в село, де народилися. Прийшли до його мами:

- Нам ніде жити, поки що поживемо у вас, – пояснила Зоя.

– Геть з моєї хати, шльондро! Занапастила сина. А тобі, дурню, бачу, не вистачило років у буцегарнях, аби розібратися, що це за «пташка». Знову

закортіло туди? Повертайся до своєї дружини. У тебе троє синів. Телефонувала кілька разів. Питала, коли повернешся.

Зоїна мати теж відмовила їм.

– Що ти робиш, доню? Навіщо тобі цей волоцюга, що з в'язниць не вилазить. Повертайся до чоловіка. Ти хочеш, щоб над нами все село потішалось?

Вони пішли в шкільний садок. Сіли на лавочці, яка дивом збереглася з їхнього дитинства.

– Що робитимемо? – глянула на нього Зоя. – Тобі все-таки доведеться влаштуватися на роботу. Я сама не витягну.

– Ще чого... А хто тобі сказав, що я збираюся жити з тобою? Довгими зимовими вечорами, коли відбував покарання, виносив помсту. Сама знаєш: я за тебе готовий був життя віддати, а ти пальцем не поворухнула, щоб врятувати мене від звинувачень тих покидьків, які тебе неодмінно з'валтували б. Тепер і ти принижена. Віддячив тобі сповна. Завтра від'їжджаю в Росію до своєї сім'ї. Гроші відклав на дорогу, які ти давала мені. На цій лавочці ми цілувалися – тут і попрощаємося. Бувай! Колишнє кохання не повернеш...

Зоя не пам'ятала, як доїхала додому. Піднялася на ліфті на сьомий поверх. Двері в квартиру були розчинені навстіж.

За столом, захараченим порожніми з-під горілки пляшками, сидів її чоловік. Здавалося, що він навіть не помітив, коли та зайшла, настільки був п'яним. До неї, нявкаючи, кинулася голодна кішка й потерлася об ноги.

– А де Ніна? – тільки й спромоглася запитати.

– Хто там? А, це ти? – ледве вимовив. Язик не слухався. – А Ніна тут більше не живе. Як побив її, пішла жити до подруги.

– Хоч би закусив.

– Нічим. Гроші всі пропив, закуски навіть ні за що купити.

– Не журися, чоловіче, проживемо, гроші ти заробиш?

– Де в біса я їх тепер зароблю? За п'янку мене вигнали.

Вона мовчки присіла на диван, де ще не так давно тішилася з Юрою. Був вечір. У темні вікна квартири заглядав блідий місяць...

Олена МАМЧИЧ

Народилася в Чернігові. Авторка більше 110 науково-методичних та літературно-художніх публікацій, виданих в Україні та поза її межами: 48 міжнародних антологій, 7 збірок поезій, літературно-критичних статей, рецензій. Дипломант Всеукраїнського літературного конкурсу «РУСЛО»

(Київ, 2007). Член обласної літературної спілки «Чернігів». Керівник обласної літературної студії «Гарт». Голова Чернігівського обласного осередку Всеукраїнської творчої спілки «Конгрес літераторів України». Завідувач кафедри мов і методики їх викладання Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, кандидат педагогічних наук, доцент. Відмінник освіти України. Нагороджена знаком МОН України «Василь Сухомлинський».

«ПОВІЙ НА МЕНЕ, ВІТРЕ УКРАЇНИ...»

* * *

Повій на мене, вітре України,
 Лети крізь хмари у сувору ніч,
 Надай сміливості і мужності, і сили
 Усе перемогти з тобою віч-на-віч.
 Ти сильний, вітре, ти щосили вієш,
 З собою забираєш лихо й біль,
 На крилах вічності – твої надії,
 І так спокійно у полоні крил.
 Ти сам в собі усі образи маєш

І служиш вірно небу і землі,
Не згубиш долі у зотліім краї,
У вогняному пеклі клятої війни.
Лети, щасливий, вільний для спасіння,
Змивай повітрям сутінки буття,
В обіймах сонця і святого воскресіння
Врятуй і душі наші, і серця...

* * *

Під безкінечність марева життя
Летиш крізь пил у сумніві та болю,
Неначе поринаєш в небуття
Порогу гіркоти солодкої неволі.
Журба пече забавою під ніч,
Забарвлює, збиває з ніг і вабить,
І варварства зірок жахливий клич
Тебе несе і сам собі не зрадить.
Ти, благодатна, загартуєш сталь,
Сталеві нерви кров'ю оповиті,
Під осуд натовпу гниє мораль,
Нещирість днів зневагою покрито.
Ти знову стогнеш, просто не живеш,
Знесилена і словом розіп'ята,
Якщо зумієш, в братстві не помреш,
То днів для щастя буде ще багато.
У сходженні молитви з висоти
Так близько зупинилася розплата
За все, що буде там, де будеш ти,
Де вороги у хащах грізно клятих.
Іще чекають пагорби небес
І сонце сизокрилої надії,
Тебе не зрадить вічно мудрий хрест
І очі Бога, що плекають мрію...

* * *

О Patria, нещира Батьківщино,
Немилий край зухвалих ворогів,
У чому біль і гнів – твоя провина –
У «побратимах» розіп'ятих слів?
Тебе приймаю, степе, вічно юний,
У щедроті твоїй – розбите скло,
Рабів нікчемних натовпи насунуть –

Вогнем багаття прощення зійшло.
Без волі і без щирого завзяття
Мій голос завмирає без душі,
Я вам не вірю, мої «вічні» браття,
За смак свободи – пекло і гроші.
Палає день, і ніч знов запалає,
Поглинутим нещастям стане сум,
Твоєї крові вітер не бажає,
Згори несеться віковичний глум.
Твоєю буду, у безжальних гронах
Прийму тебе і голу, і босу,
Необережно не помічу втоми,
Віддам життя за честь твою й красу...

* * *

Невже прокинемось в п'їтми лихої вежі
І чари скинемо, і партій божество?
У бій системний під обвал мережив
Мізерних справ примирення зійшло.
Не схибиш волі... У полон могили,
Мій добрий хлопче, ти навіки ліг,
Не бракувало честі, ніжності і сили,
Собі не зрадив, вистояти зміг.
Ворожий біль тобі прийнять несила,
Дитино мила, воїн-захисник,
Тепер твій дїм – оця сира могила,
В жахливій пащі – материнський крик.
Проклята згуба у полон країни
Тобі на шиї зашморг затягла,
А на душі і в селищах – руїни
Відсутності надії і тепла...

* * *

Хїба зруйнуєш ти своє призначення
За браком волі залишитись уві сні,
Збагнути час свого лихого значення
Блукати у веселошах весни?
Ще вистачить снаги та блага щирості
Не визначати щедрості зірок,
Прийняти біль зневіри і невірності,
Не обминути долі вправний крок.
Ви руки простягніть до мене, сонце з хмарами,

З небес зірвавшись мріями життя,
Прийміть мене природними примарами,
Кидаючи у щирий вир буття.
Залишуся із вами вічно юною
В несмілих зорях, оповитих майбуттям,
Заквітчаною ніжністю під руною,
В блаженстві справ за дзвоном каяття...

* * *

Зимовий ранок вкрито пелюстками
Мрійливих днів, замріяних зірок,
Усе збулося, що було не з нами,
А не збулося те, що губить крок
Поблажливих осінніх негараздів,
Років рухливих відстані бажань,
Звичайних, не загублених нещастям
Сором'язливих вічності питань.
Поневірянь осінніх щем зів'ялий
Десь у душі гніздечко тихо звів,
Неправосудність днів під фарбу вдалу
Собі зненацька знову заповів.
І це життя, невдале і зухвале,
Несеться по буранових степах,
А ти один полонями вокзалів
Іще ідеш сумлінням – не за страх.
Тобі відкривються шляхи напівпорожні,
Що вимагатимуть від тебе повноти,
Живи уперто, сильно і заможно,
Успразі часу і з життям – на «ти»...

* * *

У кавових зернах
Смарагдові кульки бринять,
Неначе бруньки
На весняних зелених деревах,
У рідному краї
Про літо вже звикли мовчать,
І тільки хитається осінь,
Моя королева.
Ти знов мовчазна,
Й безкрилля твоє мовчазне,
Примара полів,

Листя жовте у сумних дібровах,
Та серце щемить,
Біль зненацька за душу візьме...
Немає чим дихати,
Мовчки стрічаючи слово.
Воно промайне,
Наче срібний замріяний птах,
Собою покличе в краї,
Безкінечно далекі,
І я полечу за тобою,
Долаючи терпкість і страх,
На крилах блаженних
Такого сумного лелеки...

* * *

Знов віддаюся на поталу ночі,
Вона запалить вічності вогні –
І прийде морок,
Що життя зурочить,
І сивина впаде на чорні дні...
І знову у святих лукавих хащах
Опиниться і час, і біль, і гнів,
Не зійде сонце
В небесах пропащих...
І гіркота блаженних крихких слів...
Безликість спорожнілої надії
Тебе заповнить зливою чеснот...
І вітер насторожі знов завие,
Сховає серце в спогадах висот...
Кохання наостанок залишаю,
Воно, святе, благає вічно жить,
Віддам за нього все, що маю,
За подих дива в цю жахливу мить...

* * *

Я – голос твій, несміла безпорадність,
Я – прощення на арфі сивих днів,
Я – неба синь блаженного зняряддя,
Я – безвість молитов і хуртовин.
Удвох з тобою ми вагітні болем
Сумних надій, незраджених основ,
Біжу дорогою, спiniaюся на волі

І чую серце, що ганяє кров.
А храми дивляться беззахисно у небо
І віддають своє тепло землі,
Весь космос – мить, та іншого не треба,
Бракує слів у сполюху імлі...

* * *

То був той самий дощ, у терпкості зухвалий,
Який долав і сум, і безліч потурань,
Та злива неприємності змивала
І погляд втрат, і ніжний смак бажань,
Той дощ летів, як очманіла птаха,
Що крила втратила в наївності буття,
Він був сміливий і шалений страхом,
Що все змиває, навіть почуття...
То огортав провиною природу,
То знов гримів із неба, наче біс,
Земля – як рана, загортала вроду
Своїх бажань – нікчемності каприз...
І раптом все... І злива припинилась,
І щире сонце світить в небесах,
Тобі, о земле, вигідна немилість
Лихих дощів із променем в очах.
Ну от і все... Із заздрістю бувалих
Природних явищ в близькості земній
Землі таких дощів не вистачало,
Вона жила у безвісті сумній.
Той дощ омив її одвічну долю
І напоїв зневірені роки,
І знов живе вона, і знов на волі
Плекає душу і спокутує гріхи...

* * *

Танцює знов танго весна понад спекою літа,
І знов огортає любов нетерпіння чужого буття,
Народжує свято надій у примарах зухвалого світу
Чиясь незрадливість, а, може, і гріх почуття.
Птахи пролетіли, залишивши сумність у спадок,
Розквітли у серці бутони незвичних пригод,
І знову блукає з журбою багато здогадок
Картатими плямами днів, незбагненних нагод.
То щось шепотить під зірками благого натхнення

Твоя несподіванка, доле, то знов – тиша й гладь,
То раптом народиться в світі нове чиєсь ймення,
То безліч бажань та феєрія диких проклять...
Та знову летиш понад злукою мирних мелодій,
Які забажали втрутитися в долю твою,
Замріяне танго, ти знов підкоряєшся моді
Весняної терпкості літа і ніжного слова «люблю»...

* * *

Холодно душі... Як холодно!..
Обійняти хочеться весь світ..
І вмирає серце, наче з голоду,
У переймах жалібних століть.
Не збагнути вічність слів незайманих
І не вкрасти зайвого полоном мрій,
Тільки шурхіт попелу тих днів окраїни
Криє серце розуму, як ти звелів..
Безталанний, з острахом, від зими до осені,
Знов блукаєш веснами, як на прощу йдеш,
А на небі синьому, у зірках, з провинною,
Де життя сховалося, Бога не знайдеш.
У немилість зверхності потрапляєш дотиком
Слів у незворотності і зухвалих бід,
В несміливих radoщах і завзятті гордоців,
Босі душі горнутья, проторивши слід...

* * *

Ніч смоктала накусаний м'якуш хліба,
В самоті днів, голодна, стояла хата,
І уклався пил сірий в куточку хліва,
Тяглися до неба весни рученята.
В оберемок надії вкладеш завчасно,
І залишиться образ нерукотворний,
Клаптик усмішки дива в вітрах не згасне,
І зубатий паркан не стане потворним.
І торкнешся зненацька чола святого,
Забажавши раптом добра і волі,
Під крилатість думки – окраєць слова,
Звуки неба сумні й невчасно голі.
Все відбудеться так, як Йому заманеться,
Вишні стиглі замірють кривавим соком,
Тільки поштовх долі та кулі в серці –

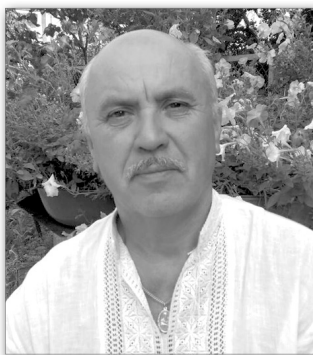
Наче галас крові глухим потоком.
Ти не схочеш бути знов не коханим,
Без бажань і блиску лихого крику,
І раптово прийдеш тим, самозваним,
Кого вітер буйний в дорогу кликав...

* * *

Неперевершеність вогню тобі дарую, вільний світе,
Слова невпинні зупиню, вони зірками оповиті.
Вже не бентежить душу сміх, і день встає, і ніч минає,
І миті щедрої зорі з вітрами сонце не стрічає.
В безодню моря глибини вже не пірнають щедрі весни,
Блакитна сивина землі – на кризі, що ніяк не скресне.
А мій блаженний оксамит – у чорному вбранні ремесел,
Закам'янів примари світ і залишив зухвалість весен.
Іду повз заздрощі гріхів, природи гнів зашаленіє,
Коли вогонь в мені згорів, простити серце не зумію...
Бруківка вічності землі вкладає цеглу до цеглини,
Не зупиню себе на тлі прощання вірного провини...

* * *

Покинути не смію світ зірок,
Що у небесних хащах в'яжуть долі,
Волошки ніжні – то землі урок,
Що залишає серденько на волі.
Туди не випадково повернусь,
Де білим цвітом квітне безнадія,
І засторогою від заздрощів з'явлюсь –
І тьма безсоння ніжно душу вкриє.
Ти – мій останній подих навесні
І сьогодення терпких верболозів,
Куди йдемо на поклик днів міцних?
Що залишаємо на відстані морозів?
Чи варто далі нам блукати вдвох
Світанками джерел заледенілих,
Долаючи туманів вічний смог
У надвечір'ї пестоців безсилих?..

Олександр ЗАБАРНИЙ**ШЕКСПІРІВСЬКИЙ СЮЖЕТ***Оповідання**Умій прощати, бо це притаманно тільки сильним.**Слабкі ніколи не прощають.****М. Ганді.***

День добігав кінця. Добігала кінця і моя короточасна відпустка... Я сидів у купе столичного потяга і насолоджувався самотністю. За вікном тихе надвечір'я домальовувало пейзажі втомленого літа. Мовчки переглядав їх, кутаючись у теплі спогади прощання з друзями. У серці неспіхом починав звивати кубельце сум...

Аж ось і Миргород. Я вийшов на невеличку, але ошатну, платформу вокзалу, вдихаючи на повні груди свіже повітря:

– Зупинка лише чотири хвилини! – попередила мене русява провідниця, – не відходьте далеко.

– Та ні, я лише Гоголя навідаю, – віджартувався я.

Підійшов до пам'ятника геніальному сміхотворцю, який присів на перепочинок біля приміщення вокзалу і сумним поглядом бронзових очей

зустрічав та проводжав потяги, немов би жалкуючи за своєю вікопомною «птахою-трійкою», яка мала забрати його і віднести кудись у незвідане...

Коли повернувся до купе, у мене вже був сусіда. Літній чоловік років сімдесяти-сімдесяти двох:

– Олексій Антонович, учитель, – привітно простягнув мені руку для привітання. У його потиску відчувалася міць людини, яка щоденно працює із заступом чи з іншим городнім реманентом.

– Олександр, – посміхнувся у відповідь. – Ще працюєте? – зовсім недоречно запитав я.

– Та ні, працюю – це гучно сказано, скоріше підпрацьовую, – щиро відповів чоловік. – Знаєте, у нас невеличка сільська школа, а тому молодь довго не затримується... Навчальний рік розпочали з молоденькою вчителькою історії, а виявилось, що вона вагітна, два місяці попрацювала та й повернулася до чоловіка в Гребінку. То де ж ти серед року заміну знайдеш? От Трохимович, директор наш, знову до мене: «Антоновичу, виручай! Заміни хоч до кінця навчального року». Хіба ж відмовиш? То я до пуття на пенсії ще й не був... То на ставку, то на півставки, але все ще працюю.

– І добре, Антоновичу, – скоріш для підтримки розмови відповів я. – Життя нині таке, що гроші зайвими не будуть.

– Та не в грошах справа, – сумно відповів мій співрозмовник... і за хвилину підтвердив. – Не в грошах... На мій вік і мої потреби їх вистачає. Скільки мені потрібно? Діти вже вивчені. Син – інженером у Харкові, донька – лікарем у Кременчуці. У обох родини, домівки облаштовані... Вже й онуки повиростали. Діти до себе кличуть...

– А ви?

– А що я? Куди я з села? Від рідної оселі, від старої матері?

– Перепрошую, – зацікавився я, – ваша мама ще жива?

– Та, спасибі Богу, жива. Минулого року дев'яносто відзначили. Вона у мене з двадцять шостого...

Нашу розмову обірвав тепловозний гудок. Наближалася станція. За дверима купе спричинилася звичні для цього приготування: зацокотіли коліщатками чемодани, загунали валізи, залунали жіночі розпорядження... Зазбиралися. Дзвінкий голос провідниці сповістив: «Готуємося до висадки... Лубни!»

* * *

У Лубнах до нас доєдналася пара молодят – Андрій та Юля. На вигляд років двадцяти двох-двадцяти п'яти ... Вони чемненько привіталися і позакидали свої рюкзачки на верхню полицю. У Юлі, щоправда, вихопилося:

– Ой, а наша нижня полиця занята!

Андрій суворо обірвав:

– Нічого, вместишся зверху. Так навіть прикольніше...

– Дітки, та я скоро звільню. Я лише до Гребінки, – почав виправдовуватися Антонович. – Це за кілька годин...

– Та ні, дідусю, сидіть, сидіть, – зніяковіла Юля. Вона навіть від хвилювання замахала долоньками. – Ми просто хотіли кінофільм переглянути на планшеті, а знизу це зробити простіше...

– То жодних проблем, – в розмову втрутився я. – Антоновичу, пересідайте до мене! Я все одно лягати не збираюсь. А так навіть зручніше, погомонимо...

Мій сусіда уже був ладен пристати на пропозицію, але його зупинив Андрій: – Сидіть, сидіть, Олексію Антоновичу, не слухайте ви цієї сороки... Яке кіно? Що то значить молода дружина..., досвідчена б перш за все про чоловіка подбала: нагодувала, напоїла, а потім вже і кіно!

– Ах, ти лайдак! – удавано набусурманилася жіночка. – А ти на оту вечерю заслужив? Що путнього для родини зробив?!

– Тебе до столиці на променад везу, – віджартувався Андрій. – Морозивом ось нещодавно нагодував. А ось гарячий чайок чи кава в дорозі ще нікому не завадили..., піду замовлю, – та й випурхнув із купе. За кілька хвилин повернувся у супроводі провідниці, у руках тримав шоколадку:

– Тримай, люба, – простягнув дружині. – То хто що буде? – звернувся до нас. Зголосилися на чай з лимоном...

Сутінки вкрадалися до купе, а ми все розмовляли... Раптом Антонович згадав: – Та ви ж фільм хотіли переглянути. То сідайте.

Юля мило посміхнулася і миттю налаштувала планшета:

– Милій, що дивимося? «Втрачений рай», «Вінчані слізьми» чи, може, «Спекотне кохання»? Я тільки вчора закачала.

– Ти що, знову на «мило» мене хочеш підсадити?! – обурився Андрій. – Дивимося «Відьмака» з Даніелем Джексонном... Це не обговорюється!

– Не хочу, не буду! – закирпатилася Юля. – Знову твої перекачані debilі бійки будуть затівати. Бруд, розпуста, смерть... Не хочу цього болота!

– Тобі не вгодиш, – не здавався Андрій, – тоді краще зовсім не вмикай!

– А чому б вам не переглянути якусь комедію? – втрутився я. – Добру стару радянську комедію...

Молодята засміялися. Так дзвінко, сонячно: – Та ми їх вже всі напам'ять завчили, – озвався Андрій. – Уявіть собі, з першого року мого свідомого життя, як тільки но надходив Новий рік – «Іронія долі», а далі: «Діамантова рука», «Кавказька полонянка», «Службовий роман», «Дванадцять стільців», «Золоте теля», «Гараж»... І так понад двадцять років!

– Є і новіші, – не здавався я.

– Є, – погодився Андрій, – але їх можна переглянути лише один раз..., ну максимум два.

– Чому? «Кохання у великому місті» я дивилася тричі, – саянула блакиттю очей Юля.

– Невже так сподобалося?! – саркастично посміхнувся Андрій. – Знайшла шедевр!

– Чому? Сучасний кінематограф також цікавий, – не вгамовувався я. –

Ще живі Стівен Спілберг, Мартін Скорсезе, Єжи Гоффман, зрештою наш Юрій Іллєнко...

– Ой, не чіпайте лишень наше кіно! Я вас прошу! – емоційно перервала Юля.

Це мене образило...

– Чому ви так? Адже українська школа кіномистецтва доволі відома у світі! – я завівся. – Хто може дорівнятися з Довженком, Параджановим, Осикою, Миколайчуком?! Та у світі немає більше таких режисерів!

– Отож бо й біда, що немає..., – втрутився Андрій. – Вони пішли із життя, їх більше не-ма-є! Як і немає, і вже не буде другого Богдана Ступки, Леся Сердюка, Борислава Брондукова... Їх уже не-ма-є! І цим усе сказано...

– Нічого, час подарує нових, – не вгавався я. – Можливо, ще й кращих...

– Та коли то буде?! – махнув рукою Андрій. – Та й чи будуть кращі? Втрачено мистецьку школу...

– Скоріше знищено цю школу, – додав Олексій Антонович, який до цього не втручався у розмову.

– Можливо, й так, – погодився Андрій. – Але на сьогодні про українське кіно говорити не варто...

Я не згоджувався, я бунтував, я заперечував... Проте все це гамував у собі. Зависло мовчання. Його порушила Юля:

– Розумієте, у сучасному українському мистецтві начисто відсутній «шекспірівський сюжет».

– Що ви маєте на увазі? – зачепився за розмову я. – Тобто, що ви вкладаєте у це поняття?

– Можливо, я вам поясню це не кваліфіковано, але поясню так, як відчуває моє серце... – дівчина трохи зняквіла.

– Я – суцільна увага.

– У моєму розумінні «шекспірівський сюжет» це – розкриття глобальних тем, якими живе усе людство, а не лише окрема нація. Це та проблема, над вирішенням якої працюють мільйони людських сердець і яка об'єднує мільйони людських доль. Це – гостро, боляче, актуально і водночас божественно красиво, мистецьки геніально...

Вона навіть прикрила очі, доводячи щирість сказаного. І за мить продовжила:

– Поміркуйте, чому вже понад чотириста років актуальні «Ромео і Джульєтта», «Король Лір», «Гамлет»? Та тому, що кожне нове покоління по-своєму переживає почуття першого юнацького кохання..., воно немов би доповнює і водночас переінакшує Шекспіра. Можливо, не так трагічно, але ж біль і радість така ж... і самозречення у коханні. Або той же «Король Лір»... Хіба сьогодні менше болить проблема покинутих батьків?!

– Та й зрештою, – додав Андрій. – Людство так до кінця і не визначилося: бути чи не бути? Погляньте, що у світі діється...

– Ось коли українське кіно буде знімати такі сюжети, тоді й станемо його вдячними глядачами, – переможно завершила Юля.

Я змовчав... Сперечатися не було сенсу. Ні, вони мене не переконали. Це був звичайний прояв юнацького максималізму..., та в дечому вони були таки праві.

Тишу, яка на деякий час запанувала в купе, порушив Олексій Антонович:

– А хочете я вам справжній «шекспірівський сюжет» подарую? Я оце повертаюся з Полтави, з обласного відділу СБУ... Надумали у нашому селі вшанувати пам'ять усіх репресованих односельців. Створити, так би мовити, наш сільський мартиролог. Не повинна людська пам'ять обновуватися павутиною забуття. Не по-людськи це! Зробили запит від імені громади в Центральний архів СБУ. Оце саме і надійшли справи сільчан, з якими я ознайомився в обласному управлінні. Щоправда, не на всіх надійшли... Частина вже знищено, особливо за 1933-37 роки. А, можливо, згоріли вони у полум'ї Великої Вітчизняної війни. А от щодо справ повоєнних років, то ці збереглись. Про одну з таких доль я і розповім вам. Ось послухайте...

* * *

У одному селі, що загубилося серед мальовничих краєвидів Полтавщини, жили дві подруги – Оля Чумаченкова та Галинка Череватенкова. Були однолітками, майже сусідами, з дитинства товаришували. Щоправда Оля була білявкою, а Ганнуся – чорнява і оченята, як вороняче крило...

У дитинстві пережили страшну голодовку тридцять третього, то до школи прийшли, як бадиллячко при дорозі, худючі, тільки оченята й світяться... Посадили їх за одну парту. Оля меткіша була до навчання, вправніша..., щоправда і Ганнуся задніх не пасла. Отак товаришували та й підростали. Не вгледіли як і юність за ворота покликала...

Хто ж передбачить оте дівоче щастя та жіночу долю? Хіба розгледити її на юначих посиденьках побіля клубу? Треба ж такому статися, закохалися обидві в одного парубка – Антона Мірошниченка. Він хлопець ладний, хоча й не заводіяка... Були в селі хлопці ставніші, вродливіші, завзятіші. А цей сидить собі смиренньо та тільки очима блимає... Ні слова, ні півслова... Тільки зрідка непокірну чуприну долонею приборкує. Хлопці до подруг залицяються, до танцю запрошують. А цей сидить собі та тільки очиськами – блим-блим... Проте, коли співати почнуть, його голос найдзвінкіший. Немов і з душі оті слова виймає і підносить високо-високо, здається, аж під саме небо... Хлопці жартують: «Антоне, тобі дияконом у церкві треба служити!». А він відмахнується: «Вам би лишень позубоскалити..., яка церква? Я ж – комсомолец». Та й дійсно..., яка? Її у селі ще в двадцять дев'ятому закрили, як колгосп організували. А батюшку, отця Василя, разом із родиною кудись до Сибіру переселили.

Та що це я на інше збочую... Повернемося до Антона та дівчат. З клубу

він їх обох по домівках розводить: спочатку Олю, а потім вже й Галинку... Не мине й п'яти хвилин, як хлопець вертає вулицею, ще й наспівує щось собі. От і зрозумій його...

Коли розпочалася ота страшна війна, забрали їхніх хлопців усіх із села. Жодного не лишили! Як шикували в колону, Антону квітку чіпляли удвох. Оля так і сказала: «Антончику, ти тільки вертай... Ми тебе чекати будемо вірно-вірно...» – та й покотилися сльози. А Галинка підхопила: «Ти тільки вертай! Хай обминуть тебе всякі напасті». А він лише засміявся, цмокнув обох в щічки та й затагнув: «Вставай, страна огромная! Вставай на смертний бой! С фашистской силой тёмною, с проклятою ордой!» Колона рушила, а пісня все дзвеніла у повітрі: «... пусть ярость благородная вскипает, как волна, идёт война народная, священная война!», аж доки не стихла ген далеко за селом, за річкою, за виднокраєм.

Потім мобілізували батьків, а далі й тих, хто ще міг тримати гвинтівку... Забрали з їхнього села двісті десять чоловіків. А повернулося..., повернулося трохи більше за чотири десятки!

Не буду переповідати, як дівчата пережили оті страшні роки окупації... Та й що переповідати? Спочатку ховалися у погрібнику Череватенків, що в кінці городу. Обличчя мурзали, щоб не пізнали, чи то стара жінка, чи дівчина... Бабині лахміття доношували. А взимку, в лісі, за Поповою Левадою, дід Корній викопав землянку, змайстрував буржуйку, так і виживали, а харчі матері по черзі носили. Коли стали дівчат до Німеччини вивозити, голодували, бо ніхто з села не наважувався до лісу передачі носити – поліцаї чатували! Та обійшлося... Вбереглися. І честь свою дівочу, і вроду зберегли. дочекалися наших..., дочекалися визволення, дочекалися й Антона...

Він повернувся восени сорок п'ятого. Посічений увесь, зранений... На тілі сім ледь загоєних ран, а на грудях кілька медалей та орден солдатської Слави. Змарнів, цигарку з рук не випускає... Тяжка то праця – війна!

У кінці вересня прийшов, а в жовтні вже сватів заслав... до Олі. Чому? То тільки йому й відомо... Певно, часто приходила ця блакитноока дівчина у його короткі солдатські сні.

А що ж Галя? Змирилася? Звістку, яку принесла сусідка, сприйняла стримано, тільки очима зблиснула та прошепотіла: «Не відступлюсь!». А як їй ото було, знає тільки безсонна чаклунка ніч... і більш ніхто того не відає. Пропозицію Ольги бути дружкою на весіллі відхилила. Та й на самому весіллі не була, хоча й кликали... Стара Череватенкова сказала, що занедужала. А мо' й правда?

А от коли через півтора року у Мірошниченків з'явився первісток – Олексійко – пропозицію стати хрещеною матір'ю з радістю прийняла. Хрестили в сусідньому селі, у батюшкиній оселі, потайки... Отак і покумалися.

Своєї долі Галина так і не зустріла... Певно, заблукала вона звивистими шляхами війни. Радили поїхати навчатися в місто – не захотіла. Хоча особливо

тоді з села і не відпускали. Паспортів не видавали... Хто ж тоді буде країну годувати? Ішла відбудова господарства!

«Жити стало весело, жити стало добре!» – сказав кремлівський вождь. Доводилося вірити... Йшов 1949 рік! Голодний сорок дев'ятий... Люті морози, а згодом посуха знищили врожай. Примара «жовтого князя» Голоду знову запанувала Україною!

У Мірошниченків знайшлася дівчинка. Антон працював у колгоспі, але більше хворів. Давалися взнаки фронтові рани. Оля схудла, змарніла... Та й зрозуміло, двох діток на ноги ставити ще й чоловіка доглядати.

А що Галина? Теж не переливки... Бідувала. Чи то від самотності, чи то від п'яного бажання кохати пустила до свого ліжка дільничного міліціонера Сап'яненка. Щоправда у нього сім'я в Пирятині. То що ж? Недарма ж люди кажуть: жінка – не стінка! Він так справненько раз на тиждень приїздив до Галини. Але вагітніти не велів... Що ви тут питаєте шекспірівського? Зачекайте, якраз почуєте...

У кінці серпня, під ті злиденні жнива, навідалася Череватенкова до Ольги на гостини. А та сидить, сльози витирає. Антон знову у лікарні, а діти від голоду пухнуть.

– Нічого рюмсати, підемо пізно ввечері колоски збирати, – рішуче сказала Галина.

– Що ти! – жажнулася Ольга. – За таке і посадити можуть! То ж крадіжка...

– Обирай сама, чи дітей годувати, а чи владу шанувати, – мовила Галина.

Перша їх мандрівка на колгоспний лан була вдалою... Назбирали повний лантух колосків, сховали у Ольги під стріхою. Друга також... Отак Мірошниченкова дійшла згоди зі своєю совістю і опанувала страх. Далі вже сама ходила.

А що ж кума? У сп'янілому герці кохання взяла та й нашептала своєму любчику про Ольчині походеньки. Про себе звісно ні слова., та й ще підказала, де ті колоски шукати.

Що відбулося далі, здогадатися не важко. Засідка, затримання, обшук, звинувачення і п'ять років ув'язнення. Доки Антон з шпиталю вернув, а його дружину вже повезли кудись до Мордовії. Ось такий вам сюжет, підступність і любов...

А у їх будинку нова господиня сидить – Галина Череватенкова. «Дітям мати потрібна!» – тільки і сказала. Хіба заперечиш?! Воно ж то так... Отак і залишилася. Спочатку на лаві, а згодом і у ліжку.

Не дочекався Антон своєї дружини... Помер від ран у п'ятдесят третьому. Не дочекалися своєї мами і діти... Термін ув'язнення збіг, а її все немає.

Я лише сьогодні з'ясував, що померла вона на другому році неволі від запалення легенів., навіть довідку медичну в руках потримав. А ще уважно вчитувався у отой страшний рапорт дільничного Сап'яненка, де він викривав мою маму, спираючись на інформацію товаришки Череватенко...

* * *

У купе запанувала моторозна тиша... Її порушила Юлечка:

– А далі що? Що ж далі?! – схвильовано запитала вона.

– А нічого... Мама Галя оформила опікунство. Хрещена ж мати... Доглядала нас із сестричкою справно, люблячи і щиро піклуючись. Вивчила мене, а згодом ми разом стягнулися і на науку Оленці.

– Ви кажете – мама? – вихопилося у мене.

– А як ще? Я її ось уже так почитаю шістдесят років називаю, змалечку, і сестра теж, – відповів Олексій Антонович.

– Але ж тепер ви знаєте правду! – не вгавала Юлечка. – То як можна?!

– Знаю... І пече мене ця правда. Ой, як пече... – стишено відповів Олексій Антонович. – Та якось буде. Час розставить усе на свої місця.

Засвистів потяг. Така довгоочікувана Гребінка наближалася.

* * *

P. S.

Голова не підвів. Сільрадівський «Уаз» чекав на привокзальній площі. Олексій Антонович вдихнув на повні груди повітря: вдома! Вони втікали в ніч, коли сягнистий місяць щедро розтрушував небом зорі, немов засіваючи їм нетривалий і спокійний шлях.

Село, вкутане в темну ковдру ночі, чатувало сни, які комусь несли бажаний перепочинок, комусь казкові мрії, комусь материнські тривоги, а декому болісне очікування...

Зупинилися біля Мірошниченкової хати. Подякувавши водієві, Олексій Антонович заліз до кишені і витягнув прим'яту пачку «Прими». Ковтаючи терпкі клуби диму, неспіхом приборкував емоції, що нуртували в душі.

Недопалок обпалив пальці... Відкинув його і рішуче відкрив вхідні двері. Зайшов до кімнати, не вмикаючи світла. З сусідньої долинув старечий голос:

– Лексію, це ти?

– Та я, я.

– А чого так пізно?

– Дорога неблизька.

– Дак, ти у Полтаві був?

– Був.

– Усі документи бачив?

– Усі.

– І про Ольку теж?

– І про неї.

– Що скажеш?

– Та спить уже! Завтра буде день, – і зболено додав, – мамо...

Лариса ТКАЧ

Лариса Ткач народилася в с. Сиволож Борзнянського району Чернігівської області. Закінчила в с. Велика Загорівка середню школу, Чернігівський технікум радянської торгівлі. Працювала за фахом.

Поетеса. Пише як для дорослих, так і для дітей. Перекладає з інших мов. Авторка поетичних книг: «Ріки течія», «Кришталева роса», «Неслухняний дощик», «Прудкий зайчисько», «Їсти хочу і лежати», «Свято весни».

Переможець обласних літературних конкурсів «Краща книга року». Лауреат літературної премії М. Коцюбинського та премії ім. Пантелеймона Куліша. Член літературної спілки «Чернігів».

* * *

Догорають літа, догорають,
І осінні вітри беруть гору.
Принеси мені білих конвалій,
Теплим серцем зігрій мою долю.

Ці контрасти осінньо-весняні
Наче тіні в тумані пливуть.
Лише в згадках білі конвалії
В моїм серці донині живуть.

Хай розквітнуть вони до світання,
До схід сонця прийди навманя.
Принеси мені білі конвалії
В порожнечу осіннього дня.

ОСІННІ БАРВИ

Не розкинув ще сьогодні
Ранок біле полотно.
Задощило. День холодний
Добивається в вікно.
Тріпотить прижовкле листя
На антенах у тополь,
Нахилилися над містом
Хмари білих парасоль.
На гілках птахи завмерли,
Як приречені тремтять,
Мов оголені ті нерви,
Вітри лунко гомонять.
Підставляє земля лоно,
Мов уражена гріхом,
І в мені сльота холоне,
Душу хлище батіжком.

* * *

Осінні дні вітрами зашуміли,
Заснуло сонце в хмарах димових,
Куди ж літа, куди мої поділись?..
І що мені лишилося від них?

Здавалось, осінь ще така далека –
Громи весняні землю пробудили,
У небі посміхалася веселка,
Розхристані сади палахкотіли.

А ще ж і літо буде, буде ще і спека,
Ще ж не нагрілася земля...
До жнив, здавалось, далеко,
А час зітхнув – лишилася стерня.

Зібрали врожаї, і небо розступилось,
Дощі холодні буйно торохтять,
Життя моє у осінь покотилось,
І в зливій тій – літа мої летять...

* * *

Вітри холодні крилами змахнули,
Короткий день сховався від дощу,
Громи осіннє небо сколихнули,
А я в думках до мами знов лечу.

Чи бачить все вона крізь зливу?
Земля для неї – рідний материк,
Її забрала доля норавлива,
День за собою сонце поволік.

І вже тепер дистанція між нами,
Терпка холодна сіра далина,
А я все вірю – мене бачить мама
І в піднебесі десь вона жива.

* * *

Він контужений був,
Він нічого не чув,
А земля, ніби свічка палала.
Він молився за всіх,
Побратимів своїх,
Смерть холодною тінню витала.
Він за волю тримався,
Кату він не здавався,
З кулемета косив ворогів.
Груди біль пропікав,
Що приречений – знав,
Стяг над ним України горів.
Він вже немічний був
І за пояс запхнув
Ту останню гранату собі.
Він розплати хотів
За полеглих братів,
І молився, Всевишній, Тобі.

* * *

Мені ти потрібний, як сонце, як небо,
Моєї дороги ти мій путівник,
Ні кроку в житті не ступлю я без тебе,
На зажди з тобою Всевишній нарік.

Сплелись наші долі тугим перевеслом,
Уже і жнива, їдкий осені сон.
Побігли від нас у галактику весни,
Та б'ються серця іще в нас в унісон.

Контрасти осінні – живі акварелі,
Краса неповторна – крайнебо дзвенить.
Десь високо світиться, наче з Говерли,
І полум'ям наше кохання горить.

Чи ж осінь та винна, що листя опале
Торкнеться серцець і в тобі, і в мені,
І буднями час нас зненацька застане,
Надривно застогнуть вітри крижані.

МИТЬ

Я чую, як мить пролітає,
А стримать не можу її,
Останні сторінки листаю,
Недоспані ночі мої.
Коротшими дні стали довгі,
Мов крутиться швидше земля,
Мій янгол у мороці стогне,
Згасає одвічна зоря.
І сіються спогади давні,
Весняні – в осінні жнива,
Ще ж обрій світився ось ранній,
Тепер його й сліду нема.
О, де ж ви поділись строкаці,
Манливі мої міражі,
Куди відлетіли крилаті,
Далекі тепер і чужі?

* * *

Невтішно серце холодом проймає,
Хоч до ладу ще день і не погас,
І сонце вперто небо підпирає,
За обрієм підводить ризику час.

Це захід сонця оком лиш окину,
Постою трохи, в небо подивлюсь,
Колись і я зйду на ту стежину
І разом з сонцем в небі покочусь.

* * *

Боюсь без тебе залишитись,
Хоч шлях короткий вже і мій,
І кожен мусить відгоріти
У цій безвиході земній.
І це прозріння крає серце,
Ця філософія німа:
Чи є ж та логіка у тому –
Нічого вічного нема?
А що, як світ ураз погасне?
А що, коли розстане мить?..
Як все вловити передчасно,
Як у цім світі щось спинить?
Чи, може, світ і ми окремо?
Душа зотліла ще болить.
Відкрий нам, Боже, ту дилему,
Безглуздо чом життя летить?..

* * *

Погасне обрій, день розстане,
До Бога на спочинок попрошусь,
Землі моєї тихо я востаннє
Болочим серцем легко доторкнусь.

Мої стежки всі зникнуть за порогом,
Життя моє, мов айсберг, відпливе.
У іншій вимірі простелеться дорога,
Підхоплять крила вічності мене.

І вже мені не снитимуться весни,
В пахучих квітах поле лугове,
Душа моя тут більше не воскресне,
І світ оцей мене більш не позве.

Володимир САВЕНОК

Владислав Савенок народився 5 грудня 1959 року у селі Ліски Менського району Чернігівської області.

У Чернігові навчався у школі № 13, де і почав писати вірші. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету ім.Т. Шевченка. Працював у газетах, на телебаченні, радіо, підприємствах і писав та друкував твори як в Україні, так і за кордоном.

Лауреат премії ім. Леоніда Глібова (2013).

Один з авторів книг «Вой шакалов» (2001). Автор книг оповідань «Божевільні файли» (2006) та віршів «Заповіді любові» (2009).

Член літературної спілки «Чернігів» з 1992 року. Член редколегії журналу «Літературний Чернігів».

НЕПЕРЕВЕРШЕНА ЖОЛІ

Вона лежала настільки безсоромно і цнотливо водночас, що він опустився на стілець навпроти.

Оце і є довершеність молодого тіла, якому не потрібен одяг.

Любомиру вживався католицький хрест. Бо Жолі так схрестили ноги – одну під себе, а верхню витягла в струну і вказувала на нього.

Ця французенка з довгим волоссям, яке зводить з розуму ароматом лаванди, несподівано увірвалася в життя і зачаровувала. Жінки зараз обскубані під хлопчиків, а Жолі не така.

З жодною жінкою стосунки не склалися так легко, невимушено і гармонійно, як з нею.

Вона ж лежала, дивилася на нього і умиротворено усміхалася.

Мона Ліза. Ні. Середньовічна жінка занадто цнотлива і вдягнута. А тут краса змішувалася з гріховністю і водночас виражала натяк на віру – католицький хрест, утворений голими ногами. І такий пікантний трикутник у центрі, як вказівка у незвідане.

Любомир бачив цей образ потужної сили. Тільки б знайти ракурс зйомки, щоб не було видно обличчя і ніхто не дізнався, що це довершене тіло його коханої.

Він піднявся зі стільця і присів нижче, щоб вибрати точку зйомки і подумати, як затінити обличчя Жолі.

... Після євромайдану їх познайомила загроза війни. Коли відчуття небезпеки відкидає умовності і загострює почуття, кидає людей в обійми одне до одного. Природа немов турбується про незнищенність матерії і вимагає любити, незважаючи ні на що.

Жолі вдивлялася в обличчя людей і фотографувала на антивоєнному мітингу північного українського міста, до якого російські танки могли домчати від кордону за дві години.

Її захоплювало психологічне дослідження – бачити різні почуття на обличчях. На одних розпач – ці шукали підтримки і хотіли переконатися, що до війни не дійде. На інших – нескореність, вони не визнавали будь-якого насильства.

На інших ура-патріотизм: мало не з піною на губах доводили, що їхня армія – найсильніша у світі.

Жолі подобалися обличчя з розумними очима. У них було розуміння, що війна – це страшна, нескінченна, найтяжча робота. Вона вичавлює сік життя.

Якусь мить жінка відчула, що за нею спостерігають.

«Тільки цього і не вистачало», – подумала вона і наштовхнулася на погляд чоловіка з фотоапаратом.

Той помітив, що його відчули, і усміхнувся, наче виграв джек-пот. Цей чолов'яга був старшим за Жолі років на п'ятнадцять. Затриманий погляд розповів молодій жінці, що перед нею не тайняк з держбезпеки чи маніяк, а щось на зразок вільного художника.

«Цікаво, як він викрутиться, коли дізнається, що я француженка? Хай і з українським корінням».

Жолі примружилась, усміхаючись у відповідь, трошки нахилила голову і сказала:

– Ун журне мервеййоз! Нес па?

Він напружив брови, щось пригадуючи, але усмішка не сходила. Раптом випалив:

– Уі, се вре.

Так обоє французькою зійшлися на тому, що в місті – чудовий день.

Холодне весняне сонце додало тепла кожному з них.

...У Любомира, як і у кожного чоловіка, були свої вивихи на жіночі принади. Подобалися високочолі жінки з довгим волоссям, великими очима і розумними, як у японських мультиках.

На мітингу він майже одразу виділив дівчину з довгим волоссям. До виставлених вимог вона мала ще й чудову фігуру. Гітара її тіла знаходилася в джинсовому чохлі, який підкреслював круті принади.

Любомир спостерігав, як вона мислить і фотографує. Молода жінка точно не з тутешніх. Вона спрагло вичитувала обличчя, як це буває з людьми, які вперше в чужому місті.

Раптом вона відчула погляд і повільно повернулася, переводячи погляд на оточуючих. Їх очі зустрілися. Прострелили один одного, як снайпери. Зрозуміли один одного і усміхнулися.

Після відповіді на першу фразу красуні про чудовий день Любомир застосував коронний прийом:

– Же парль франсе, ком ун ваш еспаньйоль.

Обоє так щиро розсміялися, наче бозна-скільки знали одне одного.

– Як для іспанської корови, ви говорите просто чудово, – париувала вона. І вони знов зайшлися сміхом.

Люди почали озиратися на них.

– Давайте підемо звідси. Я трохи змерзла, – сказала вона українською з акцентом у ніс і літерою «р» як французенка.

Жолі підхопила ошелешеного і розгубленого Любомира під руку і потягла з площі.

...Вони наминали в кафе парові вареники з вишнями і сьорбали чай з м'ятою та корицею. Любомир запропонував випити по 50 вишневої наливки за знайомство. Жолі кивнула головою.

Говорили мало. Вивчали одне одного.

Він безцеремонно, як скульптор, обмацував поглядом її волосся, обличчя, шию, груди, руки, зупиняючи погляд.

Вона ж дивилася і намагалася зрозуміти: який він? Може, йому просто треба чергова зарубка – була в житті і французенка українського походження... як сотні жінок до того?

«Ти мій антистереотип французенки», – міркував Любомир. І він пригадав, як відчув аромат лаванди волосся Жолі, коли галантно підставляв її стілець. «Раз улюблена свіжа лаванда, значить сам Всевишній готував зустріч».

Він усміхнувся. Її погляд багатообіцяюче зігрівав.

Кохання з першого погляду не буває для тих, кому не судилося. Так кохають ті, хто блискавкою пізнає душу і відчуває, чим дихає інший.

Любомир поклав ложечку на стіл і наче незграбно зачепив іще незігріту руку Жолі.

Вона подивилася довго і відверто, а потім накрила його руку своєю.

...Того ж дня вони розсталися на ніч. Жолі стояла неподалік готелю, в якому поселилася. Він зігрівав її руки.

Мовчали. Майже про все переговорили. Руками і очима.

Завтра вранці чи сьогодні вночі може розпочатися війна. Принаймні в Україні усі про це говорили.

Вона здригнулася.

– Холодно?

– Ні. Завтра о десятій я тебе чекаю у номері.

Він спокійно дивився в її очі.

– Просто я вийшла з того віку, коли сплять разом у перший же день знайомства.

– Я теж.

...Війна не почалася. Любомир прийшов уранці. Жолі впустила і вивісила табличку «Не турбувати».

Довго стояли біля дверей в обіймах. Вона уткнулася в плече. Він у її щок. Однією рукою гладив незабгаженне волосся.

Потім Любомир пестив її тіло. Пальці розповіли спині Жолі, як захоплено він милується її довершеністю. Насолода дотиків заколисувала.

«Тільки сильні руки можуть бути ніжними», – згадала вона записану колись фразу.

Любомир не наважився б її взяти, коли б Жолі не повернулася, не обняла і не потягла до себе.

...Знайшовши ракурс, Любомир піднявся, розстібнув футляр і дістав фотоапарат. Цей образ католицького хреста у вигляді жіночого тіла зі спокую буде найкращим цьогорічним фото.

Але чи до фотовиставок «ню» буде після скорботних душ Небесної сотні, яких оплакують матері України? Потім.

Любомир, як завжди, навів різкість на пляшку мінеральної води і зробив пробний знімок – «холостий постріл». Клацнув затвор.

Жолі відкрила очі. А він уже зараз присяде у точку зйомки, звідки не буде видно її обличчя, а лише волосся шатенки з неперевершеним тілом.

Побачивши нерозуміння, фотограф намагався заспокоїти жартом:

– Признайся, твій батько часом не Арістид Майоль?

– Хто тобі дав право мене фотографувати? – наче не почувши, відділяючи кожне слово, запитала Жолі.

– Люба, я хотів зробити кадр і показати тобі, як фотографу, щоб ти оцінила, – він почав виправдовуватися.

Льодяні очі. Вона повторила запитання.

Чоловік почав опановувати себе. Перехотілося відповідати. Вона його не чула і не почує.

– Вибач, – сказав він глухо, – нічого страшного не трапилося.

Він поволі вдягався.

Вона не міняла пози, не рухалася. Хрест. На обличчі спокій і безкомпромісність. Вона дивилася в те ж місце, куди він присідав для зйомки.

Любомир зібрався, але давав шанс зупинити – підійшов сьорбнути води з пляшки, на яку витратив «холостий постріл».

Жолі дивилася у ту ж точку. Його більше не існувало.

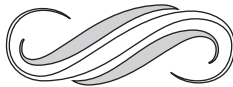
Він розвернувся і вийшов з номера.

На вулиці захотілося напитися. «Весна і війна. І в душах також. Але один нічого не зміниш», – подумав він.

Коли за чоловіком зачинилися двері, Жолі пішла у ванну. Повернулася і взялася збирати речі.

«Треба відправити повідомлення Жаку. Три дні забувала йому відписати», – подумала вона.

Чернігів

Дебют у «Літературному Чернігові»

Вероніка ІВАНИЦЬКА

Вероніка Іваницька народилась 30 липня 2004 року в м. Запоріжжі в сім'ї викладачів вищої школи. Навчається в восьмому класі ЗШ № 59 з поглибленим вивченням англійської мови. Вірші пише з шести років. Захоплюється посталями доби «Срібного століття», творчістю митців «Розстріляного відродження», поезією «шістдесятників». Улюблені автори: Леся Українка, Олена Теліга, Ліна Костенко, Анна Ахматова, Володимир Маяковський, Йосип Бродський. Любить подорожувати, слухати рок-музику, читати розумні книжки...

УКРАЇНСЬКІ АРАБЕСКИ

Українське

Колихає тепле море
Мрії втомлені, прості.
Літечко минеться скоро.
Що було в тому листі?

Вітер волосся розвіває,
Думки сплітаючи.
Сумніви душу тривожать,
Істину затьмарюючи.

08.03.2016

Життя – зала очікування

Коли останній океан надій спустошений нудними словами,
Коли в день зі щасливою цифрою трапляється горе,
Сідай у залі очікування, гіркі спогади розчиняй розмовами.
Пам'ятай: за кожним «погано» ховається мужнє «добре».

31.03.2017

Передчуття літа

Море кличе в обійми спекотно-літні.
Лілейно-бузкову збірку відкрито на заповітній сторінці.
З тугою дивляться очі ясно-блакитні,
В глибині приховавши мрію опинитись в південній столиці.

13.05.2017

Нам треба...

Нам знову треба поспішати.
На захід, схід або на північ.
Нам знову так кортить кохати,
Що почуттів і не злічить.

Нам треба все перебороти,
Пробігти марафон подій,
Щоб відбулись перевороти
І здійснення чудових мрій.

І дихать важко. Незабаром
Яскраве сонце засліпить.
Я пропустив свою виставу.
Я не вловив важливу мить.

Але кінець не за горами.
Пливемо далі навздогін
Казкам. З попутними вітрами.
Зі сподіванням кращих змін.

26.05.2017

Живопис днів

Веселка весело розмалювала небо.
Понад осіннім листям промайнула.
Шляхом життя мандрую так, як треба.
І вереснева посмішка сяйнула.

Вона – то віддзеркалення краси, то явище осяйне.
Картини пишуться словами.
Я наче Клод Моне.

11.06.2017

Львівське

Місто з присмаком старовини.
Театри, собори, музеї –
зачарували собою вони.
Прикрашені сонцем алеї...

Чаклунки-вулиці хизуються красою.
Візерунки будинків привертають увагу.
Обережно в долонях мрії несую я.
Втамовую до вражень давню спрагу.

Тінь посмішок залишаю всюди.
Разом з ними – пісень мотиви.
Звивистими вуличками крокують люди.
Засіваю словами натхнення ниву.

Закінчився наш львівський карнавал.
Біля Святого Юра робимо привал.
Вдивляюся в серпневе небо.
Поезію творити є потреба.

Здається, й думати не хочу.
Втомили замки мої очі.
По Львову довго нас носило,
бо повертатись вже несила.

03.08.2017

Запишіть на мій рахунок

Запишіть на мій рахунок
невдачі та нові злети,
від смутку жаданий рятунок,
втішних годин портрети.

14.08.2017

Мрійливий серпень

Ти йдеш та мовчиш, сонце моє.
Тобі б веселощів та спокою.
Мрійливий серпень промінням до нас заграє.
Думки твої овіяні тугою глибокою.

14.08.2017

Віддзеркалення неперевершеної вроди

А в мене все не просто, недоладно, метушливо.
Знялися вгору сторінкові крила.
І з небом розмовляю я тужливо.
Вітрів волосся роздуває, мов вітрила.

Ховаю усмішку в долонях. Слів яскравий передзвін.
Без плетива букв та думок ніяк уже сьомий рік.
Поезія в усьому. Їй складаю урочистий гімн,
а потім грифелем портрет малюю. Навколо світ принишк.

Джерело творчості живе в мені та зріє.
І день за днем я пізнаю красу природи:
то з неба промені, то північню повіє.
Як віддзеркалення неперевершеної вроди.

19.08.2017

Тамара ДЕМЧЕНКО,
кандидат історичних наук

ІЛЛЯ ШРАГ І В ОБОРОНІ МИКОЛИ КОСТОМАРОВА: СТОРІНКАМИ ЗАБУТОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ

Так трапилося, що цього року збіглися в часі ювілеї – 200-літній Миколи Костомарова (1817–1885) та 170-літній Іллі Шрага (1847–1919), а до того ж 125 років тому, у вересневому числі (за 1892 р.) галицького часопису «Правда» вийшла перша розлога публікація І. Шрага з української тематики¹ й стосувалася вона якраз постаті Костомарова. Ми свого часу спільно з колегою підготували невелику розвідку, присвячену цій події², але вироблення сучасних підходів до висвітлення історичних постатей, поява нових досліджень в українській історіографії стимулювали поновлення інтересу до дебюту І. Шрага в українській періодиці, тим більше, що дані про неї відсутні в бібліографічних покажчиках М. Костомарова.

Вищеназваному часопису сучасні дослідники історії періодики дають високу оцінку: «25 років «Правда» стояла на сторожі української національної ідеї і культурного розвитку українського народу, а в сумнозвісну добу заборони всього українського у підросійській Україні вона була однією з трибун для українського слова»³. Друкований орган поміркованого крила народовців виходив з різною періодичністю та підзаголовком. На час появи на його сторінках статті І. Шрага, редакція позиціонувала журнал як «місячник для словесности, науки і політики», редактором був Антін Березинський, а набирали часопис у друкарні Наукового товариства імені Шевченка (НТШ) у Львові⁴.

¹ Черниговець (Шраг І.) Українське письменство і М. І. Костомарів (Відповідь М. П. Драгоманову) // Правда. – 1892. – Вип. 9 (вересень). – С. 559–566.

² Демченко Т.П., Капітова С.С. І. Шраг про М. Костомарова // Вища школа: проблеми, пошуки, тенденції: Матеріали наук.-метод. семінару. – Чернігів, 2003. – Вип. четвертий. – С. 108–114.

³ Романюк М.М., Галушко М.В. Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: історико-бібліографічне дослідження: У 3-х т. – Львів, 2001. – Т. 1. – С. 279.

⁴ Там само. – С. 268–269.

Ймовірно, І. Шрагу запропонував надсилати свої нариси до «Правди» О. Кониський, якого нині вважають «можливо, першим послідовним українським самостійником»⁵. Щоправда, його листи, що зберігаються в особовому фонді І. Шрага Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського, розпочинаються від 1893 р., але з них однозначно випливає, що О. Кониський не тільки підштовхував до написання, але й передавав статті чернігівця закордон. У листі від 7 серпня 1893 р. він писав: «Лист Ваш про Юркевича я одіслав і певно, що в липні ще повинні були його надрукувати, а другого про Город[ское] Пол[ожение] ще не одіслав, бо забув його взяти сюди; а без мене нікому його знайти. Та з того великої шкоди не буде: інтерес його не є інтерес дня і свого інтересу він не стратить і за рік»⁶. Тут ідеться про цикл нарисів І. Шрага (Черниговця) «Листи з Чернигівщини» (усього їх з'явилося 9). Скидається на те, що автор пишався цим доробком як прилученням до справжньої роботи, спрямованої на захист українського народу, його мови, культури, звичаїв.

Але не тільки тому І. Шраг пристав на запрошення одного з визнаних лідерів національно-визвольного руху. Як учень відомого вченого-криміналіста професора О. Кістяківського, він, безумовно, знав і багато в чому поділяв погляди як свого наукового керівника, так і членів Старої київської громади. Громадівців досить часто називали «українофілами», інколи це визначення звучало негативно, але самі діячі так не думали, хоча й обмежувалися культурно-просвітницькою роботою. Бо насправді ця їхня праця в умовах дії положень Емського указу не виглядала таким уже безпечним заняттям, вони наражалися на загрозу звільнення зі служби, арешту, заслання, а цензура пильно стежила, щоб не допустити ніякої «крамоли» в друкованих виданнях. Єдиним засобом відверто висловити свої думки стала участь у галицьких часописах, примірники яких різними шляхами, зазвичай нелегальними, потрапляли в підросійську Україну. Ілля Людвигович Шраг – присяжний повірений (адвокат) у Чернігові – був активним земцем. Серед кола його громадських інтересів питання про запровадження української мови в початкових школах Чернігівської губернії посідало одне з пріоритетних місць: у 1893 р. він підготував доповідь з цієї дражливої теми на розгляд губернського зібрання. Очевидно, на виборі теми позначилися й особисті мотиви: серед авторів, знайомство з працями і творами яких сприяло формуванню його українських переконань, І. Шраг на перше місце поставив М. Костомарова⁷.

⁵ Гирич І. Українські інтелектуали і політична окремність (середина XIX – початок XX ст.) – К., 2014. – С. 227.

⁶ Листи Олександра Кониського до Іллі Шрага / Упоряд. Т.П. Демченко, О.О. Мисюра. – Чернігів, 2011. – С. 39.

⁷ І. Л. Шраг: документи і матеріали / Упоряд. В. М. Шевченко та ін. – Чернігів, 1997. – С. 55.

Уже наприкінці XIX ст. національно-визвольний рух поділився на певні течії. Не будемо говорити про те, які з них були «правильними», а представники яких помилялися. Через понад століття ці відмінності в поглядах на шляхи розвитку українського руху, навіть розбіжності, видаються хоча й суттєвими та навіть принциповими, але не такими, що залишають за бортом adeptів тих чи інших поглядів та ідей. Не варто також забувати про вічну проблему «батьків і дітей»: кожне наступне покоління прагнуло витворити свій світогляд. Зміна поколінь в середовищі української інтелігенції відбувалася, крім усього іншого, під потужним впливом російської і європейської суспільно-політичної думки. У Галичині, де діяли значно ліберальніші закони, розмежування на поміркованих і радикалів проходило чіткіше, виразніше й конкретніше, у періодиці різних напрямків лунали докази своєї правоти й засудження опонентів.

Постать покійного М. Костомарова теж не випадково опинилася в центрі бурхливих дискусій. І через кілька років по закінченні свого земного життя він залишався одним з найавторитетніших діячів українського національно-визвольного руху, людиною, з поглядами якої сперечалися, до ідей якої апелювали, чия творча й наукова спадщина хвилювали громадськість й жваво обговорювалися у пресі. Так, у виданій на початку 1990-х рр. полеміці Бориса Грінченка й М. Драгоманова, що точилася на шпальтах західноукраїнської періодици⁸, прізвище історика перший із названих діячів згадав 15 раз, а другий відповідно 26. Частіше покликувалися тільки на Т. Шевченка.

Приводом до написання полемічної статті І. Шрага стали критичні зауваження М. Драгоманова до статті М. Уманця (одеського українського діяча Михайла Комарова)⁹. Уже в липні того ж року в органі русько-української радикальної партії «Народ» з'явилася стаття М. Драгоманова під назвою «Препарація М. І. Костомарова в «Правді». Автор звинуватив публікатора листа М. Костомарова до київських семінаристів М. Уманця у нібито принизливих для честі знаменитого історика попередніх заувагах. М. Драгоманов вбачав образу в тому, що М. Комаров охарактеризував деякі місця зі статей історика у журналах «Вестник Европы» і «Русская старина» («Украинофильство», «Малорусское слово», обидві 1881 р. та інші) нещирими, зумовленими несприятливими обставинами, що автор начебто прагнув заспокоїти росіян та уряд. М. Драгоманов же твердив, що «в запалі партійної боротьби» не посоромилися використати добре ім'я та високу репутацію покійного історика. «Далі М. Драгоманів запевняє, що в тих статтях Костомарів виявив свій щирий погляд на бажаний розвиток української мови і буцімто зійшовся з

⁸ Б. Грінченко – М. Драгоманов. Діалоги про українську національну справу / Упоряд. А. Жуковський. – К., 1994. – 282 с.

⁹ Див.: Ненадрукований лист М. Костомарова / М. Уманець // Правда. – 1892. – № 5. – С. 303–305.

Ів. Аксаковим, даючи українському письменству ролю власне письменства для домашнього обходу»¹⁰. Підґрунтям послужило відоме висловлювання М. Костомарова про національну літературу «для хатнього вжитку»¹¹. Радикали вельми різко виступили проти подібної заяви.

Представники сучасної історіографії досить спокійно поставилися до цього факту. Провідний фахівець з костомаровознавства, до речі, організатор Костомарівських читань у Чернігові, Юрій Пінчук у монографії початку 1990-х рр. писав, що діяч «вимушено багато чого замовчував, бо для нього тоді не існувало ні свободи духу, ні свобод особистості. Адже ж навіть його суто історичні твори переслідувалися цензурою і супротивниками, не кажучи вже про науково-публіцистичні і полемічні писання...»¹². У одній з своїх останніх праць (2010 р.) учений так підбив підсумок багаторічного дослідження цієї непересічної особистості: «Сьогодні вважається аксіомою, що однією із знакових постатей українського відродження та національної історичної науки був видатний учений, письменник і громадський діяч Микола Іванович Костомаров... Водночас чимало науковців дотримується думки, що внесок М. Костомарова в розбудову національної академічної історіографії і творення української етнонаціональної ідентичності ще належить оцінити майбутнім дослідникам»¹³. Історик наступного покоління Ігор Гирич відзначив еволюцію двох провідних діячів українського руху середини XIX ст.: «На початку своєї громадської діяльності М. Костомаров та П. Куліш були українськими націоналістами під впливом романтизму та юнацького захоплення великою справою відродження народу. Поступово, в часи зрілі та на схилку років, не знайшовши належної підтримки серед українського суспільства, вони повертаються в лоно політичних росіян, балансуючи на грані двох національних ідентичностей: російської та української»¹⁴. Сучасним українцям не потрібно довго пояснювати, що це означає: в XX ст. практику подібного «балансування» освоїли досконально. Не варто скидати з рахунку й обережності та навіть страху, що змушувала письменників, учених, журналістів вдаватися до самоцензури. Зусиллям класиків української літератури «пригладити» свої твори присвячують тепер спеціальні дослідження. Літературознавець Олесь Федорук, аналізуючи це питання на прикладі роману Пантелеймона Куліша «Чорна рада», відзначив: «Кулішева праця над текстом у плані автоцензури провадилася у двох напрямках: письменник редагував ті

¹⁰ Черниговець (Шраг І.) Українське письменство і М. І. Костомарів. – С. 559–560.

¹¹ Смолій В.А., Пінчук Ю.А., Ясь О.В. Микола Костомаров. Віхи життя і творчості: Енциклопедичний довідник. – К., 2005. – С. 493.

¹² Пінчук Ю.А. Микола Іванович Костомаров (1817–1885). – К., 1992. – С. 183.

¹³ Пінчук Ю. Вибрані студії з костомаровознавства. – К., 2012. – С. 528.

¹⁴ Гирич І. Українські інтелектуали і політична окремішність (середина XIX – початок XX ст.) – К., 2014. – С. 253.

місяця, де було наголошено національну проблематику, і водночас згладжував ті, які мали загострений соціальний характер»¹⁵. Іншими словами, сучасні гуманітарії прийшли до висновку, що ідеальних діячів не було й немає, а сучасники та й нащадки повинні насамперед поцінувати їхній позитивний внесок у справу українського відродження.

Однак у 90-х рр. XIX ст. довкола «зради» вирували пристрасті, як, до речі, й тепер. «Правда» стала тим друкованим органом, де критикували М. Драгоманова, і не тільки за М. Костомарова й М. Комарова. Анонім, який місцем свого проживання вказав Москву, писав у 1890 р. у відповідь на закиди українцям з Наддніпрянщини в носінні «масок»: «А воно, правда, що з Болгарії докоряти Українцям невідважностю не дуже трудно»¹⁶.

І. Шраг узявся захищати публікацію М. Уманця та праці покійного М. Костомарова, вдаючись не скільки до емоцій, стільки до логіки. Він обрав науковий підхід, властивий історикам, та, мабуть, і юристам: ретельно простудіював статті М. Костомарова, його однодумця з російського табору О. Пипіна і досить часто цитував їх у своїй роботі, використовуючи, як основну джерельну базу. Щоб не перекрутити суті думок, він не перекладав російськомовні тексти українською мовою. Ми нарахували понад 10 розгорнутих цитат, не рахуючи окремих покликів на однодумців або опонентів. Читав чернігівець і полемічні статті войовничих українофобів М. Каткова, М. Де Пуле. Сам І. Шраг визнав потребу в такому підході, щоб «виявити дійсний погляд такого українолюбця як М. І. Костомарів; задля того ми по-приводили стільки цитат з його статей, щоб його власними словами вяснити, як дивився він на українську мову, які мети покладав він українолюбцям і які надії мав на розвиток того письменства, для которого багато попрацював сам»¹⁷. Відчувається, що критика М. Драгоманова для нього стала приводом, щоб поділитися з читачами своїми думками. Головною темою роздумів стала доля української мови.

У статті чітко виокремлюються три головних смислових блоки.

По-перше, користуючись можливостями галицького часопису, І. Шраг точно й без будь-яких недомовок змальовує обстановку, в якій жила і творила національно свідомо інтелігенція в підросійській Україні. «Хто-ж не знає, – писав він, – що і в [18]71–[18]82 роках свободи речі у нас не було, як не було її ніколи, немає і тепер; хіба всі свої щирі погляди виявляв хоч би Шевченко, хіба виявляли їх Білинський, Добролюбов, Чернишевський, хіба міг виявити їх Щедрин? Хто-ж не знає, що при неволі печати частенько

¹⁵ Федорук О. Проблема автоцензури в романі Куліша «Чорна рада» // Записки НТШ в Америці: Нова серія. – Нью-Йорк, 2017. – Т. 1. – С. 135.

¹⁶ Правда. – Львів, 1890. – Вип. VIII (жовтень). – С. 129.

¹⁷ Черніговець (Шраг І.) Українське письменство і М. І. Костомарів. – С. 566. 560–561.

приходиться читати «межі стрічками», що добре і пам'ятують, і розуміють як письменники, так і читачі, що при такій неволі «езоповський язик» виробляється? Що ж дивного, коли і Костомарів мусив був робити те саме, що і другі, що робив, мабуть, і сам д. М. Драгоманів тоді, як писав в Росії, а не за кордоном»¹⁸. В іншому місці автор навів ще один різючий приклад із сумних реалій російської дійсності: «Йому ж, певне, звісно, як відносивсь уряд до всього, де тільки бачив українське; звісно і те, що сільських учителів виганяли за те тільки, що вони розмовляли з учнями на рідній мові, що одного учителя (в Київській губ[ернії]) вигнали за те, що він перекладавав для учнів по-українськи деякі місця з св. письма»¹⁹. Тут доречно нагадати читачам ще одну суттєву обставину: запровадження положень Емського указу не тільки поставило поза законом україномовну періодику, книговидання: «чинні норми «Статуту про цензуру і друк» зобов'язували цензорів не допускати публікації статей з критикою указів імператора, розпоряджень або постанов вищих державних органів»²⁰. Іншими словами, в Росії владу дозволялося тільки хвалити, зате всяким «темнолюбцям» можна було скільки завгодно поливати брудом тих, кого вони вважали противниками. І. Шраг прямо писав: «у нас свобода речі єсть тільки для темнолюбців, їм тільки можна свobodно друкувати всяку погань», посилаючись при цьому на ліберального російського вченого й публіциста О. Пипіна: «доноси творилися келійно, звинувачення могли висловлюватися в пресі, **захист – ні**» [виділено в тексті. – Т. Д.], і все це стосувалося «так званого українофільства»²¹. Такими були реалії кінця ХХ ст. Уже згадуваний анонім із Москви писав про них по-простому: «Кого б'ють, той кричить. А нас лупить і російський уряд, готова лупити, коби приміла, і російська уся порода»²².

У такій ситуації, і це друга важлива складова його публікації, І. Шраг вважав цілком розумним і слухним приховувати свій «дійсний погляд» від ворогів, що, на його думку, й робив М. Костомаров своїми публікаціями в російських журналах. Чернігівець стверджував, що це був неприємний, болісний, але необхідний крок: «треба було запевнити уряд, що українолюбці не дбають про широкий літературний розвиток своєї мови, що ся мова, по їх власній думці потрібна тільки для ліпшої просвіти і т[ак]е і[нше], треба було заспокоїти тих, котрі думали, що слідом за розвитком українського письменства іде страшний для їх «сепаратизм». Задля того-то Костомарову і приходилось становити українську мову поруч з «наречиями провансальським,

¹⁸ Там само. – С. 560–561.

¹⁹ Там само. – С. 561–562.

²⁰ Реєнт О. 140 років Емському указу: у сприйнятті сучасників та оцінках істориків // Краєзнавство. – 2016. – № 1-2. – С. 159.

²¹ Чернігівець (Шраг І.) Українське письменство і М. І. Костомарів. – С. 561.

²² Правда. – Львів, 1890. – Вип. VIII (жовтень). – Т. III. – С. 129.

нижне-німецьким» і т[ак]е і[нше]». У цьому контексті доречним виглядає і висновок автора: «Такі місця з статей Костомарова, однаково з тим, що він писав про рацію українського письменства для домашнього обходу, нібито дають, з першого погляду, підставу словам М. Драгоманова, але ж зупинитись на сім було б великою помилкою: для того, щоб зрозуміти дійсний погляд Костомарова, треба переглянути його дописи в їх спільності; – силкуючись заспокоїти уряд і таких як Де-Пуле, а ще більше тих, хто мав їм віру, Костомарів багато чим мусив поступитися»²³. Міркування І. Шрага і подібних йому оборонців М. Костомарова, а в широкому сенсі – руху українофілів, певною мірою вплинули, очевидно, і на Михайла Грушевського. Аналізуючи віхи українського визвольного руху в ХІХ ст., учений визнав: «З проповіддю такого скромного «українофільства» виступив наприкінці життя, між іншим, і останній з представників кирило-мефодіївської трійки – Костомаров, втім, як кажуть, з мотивів суто тактичного характеру»²⁴.

Нарешті завершальним акордом доказової бази чернігівського адвоката стали ретельно підбрані цитати М. Костомарова, систематизовані для аналізу справжніх поглядів останнього на мову і культуру пригнобленого народу. І. Шраг уважав, що зумів прочитати зашифровані думки історика, а в даному випадку оборонця української мови, бо «для усякого, хто вміє читати межі стрічками, виявлявся ширий погляд Костомарова і його дійсна мета, виявлялось і те, що він не міг усього сказати, хоч усе таки, де-не-де, а зумів виявити те, що хотів і що міг; для сього треба тільки пильно придивитись до того, що і як він писав...». А писав М. Костомаров, що поневолені народи Російської імперії сприймуть «загальну російську мову» як фактор об'єднання (мову міжнаціонального спілкування, сказали б тепер) тільки за умови, коли будуть скасовані обмеження і настане «повна свобода» всіх мов і говорів».

І. Шраг прокоментував цю цитату так: «Общий русский язык» нічому б не пошкодив, і як язык культурний тільки запоміг би розвитку українського. Річ іде тепер, щоб російська літературна мова була «общеславянскою», але ніхто, окрім російських панславистів і не гадає про се, щоб через се Слов'яни відцурались своїх мов, не дбали про їх розвиток і занехаяли їх; Костомарів міг бути і панславістом, але ж і панславісти різні бувають, і не таким, звісно, панславістом він був, як Побідоносцев і С-о, але ж він зіставався Українцем, бажав широкого і самостійного розвитку рідному краю, рідній мові, рідному письменству»²⁵. Тут доречно підкреслити логічний ряд, об'єднаний словом «рідний»: край (народ), мова, письменство. Народ не існує без мови, а національна література не можлива поза мовою народу. Так, на думку І. Шрага, мислив М. Костомаров.

²³ Черниговец (Шраг І.) Українське письменство і М. І. Костомарів. – С. 562.

²⁴ Грушевський М. Рух політичної і суспільної української думки в ХІХ столітті // Грушевський М. Твори у 50 т. – Львів, 2002. – Т. 1. – С. 403.

²⁵ Черниговец (Шраг І.) Українське письменство і М. І. Костомарів. – С. 563–564.

У статті розгортається низка доказів, вилучених з костомарівської публіцистики, для обґрунтування даної тези, яка набуває стержневого характеру. Дивно було б, якби історик не звернувся до фахової аргументації. М. Костомаров і стверджував: «Століття минали одне за одним; всі визнавали, що на світі існує малоросійський народ і розмовляє своєю мовою; [...] Нікому в голову не приходило сумніватися в тому, що такий народ зі своєю мовою існує». А далі автор мусив вдаватися до «езопової мови», бо, як йшлося вище, в Росії заборонено критикувати дії влади. Отже, з ледь прихованим сарказмом М. Костомаров писав: «Але в недавні часи книжкові мудреці видумали, нібито малоросійського народу немає взагалі і ніколи не було, а в краї, що його називають Малоросією, живе все такий же народ, як і в Москві, і в Твері, і в Нижньому [Новгороді] – скрізь по всій російській державі один тільки народ російський». Це писалося 135 років тому, вістря критики спрямоване проти Валуєвського циркуляру з його сумнозвісним (української мови не було, немає і бути не повинно), але, з іншого боку, виглядає надто сучасно. Чи далеко теперішні московські «мудреці» («книжкові» й політичні) від самодержавної риторики й політики?

Отже, українці споконвіку спілкувалися своєю мовою: «діди й батьки залишили їм в спадщину вироблену історією народність... Жорстоко, та й безглуздо пробувати насильницькими засобами знищити цю народність і її головну ознаку – наріччя...»²⁶; більше того, ці спроби суперечать Божій волі, бо «Малоросійське наріччя має право на існування вже тому, що воно існує, а право висловлювати на ньому думки, основане на тій простій аксіомі, що здатність слова дана Богом людині для того, щоби висловлювати свої думки»²⁷.

Отже, не годиться втручатися державі в природний розвиток «живої, народної» стихії, помисли Божі, хід історичного процесу. Це ті сфери, де Емський указ безсилий.

І оскільки імперська влада все-таки робить все від неї залежне, щоб загальмувати духовний розвиток «малоросів», обмежити сферу використання їхньої мови стінами сільської хати, то саме національно свідомі інтелігенція мусить докласти чимало зусиль, щоб «малоросійське наріччя» набуло належних ознак і здобуло визнання як повноцінна літературна слов'янська мова. М. Костомаров попереджав, що це, безумовно, тривалий процес. Нарешті публіцист уважав: на той час нечисленні кадри тієї ж свідомої своєї ролі інтелігенції повинні подбати й про елементарну освіту українського народу рідною мовою²⁸.

Це останнє було близьке й зрозуміле І. Шрагові, бо саме в цей час він

²⁶ Черниговець (Шраг І.) Українське письменство і М. І. Костомарів. – С. 565.

²⁷ Там само. – С. 564.

²⁸ Там само. – С. 565.

студіював праці європейських і російських педагогів у прагненні переконати губернське земство в потребі навчати українських дітей в початковій школі рідною для них мовою.

Завершення статті виглядає оптимістичним. І. Шраг підкреслив, що М. Костомарів вірив у майбутнє українського народу та його освіченої верстви: «як широко вірував Костомарів у широкий розвиток України, – писав він, – можна бачити з того, що він пише про будуччину української інтелігенції, і яку надію він на неї покладає: «часи змінилися, і тепер нова малоросійська інтелігенція навряд піде [...], шляхом знеособлювання; [...] нехтувати рідною мовою на тій підставі, що вона мова мужича – освічена людина не буде, особливо тоді, коли ще її батьки й рідні вживають цю мову в домашньому побуті»²⁹. Останній фрагмент, ймовірно, нагадав І. Шрагу дитинство, бо деякі його родичі спілкувалися по-українськи, не кажучи вже про мешканців старовинного містечка Седнів під Черніговом.

Нам здається, що саме у даній статті було продемонстровано притаманне Іллі Людвиговичу прагнення до консолідації українських сил, розуміння тієї очевидної істини, що у симпатиків національно-визвольного руху набагато більше спільного, ніж причин для суперечок. У його статті наголошується на потребі зближення, а не протистояння. Тому ця забута публікація й актуальна, бо ж у сучасній історіографії імена М. Костомарова, М. Драгоманова, М. Комарова стоять у одній шерензі знакових постатей національно-визвольного руху. Утім, у статті Шраг продемонстрував і властиву йому скрупульозність при доборі та інтерпретації фактів, і фахову переконливість (недарма був свого часу одним з улюблених учнів О. Кістяківського), і неабияку ерудицію. Можна сміливо припустити, що його праця сподобалася галицьким читачам і тим наддніпрянцям, котрі могли читати «Правду». Упродовж першої половини 90-х рр. XIX ст. редакція часопису вмістила ще низку публікацій І. Шрага, серед них кілька статей, об'єднаних у цикл «Листи з Чернігівщини», які можна вважати помітним, хоча й слабо дослідженим³⁰ зразком української тогочасної української публіцистики й водночас цінним джерелом історико-регіональних знань.

²⁹ Там само. – С. 566.

³⁰ На сьогодні маємо лише одну працю, присвячену спеціально цьому питанню. Див.: Шевченко В. «Листи з Чернігівщини» як історичне джерело // Шрагівські читання: збірн. ст. і матеріалів / Відп. ред. О. Б. Коваленко. – Чернівці, 2012. – С. 4–9.

Бібліотеці ім. Короленка – 140 років!

ДУХОВНА СКАРБНИЦЯ

Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка – сучасний науково-інформаційний заклад, культурно-освітній і методичний центр, регіональне книгосховище творів друку, духовна скарбниця краю. За 140 років свого існування пройшла шлях від громадської до універсальної наукової бібліотеки.

Від 1876 року бібліотека діяла як газетна читальня, знаходилася на приватній квартирі. Фонд складався лише з періодичних видань, телеграм з театру війни на Балканському півострові. Засновниками бібліотеки була група демократично налаштованої інтелігенції міста, зокрема П. П. Червинський, О. П. Карпинський, С. Ф. Русова, О. О. Русов, О. А. Тищинський, О. М. Борсук, І. Л. Шраг, В. Є. Варзар, І. Г. Рашевський та інші. Всього засновників було 50. Основу фонду бібліотеки становили книги та періодичні видання самих засновників: О. П. Карпинського, П. П. Червинського, І. І. Ясинського, Н. А. Константинович, подружжя Русових та ін.

Чернігівська громадська бібліотека була відкрита 15 (28) березня 1877 року на підставі Статуту, затвердженого міністром внутрішніх справ 9 лютого того ж року. Відповідно до Статуту Правління складалось із 5 членів, вибраних черговими Зборами строком на один рік. До обов'язків Правління належало найм, опалення та освітлення приміщення, запрошення бібліотекарів, сторожів. Також Правління опікувалось пошуком грошових коштів на утримання бібліотеки та складанням звітів про роботу та грошовий потік бібліотеки.

Членами Правління були напрацьовані перші правила для читання газет і журналів відвідувачами. Читальня відкрилася на першому поверсі у круглій кімнаті будинку губернської земської управи (нинішнє приміщення обласної державної адміністрації). Протягом 1877 року було пожертвовано і надано у тимчасове користування 564 книги, тож трохи згодом, у лютому 1878 року, був відкритий абонемент для видачі книг додому.

Для відвідувачів читальні згідно зі Статутом установили таку плату: 2 рублі на рік, 20 коп. на місяць і 2 коп. за одноразове відвідування бібліотеки. В неділю і святкові дні користування читальною бібліотекою було безкоштовним.

Для відвідувачів бібліотеки, які брали книги додому було встановлено три розряди оплати: 8;4 та 2 рублі за рік, або 80;40 і 20 коп. за місяць.

Більше $\frac{3}{4}$ суми коштів для утримання бібліотеки склалися з пожертв членів-засновників та зібраних грошей з концертів М. В. Лисенка, який приїздив з Києва, вистав любителів місцевого театру, організованих лекцій. Зі звіту бібліотеки: «Кроме этого Правление...отправило поздравительную телеграмму литератору А. Н. Пыпину в день 40-летнего его юбилея, выразив ему при этом благодарность за его многолетние неустанные труды в деле увеличения читателей серьезных статей, расширяющих кругозор общественного самосознания; выражало благодарность г-же Заньковецкой за помощь, оказанную ею своим участием в вечере, устроенном в пользу Библиотеки ...» І лише $\frac{1}{4}$ – то внески передплатників бібліотеки.

У січні 1895 року збори встановили безоплатні відвідини читальні для читання не лише періодичних видань, але й книг.

Велику допомогу надавала чернігівська українська «Громада» і товариство «Просвіта». Вагомий внесок у розвиток бібліотеки зробило подружжя Коцюбинських. Віра Устимівна Коцюбинська (у дівочтві Дейша) була завідувачкою бібліотеки. 1905 року вона підготувала до друку та видала «Каталог книг Черниговской общественной библиотеки» (єдиний, що зберігся до наших днів, з усіх виданих у той час каталогів)).

Один із курйозних випадків із історії бібліотеки, який стався на початку 1905 року, заслуговує на особливу увагу. Разом із зростанням активності народних мас міст і сіл в історичному процесі зростає інтерес і до справ бібліотеки. З кінця 90-х років XIX століття активне громадське життя вирує у бібліотеці. Тут збирається прогресивна частина містян, знаходять прихисток різноманітні «партії», точаться гарячі дебати, йде запекла боротьба з питань, здавалось, зовсім неважливих. Ці збори набули особливо живий і бурхливий характер. Посилення просвітницької діяльності серед мас, введення нового правила – внесок передплатниками 4-го розряду застави у розмірі 1 рубль, спричинило значне збільшення у лавах користувачів представників трудового люду.

Кількість відвідувань передплатників 4-го розряду перевищила в 1,4 раза кількість відвідувань передплатників 2-го розряду, в 2,9 – 3-го розряду і в 5,7 – 1-го розряду.

«Всего каких-нибудь 10-15 лет тому назад обитатели этих районов не имели почти никакого представления об общественной библиотеке, а теперь книги из библиотеки можно встретить даже в самых глухих углах города, хотя, разумеется, далеко еще не везде, к сожалению. Почти пустынный пре-

жде читальный зал библиотеки теперь, особенно по праздничным дням, буквально переполнен трудовыми элементами городского населения, так что нередко даже стоят негде там».

Усе більше незаможного люду ставало користувачами бібліотеки. За умовами Статуту бібліотеки, у загальних зборах членів бібліотеки могли брати участь (і відповідно впливати на роботу бібліотеки) тільки особи, що внесли протягом року 2 рублі за читання. Передплатники 4-го розряду вносили менше цього і не мали права брати участі у зборах. Місцева адміністрація не могла допустити, щоб трудящі маси, які і становили 4-й розряд передплатників, брали участь в управлінні бібліотекою.

Чим більше бібліотека стає популярною, чим більше значення вона має для широких верств містян, тим більше недовіри і незадоволення вона викликає у місцевої адміністрації.

«Предлагаю правлению не назначать общих собраний впредь до особого моего распоряжения; в виду неполучения мною журнала предыдущего заседания и в виду допущенных на таком обсуждении не подлежащих ведению его вопросов и произнесения речей, несоответствующих кругу ведомства собрания библиотеки, – я не допускаю». Таке розпорядження губернатора отричало Правління бібліотеки.

Ця «історія» викликала значну зацікавленість у багатьох містян і стала найважливішою проблемою міста, про яку говорили всі і скрізь.

Через кілька днів після заборони загальних зборів бібліотеки (скоріше за все за негласним наказом губернатора) до лав її передплатників з правом брати участь у зборах записалось більше 200 чиновників різних відомств, які до цього навіть не уявляли, що таке бібліотека, питаючи: «А де тут канцелярія?».

Убачаючи у такій активності з боку адміністрації загрозу того, що під час виборів Правління до нього можуть потрапити люди далекі від справ бібліотеки, передплатники 4-го розряду активно стали залучати до користувачів бібліотеки нових передплатників. Самі ж активно і переходили до 3-го розряду, який давав право брати участь у загальних зборах. Багато хто сплатив при цьому останні копійки, відмовляючи собі у найнеобхіднішому, аби тільки стати користувачем бібліотеки і мати змогу відстояти її. В кінцевому рахунку всі ці перипетії позитивно відобразились на матеріальному становищі бібліотеки. За рік їх стало більше тисячі. І багато хто з «вимушених» користувачів завдяки чарівній дії книг стали справжніми друзями бібліотеки.

Але були і негативні наслідки такого активного життя бібліотеки: особливо увага до неї керівників міста і губернії. Бібліотеку неодноразово кривали: *«По постановлению судебного следователя по особо важным делам Л. А. Алферова, от правления закрытой библиотеки отобраны каталоги и книги постановлений общих собраний и правления. Отобрание каталогов и книг является следствием возбужденного прокурорским надзором дела за хранение в библиотеке нелегальной литературы».*

У буремні роки революції 1917-1919 роки функціонування бібліотеки тимчасово призупинили. Трохи згодом, у зв'язку зі встановленням радянської влади, місцеве самоврядування, органам якого підпорядковувалася бібліотека, було ліквідовано. Всі просвітницькі заклади передано Наросвіті. Громадська бібліотека повністю перейшла на державне утримання. Книжковий фонд складався з книг націоналізованих бібліотек.

У 1921 році рішенням колегії Губполітосвіти бібліотека отримала новий статус – Центральна бібліотека. 1922 року бібліотеці присвоєно ім'я В. Г. Короленка. Державною обласною бібліотекою вона стала в 1934 р. Відтоді тут сформувався центр методичної, бібліографічної та краєзнавчої роботи в області.

Друга світова війна завдала величезних втрат бібліотеці. У ніч з 23 на 24 серпня ворожа авіація зруйнувала приміщення бібліотеки. Згоріли фонд, в якому нараховувалось 216 тис. примірників, майно бібліотеки.

У період окупації 1941-1943 рр. бібліотека працювала як міська, зосередивши у своїх фондах 148 тис. томів з різних книгосховищ Чернігова. Відступаючи з міста, німці знищили майно і фонд бібліотеки, підпаливши її зсередини.

Після війни заклад відновлював свою діяльність з нуля. 5 тис. книжок надійшло з книгосховищ міста та зібрано населенням. Найактивніше книги збирали учні шкіл. 18,6 тис. примірників надійшло з Держфонду, щоправда більшість надісланих книг були неактуальними і не користувалась попитом. 1 грудня 1943 р. бібліотека поновила свою роботу.

За весь час свого існування бібліотека не мала свого приміщення, яке б відповідало вимогам збереження фонду та умовам роботи читачів і працівників. І тільки в 1974 р. бібліотека отримала приміщення по вул. Леніна, 41 (нині просп. Миру, 41), колишнє помешкання обкому партії. Ця будівля – пам'ятник українського архітектурного модерну – зведена в 1910-1913 р.р. інженером Д. Д. Афанасьєвим за проектом архітектора О. І. Фон-Гюгена для Дворянського земельного і Селянського поземельного банків. Ця споруда й нині є окрасою міста: привертають увагу мальовничий майоліковий декор фронтонів, квадратна башта головного входу з наметовим верхом, гранітні плити цокольного поверху, різноманітні за розмірами і формою віконні отвори.

Сьогодні бібліотека – авторитетний культурно-освітній, науковий та інформаційний заклад. Загальний фонд бібліотеки становить більше 860 тис. примірників документів 55 мовами. Ним користується більше 34,4 тис. користувачів. Має найбільший в області репертуар періодичних видань. Щорічно передплатується більше 500 назв газет і журналів різної тематики. Особлива цінність – фонд рідкісної літератури, який нараховує близько 15 тис. видань. Документів до 1917 р. – 5,7 тис. примірників. Серед них: книги, часописи, газети краєзнавчого змісту. Ведеться окремий каталог рідкісних видань до 1917 р.

Роботу бібліотеки забезпечують 12 структурних підрозділів. До послуг користувачів загальний та п'ять спеціалізованих читальних залів, 2 інтернет-центри на 20 робочих місць: за програмою «Бібліоміст» та за програмою LEAP «Інтернет для читачів публічних бібліотек», значний інформаційно-бібліографічний апарат.

Сьогодні бібліотека не тільки інформаційний центр, а й центр спілкування й освіти. Понад 30 років працює клуб «Краєзнавець». За час свого існування цей клуб згуртував навколо себе еліту користувачів: науковців, викладачів вузів, творчу інтелігенцію.

Великою популярністю користуються клуби спілкування англійською, італійською, німецькою, іспанською, французькою мовами, які розраховані на різні категорії користувачів. У клубах (їх усього 16) можна поспілкуватися на різні теми з носіями мови, які, як правило, є волонтерами Корпусу миру. Працюють центри «Вікно в Америку», «Європейської інформації». Центр «Правової інформації» спільно з партнерами – фахівцями Головного територіального управління юстиції у Чернігівській області – надає безкоштовну юридичну допомогу. Центр «По обслуговуванню користувачів з особливими потребами» стає в нагоді людям з обмеженими можливостями, яким особливо потрібні підтримка і спілкування.

Для громади Чернігова та області щороку проводиться більше 250 заходів популяризації книг: літературні вечори, презентації, зустрічі з письменниками, круглі столи, науково-громадські читання, свята книги тощо. Організуються численні тематичні виставки та перегляди літератури.

До святкування Всеукраїнського дня бібліотек проводяться День відкритих дверей, акції «Безкоштовного запису до бібліотеки», «Я люблю свою бібліотеку», екскурсії по бібліотеці, численні заходи популяризації бібліотеки і читання.

«Мистецька вітальня», яка стала наступницею клубу «Світ прекрасного», стала осередком культурного життя для жителів Чернігова. Щомісяця організуються виставки художників, фотохудожників, майстрів народної творчості. Учасниками виставки можуть бути як професійні майстри, так і аматори. Багатьох талановитих людей, які згодом стали членами спілок (художників, фотохудожників) України відкрила саме бібліотека.

З 1998 року бібліотека має вихід в Інтернет, а у 2010 р. підключена до WIFI.

На базі книгозбірні працює Регіональний тренінговий центр, діяльність якого направлена на сприяння розвитку регіональної бібліотечної інфраструктури шляхом підвищення кваліфікації працівників бібліотек області, навчання бібліотекарів роботі з новітніми технологіями та підвищення рівня комп'ютерної грамотності населення, надання підтримки бібліотекам області у здійсненні адвокаційної діяльності та залученні додаткових ресурсів, просуванні бібліотек області серед широкої громадськості.

У час, вільний від тренінгів і соціокультурних заходів, що відбуваються у РТЦ, він працює як інтернет-центр для користувачів з безоплатним доступом до мережі Інтернет.

Великою популярністю серед користувачів «третього віку» користується проект «У Всесвітній мережі всі покоління». Він запроваджений і реалізується як продовження ініціативи програми «Бібліоміст». Метою проекту є навчання користувачів бібліотеки (переважно людей поважного віку) основам комп'ютерної грамотності та основам роботи в Інтернеті.

Популярністю користується WEB-сайт бібліотеки. До послуг користувачів новини бібліотеки, електронний каталог, який налічує майже 270 тис. записів від 2000 року, віртуальна довідка, зведений каталог періодичних видань м. Чернігова, електронні краєзнавчі бази даних «Пам'ятні місця», «Відомі особистості». Робота над створенням фонду електронних ресурсів – один із пріоритетних напрямів діяльності Чернігівської ОУНБ ім. В.Г. Короленка. З 2002 р. реалізується проект «Електронна бібліотека», яка має 7 сторінок: «Наші видання», «Галузеві видання», «Митці Сіверянського краю», «Періодичні видання Чернігівщини», «Книжкова пам'ять України. Чернігівщина», «Галузеві видання», «Тематичні колекції».

Формування електронної бази даних статей здійснюється з використанням банку даних аналітичних описів статей журналів української періодики Центрально-Українського кооперативного каталогу.

З 70-х років ХХ ст. у бібліотеці добре налагоджена видавнича діяльність. Створена чітка система науково-допоміжних і рекомендаційних бібліографічних посібників універсального та тематичного характеру, що дає змогу розкривати фонди бібліотеки й задовольняти інформаційні потреби її користувачів. У видавничому доробку бібліотеки щорічні посібники «Бібліотеки Чернігівщини на сторінках преси», «Література про Чернігівську область за ... рік», «Знаменні та пам'ятні дати по Чернігівській області на ... рік», «Зведений каталог-довідник місцевих періодичних видань (1839-1917)», серії біобібліографічних покажчиків «Історики та краєзнавці Чернігівщини», «Письменники Чернігівщини» тощо.

За 140 років бібліотека пройшла нелегкий шлях: пережила дві війни, зміни влади, повне віряння у пристосованих приміщеннях, двічі починала свою діяльність з нуля, але, незважаючи ні на що, вижила, вистояла і розвивається, постійно втілюючи нові ідеї, нові технології.

Звичайно, без людей, колективу професіоналів, без їхньої наполегливої праці не було б бібліотеки, яку ми сьогодні бачимо. Майже чверть століття очолював бібліотеку заслужений працівник культури України П. В. Грищенко, все своє життя присвятили улюбленій професії Л. В. Феофілова, Ю. М. Самойленко, В. І. Мозгова, О. М. Толкачова, Л. В. Студьонова, Н. М. Волкова, В. І. Ступак, К. І. Алчина, В. В. Зелинська, Н. В. Романчук, Г. О. Коваленко та ін. Сьогодні очолюють основні ділянки роботи бібліотеки Л. М. Дубовик, А. М. Мальована, Л. І. Поймонова, В. Р. Кашнікова, І. Я. Каганова,

Г. К. Мамчур, Л. В. Поліщук, О. Г. Соловцова, О. І. Іваненко, О. П. Попович, В. К. Куценко, Н. В. Карбовська, О. А. Сльозка, О. В. Величко, Л. А. Седько, О. М. Костенко.

Життя рухається вперед, і перед закладом постають все нові завдання. Адже, щоб залишитися цікавими для читачів, бібліотека повинна передбачати їхні запити і своєчасно задовольняти. Колектив бібліотеки робить усе можливе для якнайкращого забезпечення сучасного рівня обслуговування, допомагає своїм користувачам здобути знання та вдосконалити професійну майстерність, зберігає кращі наукові, просвітницькі та культурні традиції рідного краю.

Література:

1. Аліференко І. Електронна бібліотека Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка / І. Аліференко // Бібліотечна планета. – 2015. – № 3. – С. 27 – 29.
2. Бурный Н. Я. Чернигов (Заметки и наблюдения) / Н. Я. Бурный // Южные записки : еженед. журн. – Одесса, 1905. – № 13 (27 марта). – С. 39 – 45.
3. Духовна скарбниця краю. Вип. 1. Від громадської – до універсальної наукової бібліотеки : іст. нарис / [Л. В. Студьонова] ; Черніг. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Чернігів : [б. в.], 2002. – 56 с. – До 125-річчя з часу заснування .
4. Карнабед А. А. Історія нашого дому / А. А. Карнабед ; Черніг. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Чернігів : [б. в.], 2002. – 12 с.
5. Отчет Правления Черниговской общественной библиотеки, о состоянии материальных средств библиотеки к 27 марта 1877 г. // Черниг. губ. ведом. (Особые прибавления). – 1877. – 3 апр.
6. Очерк развития Черниговской общественной библиотеки за 20 лет ее существования (1877-1896) и отчет библиотеки за 1897 год // Зем. сб. Черниг. губ. – 1898. – № 5. – С. 1 – 116.
7. Отчет Правления Черниговской Общественной Библиотеки, о состоянии материальных средств библиотеки к 27 марта 1877 года // Черниговские губернские ведомости (Особое прибавление). – 1877. – № 14. – 3 апр. – С. 2.

Інна АЛІФЕРЕНКО,

*директор Чернігівської обласної
універсальної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка*

Редколегія журналу «Літературний Чернігів» щиро вітає Інну Михайлівну зі славним ювілеєм, який вона щойно відзначила, бажає успіхів у праці і всіляких гараздів у особистому житті.

З роси і води Вам, дорога Інно Михайлівно!

**2 серпня минуло 100 років
від дня народження Олекси Ющенка**

«ПОЇЗДКИ, ЯК СВЯТА ДУШІ...»

Пригадую давній дружній шарж, у якому виписана гіпотетична ситуація – щось на зразок бійки між чернігівцями і сумчанами за право вважати своїм земляком Олексу Ющенка. Кияни ж, на думку автора, прізвище якого прибулося, готові віддати Олексу Яковича без бою. Цей спогад спонукав мене погортати відповідну довідкову літературу.

Виданий «Науковою думкою» 1972 року третій том словника української мови однозначно стверджує, що «земляк – уродженець однієї з ким-небудь місцевості», а другий том тлумачного словника української мови (видавництво «Аконіт, 1999) додає, що земляк – це ще й «співвітчизник, одноземець, крайнин». У цьому ж другому томі слово крайнин тлумачиться як «мешканець певного краю (країни) стосовно іншого мешканця того ж краю (країни)». Виходить, найавторитетніші науковці вважають, що і уродженець, і мешканець певного краю можуть вважатися земляками. Отож Олекса Ющенко, народившись за нинішнім адміністративним поділом на Сумщині і закінчивши Ніжинський учительський інститут, попрацювавши певний час у Чернігові в обласній молодіжній газеті, мав повне право вважати себе земляком і сумчан, і чернігівців.

Не думаю, що відомий автор багатьох збірок поезій, нарисів, спогадів, гумористичних творів, упорядник книжок про Олексу Десняка, Тереня Масенка, Петра Артеменка, Андрія Бурлаку, Миколу Сайка, лауреат численних літературних премій, заслужений діяч мистецтв України, заслужений працівник культури Білорусі, Чувашиї, почесний член Всеукраїнської спілки кобзарів хоч на мить засумнівався у правильності дарчого напису на своїй книжці «Безсмертники», врученій авторові цих нотаток, якого назвав земляком.

Інший автограф – на книжці «В пам'яті моїй» став не лише спогадом про спільну з автором, а ще із Олександром Руденком-Десняком та керівником Чернігівської обласної письменницької організації Станіславом Реп'яхом поїздку на малу батьківщину Олекси Десняка в село Бондарівка Сосниць-

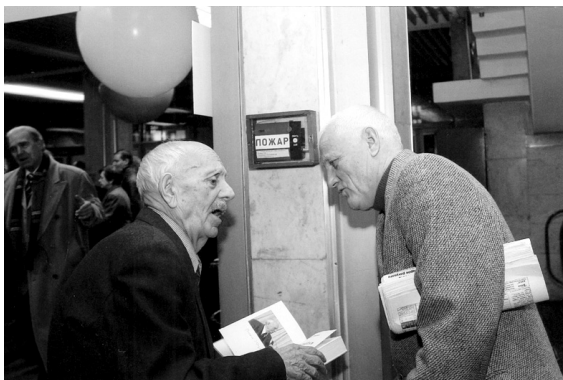
кого району, а ще й допоміг згадати точну дату відзначення 80-річчя автора «Удай-ріки». У пору весняного розливу Десни нам довелося долати 17 березня 1989 року частину дороги човном. А перед офіційними урочистостями, наче нектаром для натхнення, посмакувати свіжим березовим соком, яким обдарували гостей білоріччя красуні. Якби дерева мали здатність пам'ятати, вони могли б доповнити спогади земляків письменника про його дитячі літа. Та про це нагадує меморіальна дошка на приміщенні Бондарівської школи, де починав долати ази науки майбутній письменник Олекса Десняк. Усе те було ніби кілька днів тому. Насправді ж без малого три десятиліття промайнули. І вже ведемо мову про століття від дня народження молодшого на вісім років від Олекси Десняка Олекси Ющенка.

З Олексою Яковичем я багато разів зустрічався – на Чернігівщині, в Києві і навіть у далекій Чувашії. Не ображу нікого з живих чи пам'яті тих, кого вже немає, коли скажу, що такого ентузіаста мандрів, як Олекса Ющенко, зустрічати не доводилося. І найчастіше манили його дороги Чернігівщини. Певна річ, тут відіграло роль і те, що до Чернігова від Києва майже рукою подати. Але головним було прагнення ступити в сліди своєї юності. А згадати Олекса Якович мав що.

Важко просто перелічити місця нашого благословенного Придесення, Присеймів'я, приудайських долин і пагорбів, яких би не привітало пильне поетове око. У Сокиринцях у травні 1941 він побував на відзначенні ювілею Остапа Вересая. Пишучи про це, згадав принагідно іменитих гостей того свята Павла Тичину та професора, відомого знавця народної творчості Юрія Соколова. Ще довоєнного 1940-го на курсах молодих письменників познайомився з уродженцем Чернігівщини драматургом Іваном Кочергою. А як Олекса Якович натхненно описував перебування Максима Рильського

в Острі влітку 1932 року у родичів дружини професора Дмитра Балацького Агнеси Розанової! Пізніше О. Ющенко неодноразово відвідував Остер. Тому свідком був і автор цих рядків, який часто фіксував деталі подібних поїздок не лише у журналістському блокноті, але і на фотоплівку. Збереглася зокрема світлизна, коли в рамках днів

чуваської літератури на Чернігівщині зустрілися в Острі керівник делегації чуваських письменників Микола Дедушкін, Герой Радянського Союзу Юрій Збанацький та Олекса Ющенко. Здається, я так і не презентував цієї світлини Олексі Яковичу. А він ретельно зберігав зафіксовані фотографіями миті своїх відвідин рідних місць. 14 січня 1999 року газета «Літературна Україна» опублікувала його спогад з нагоди 62-ої річниці від дня народження Євгена Гуцала «Нас поріднила ніжинська альма-матер». Матеріал супроводжується двома фото – 1958 та 1993 років. На першому – київські поети Павло Усенко та Олекса Ющенко сфотографовані з тоді ще студентом Євгеном Гуцалом, а на другому, яке увічнило один з моментів святкування 1000-ліття Ніжина, зафіксовані Володимир Мордань, Євген Гуцало, Леонід Горлач, Олекса Ющенко та декан філології Ніжинського пединституту Григорій Самойленко. Якщо вже зайшла мова про Ніжин, то не можна не згадати 18 лютого 1997-го, коли Олекса Ющенко знімав біле покривало з меморіальної дошки, присвяченої випускникові вузу 1937 року уже згадуваному вище Юрію Збанацькому...

Здавалося б, меморіальні дошки тільки й того, що нагадують про видатних людей. Але ні. Із цілої галереї їх на приміщенні тепер уже Ніжинського університету імені Миколи Гоголя можна познайомитися з цікавою сторінкою історії даного вузу. Зверніть увагу: на присвяченій Євгену Гребінці йдеться про те, що цей письменник вчився тут з 1825 по 1831 рік у гімназії вищих наук. А ось байкар Леонід Глібов здобував тут освіту протягом 1849 – 1855 років у ліцеї. Так само, як і дещо згодом білоруський поет Францішек Богушевич. А ось академік Микола Державін та член-кореспондент Академії наук колишнього СРСР Володимир Резанов вчилися тут (а останній і викладав) уже в історико-філологічному інституті.

Десять разів упродовж 1977 – 1996 років проходило на Чернігівщині свята «Чуття єдиної родини», на яке приїздили представники літератур колишнього Радянського Союзу, а потім – уже незалежних держав. Учасником цього свята 1978 та 1981 років був і Олекса Ющенко.

Однак якими б регулярними не були відвідини Чернігівщини Олексою

Ющенком, їх було не досить для нього. Бо він хотів бути буквально в курсі усіх справ у милому серцю регіоні. У якому до того ж було немало людей, яких він поважав, з якими мав ділові контакти. Не вважаю, що серед останніх відігравали помітну роль скромні журналісти обласної молодіжної газети, але й байдужим до них Олекса Якович не був. Він не забував вітати редакцію «Комсомольського гарту» зі святами, звертався з проханнями щодо тієї інформації, яка з'являлася на сторінках молодіжки. На початку 1971-го він просив у мене надіслати йому примірник газети з матеріалом про ювілей Остапа Вересая, а напередодні 1977-го – два примірники «Комсомольського гарту» від 21 грудня 1976. До речі, за десять днів до цього Олекса Ющенко відвідав Чернігів, де взяв участь у черговій суботі Михайла Коцюбинського, яку проводив музей сонцепоклонника. Але звіт про цей захід молодіжка опублікувала ще 14 грудня. То що ж зацікавило поета саме в числі від 21 грудня, адже про це конкретно в проханні не сказано? Розгортаємо підшивку «Комсомольського гарту» за 1976 рік. На останній сторінці газети під рубрикою «На здобуття премії імені П. Г. Тичини» опубліковано відгук А. Діденка на поетичну збірку Олекси Ющенка «Слово до друзів». Для тих, кому це невідомо, розкрию невелику редакційну таємницю. Під псевдонімом А. Діденко часом виступав у пресі відомий чернігівський поет Кузьма Журба – добрий знайомий Олекси Яковича. Він позитивно оцінив вірші свого старшого товариша, який таки й став лауреатом престижної літературної премії.

Насамкінець хочу нагадати закінчення згаданої вище статті Олекси Ющенка «Нас поріднила ніжинська альма-матер», у якій ішлося про відвідини рідного вузу ним і Євгеном Гуцалом: «Згадую ті поїздки із щемом, як свята душі...». Думаю, що не лише поїздки до рідних порогів, а й постійні заочні контакти із земляками зігрівали поетову душу.

Олександр ОЛІЙНИК

На світлинах: 80-річчя від дня народження Олекси Десняка відзначалося не лише в Бондарівці, а й у Чернігові. Саме під час цих урочистостей на подвір'ї музею М. М. Коцюбинського і сфотографувалися директор цього музею Юлій Коцюбинський, дружина Олекси Десняка Ольга Степанівна, його син Олександр, Олекса Ющенко та чернігівський поет Василь Буденний;

8 лютого 2008-го на зібранні Чернігівського земляцтва в Києві Олекса Ющенко вручає авторів цих рядків свій том «Постскриптум до книг «В пам'яті моїй» для передачі Чернігівській обласній бібліотеці імені В. Короленка. То була наша остання зустріч: 27 грудня того ж 2008-го на 91-му році життя Олекса Якович Ющенко відійшов у засвіти.

Фото автора та Віктора Кошмала

ДОБРОВОЛЬЦІ З БАТАЛЬЙОНУ НЕБАЙДУЖИХ, АБО КОМУ ТИ ДОВІРЯЄШ

Україна – це не уряд, не Президент, це ми з вами.

Нерідко пригадую ці слова, почуті мною з вуст однієї з героїнь мого матеріалу.

А познайомився я з ними завдяки непересічній жінці, моїй давній приятельці Маргариті Леонідівні з російським прізвищем Богданова. До речі, їх не так багато у нашому Чернігові – справжніх добровольців-волонтерів, патріотів України, усього кілька десятків. Але, як співається у пісні, що стала своєрідною «Марсельезою» в буремні дні Майдану, «разом нас багато, нас не подолати».

У смертельний для країни час вони виконали головне, те, що мали зробити і чого не зробили держава, чиновні мужі, – завдали на свої плечі турботу про матеріальне забезпечення, спорядження і постачання наших воїнів – захисників на передньому краї АТО, допомогу біженцям з окупованих московським сусідом-агресором територій.

Здавалось би, ну що тут героїчного? Плетуть сітки і кікімори для маскувального захисту наших бійців від ворожого ока, збирають продукти і все, що необхідне ТАМ, на передньому краї. Так це ж і є одвічна жіноча справа (у волонтерському центрі на добровільних засадах працюють переважно жінки й дівчата).

Вік? Ну, хоча у прекрасної половини людства про це й не годиться запитувати, проте межі можна окреслити – від 15 і майже до 80 років. Тут усі, хто, як писав поет, «серцем кучерявий». Обставини (а це війна) об'єднали і згуртували їх під девізом «Допоможемо країні. Хто, як не ми?».

Звертаються вони одне до одного за усталеною схемою: до старших – по батькові, до молодших – по імені. Ось так я й довідався, що в дружному волонтерському колективі є дві Люби, дві Валентини, дві Тетяни, дві Михайлівни, одна Петрівна, одна Миколаївна, одна Олексіївна, одна Григорівна і одна Захарівна. А ще ж є Поля і Наталочка, Женечка і Настуня (так звертаються, як заведено в сім'ї, до менших). Це дівчатка, що навчаються

– хто в школі, хто вже у виші і мріють, як всі ми, коли ж над Україною знов засяє мирне небо.

Моя розповідь про чернігівських добровольців-волонтерів буде неповною, якщо я не згадаю і про приємну новину. Ні, не про відзнаку невтомної праці волонтерів хочу сказати, про інше.

Вийшов з друку збірник «Волонтерська муза» з передмовою координатора Єдиного волонтерського центру Геннадія Обушного. Тут під однією обкладинкою вміщені твори Віталія Бажана, Ірини Єременко, Маргарити Богданової, Тетяни Леп'явко і Тетяни Шиловой.

*Я помирала кожен раз,
Коли влучала куля в вас.*

Це рядки з пісні «Крила янголів», яку бард і поетка Ірина Єременко присвятила героям Небесної сотні. Вона й раніше була активною учасницею різноманітних мистецьких і громадсько-політичних заходів, фестивалів, конкурсів авторської пісні. А потребу самій стати волонтеркою, аби не лише словом і піснею сприяти наближенню перемоги над хижим ворогом, відчула після того, як син Олексій пішов у АТО.

Є вірш про Небесну сотню і у Тетяни Леп'явко. А ще запам'ятався, повіданий нею, епізод про зустріч у магазині. Рядовий епізод з нашого життя. Хочу процитувати один абзац.

«Хлопець розрахувався і повернувся, щоб піти. Раптом його погляд зачепився за синьо-жовту стрічку на моєму рюкзаку. Несподівано юнак нахилився, обережно взяв до рук стрічку, поцілував, а потім приклав руку до серця, дивлячись мені в очі.

Мене наче жаром обпекло, навіть сльози виступили. Що ж тут незрозуміло: Україна – в моєму серці!...

Уже тоді, як юнак, усміхнувшись, помахав на прощання рукою і вийшов з крамниці, до мене дійшло: він глухонімий».

Не можна без зворушення читати й розповідь авторки про бабусю Ларису, яка плете шкарпетки для воїнів АТО («Кращі за Діда Мороза»), пройняті почуттями незрадливої любові до матері-України та ненависті до ворога, до кремлівських убивць поезії Віталія Бажана і Тетяни Шиловой. Більшість їх написані в 2014-му році як відгук на трагічні події початкового періоду війни з Росією та загарбницьку політику агресора, що кидає виклик усьому світові.

Ворог та їхній карликовий вождь Путін ніяк не можуть збагнути, чому українці нездоланні. Завойовників, крім здобичі і легких перемог, ніщо не цікавить. В ім'я чого вони воюють, вони й самі досі не знають. Зате знаємо, за що боремось, ми. За Україну, за її волю.

Прочитайте вірші Маргарити Богданової, в яких вона оспівує подвиг захисників Донецького аеропорту («кіборгів»), що 242 дні обороняли цей

важливий опорний пункт і загинули під уламками покриття, підірваного знавіснілим ворогом («Бетон»), розповідає про дітей з Донбасу, які пережили страхіття обстрілів будинків мирних жителів і втрату батьків («Имена») – і ви погодитесь зі мною.

*Росію зову катом,
врагом моеї землі, –*

виносить гнівний вирок новітнім ординцям, що посунули з Півночі, авторка глибоко патріотичних і наснажених поезій.

Для того, щоб збагнути душу України, її народу, полюбити її по-справжньому, треба жити на цій землі, зростися з її корінням, щоб навки зріднитися з нею, з її людьми. Бо ще давньоримський філософ Сенека писав: «Люблять Вітчизну не за те, що велика, а за те, що своя».

До такого висновку приводить не лише знайомство зі збіркою «Волонтерська муза», а й кожна зустріч з цими небайдужими людьми – добровольцями, волонтерами. Справжніми захисниками України.

Михайло КУШНІРЕНКО

ІТАЛІЙСЬКА НАГОРОДА ПЕТРАРКИ – У ПОЕТІВ ІЗ ЧЕРНІГОВА!

Відомі українські письменники Тетяна та Сергій Дзюби нагороджені почесною міжнародною премією Франческо Петрарки в Італії – за визначну творчість, а доктор наук із соціальних комунікацій, професор Тетяна Дзюба – і за подвижницьку наукову діяльність.

Чернігівці стали переможцями Міжнародного літературно-мистецького фестивалю (Італія – Німеччина – Україна) та Міжнародного літературного конкурсу «Пушкін і Гоголь в Італії». Яскраві поетичні фестивалі проводяться там щороку, а відтепер організатор чудового дійства – Міжнародна Академія діячів літератури, мистецтв та комунікацій «ЛІК» (Німеччина – Україна; президент – письменниця, мистецтвознавець, журналіст і громадський діяч Олена Ананьєва), котра об'єднує талановитих людей із різних держав світу. Академія швидко розвивається, адже до неї увійшли знані письменники та науковці.

У престижному міжнародному гоголівському конкурсі взяли участь поети і прозаїки з дев'яти держав. Сергій і Тетяна здобули найвищу відзнаку – «Діамантовий Дюк у Римі» – водночас у двох номінаціях. Тетяна Дзюба – за нову книжку віршів «Танок Саломеї» (Канада, Торонто) і численні наукові статті про Миколу Гоголя, Пантелеймона Куліша, Михайла Коцюбинського й інших видатних наших класиків в українських та зарубіжних виданнях. А Сергія Дзюбу нагороджено за поетичний цикл «Українець Микола Гоголь в Італії» та його есеї і рецензії.

В Італії Сергія Дзюбу назвали «українським Петраркою», адже більшість його проникливих поезій – про кохання до однієї Жінки, а ще про любов – до людей, України, природи і всесвіту... Причому всі свої книжки (їх уже 70) він неодмінно присвячує дружині Тетяні. На думку фахівців, це – єдиний такий випадок у світовій літературі.

Вірші поетів із Чернігова перекладені понад 60-ма мовами світу, зокрема й італійською, і надруковані в часописах 40-ка держав. За кордоном видані 15 їхніх книжок. Цього року – збірка віршів Тетяни Дзюби «Танок Саломеї» (в Канаді, у популярній серії лауреатів Міжнародної літературної премії імені Ернеста Хемінгуея) і роман для дітей Сергія Дзюби «Кракатунчик

– кленовий бог» (перша частина казкової трилогії «Душа на обличчі» – у Казахстані та Канаді).

Президент Міжнародної літературно-мистецької Академії України, поет Сергій Дзюба розповів про нашого Гоголя – справді видатного українського письменника, котрий щиро любив свою Вітчизну – Україну, однак не зміг витримати задушливої, казенної атмосфери Російської імперії, тому майже дванадцять років мешкав у Європі, в основному, в сонячній Італії, що надихала його, як і рідна земля. Тому ми повинні захищати від фальсифікацій свого геніального добродія Миколу Гоголя, великого Українця, і справедливо пишатися ним перед усім світом!

Один із віршів Сергія Дзюби, поданих на цей конкурс, так і називається:

Українець Микола Гоголь в Італії

*Повітря – наче з іншої епохи...
Авжеж, свобода – найцінніший скарб!
З російського задушливого льоху
Враз вирвався – то я уже не раб?*

*Густа, як мед, і запашина, цілюща;
Чумацький шлях – козацький оберіг!
І, мов горіхи, зорі тихо луцить
Наш місяченько, що на дуб приліг.*

*Жандарми, департаменти, підлота,
Чинovníки, продажні і глевкі, –
Там – каторга, уярмлення народів,
Згвалтовані сатрапами віки.*

*Гай – немов до неба, солов'їні,
Пісні, що лунуть ген аж за межу...
Італія так схожа на Вкраїну,
Яку щодня у серці бережу!*

*А тут – душа, оживлена, зігріта,
Розкута, горда, справжня, наче Січ!
На милій Батьківщині – також літо,
І сонях – в сонці, ніби бог... А ніч –*

*Спасибі, чарівна моя сеньйоро,
За вічний Рим, Неаполя розмай!
Я до Росії повернусь не скоро –
Хто був на небі, мріє лиш про рай.*

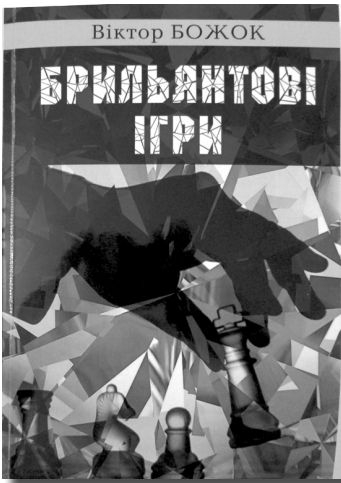
Звісно, це – дуже важливо, особливо зараз, в часи віроломної війни, – пропагувати за кордоном українську літературу і культуру, наші національні традиції. Тож щиро вітаємо звитязних українців, самовідданих, шляхетних подвижників – Тетяну та Сергія – з новими почесними відзнаками в Італії. Що й казати, дуже поталанило Чернігову з цим обдарованим, патріотичним подружжям!

Василь СЛАПЧУК,

*лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка,
письменник, літературознавець*

РОМАН ПРО СЬОГОДЕННЯ

На Чернігівщини літературне ім'я Віктора Божка відоме понад тридцять п'ять років. Спочатку заявив про себе як поет. Його поезії друкували обласні часописи і літературні видання Придесення та України. Згодом – про нього дізналися як про кращого публіциста, який писав художньо- публіцистичні твори і вони високо були оцінені у всеукраїнських, всеросійських і міжнародних конкурсах та відзначені найвищими лауреатськими відзнаками. У минулі вісімдесяті і дев'яності роки Віктор писав новели, оповідання, маленькі повісті, які приходили до читача переважно через періодичні видання. А вже повісті й романи «Архіпелаг Джейнлаг», «Нічні тигри», «Помічений рейс» виходили у видавництвах Києва і Чернігова і отримали високий читацький резонанс. Твори автора відзначали нагородами різного рівня.

Новий роман «Брильянтові ігри» викликав підвищений інтерес у читачів . Написаний за сучасними подіями, які відбуваються в Росії тепер та раніше, про окремі з них розповідали або згадували у періодичних виданнях сусідньої держави, де справді корупція роз'їдає, а в ній – створені умови та хитрі, антинародні діяння для жорстокої хунти, заборонені свободи слова і зібрань для народу ...Корупція та безладдя у поліції, владі... Головні герої роману – слідчий ХУНТАрського райвідділу Віктор Власенко, журналіст-розслідувач Станіслав Грязнін, їхні колеги, які намагаються боротися з безладдям, продажністю, корумпованістю у поліції, хитрощами та обманами у верхівці

влади, у президентській адміністрації.

Стас Грязнін пройшов вогненний Афганістан, нагороджений бойовими медалями. А в мирному житті обрав професію журналіста. Він – людина з характером, прагне реформаторських змін, розуміє, що корупція і кримінальні авторитети, злочинні організовані угруповання, якими славиться Москва, Підмосков'я та інші регіони Росії, – вони тільки гальмують розвиток великої держави. А тому про них, ділків-хапунів, злочинців дуже відомих, пише журналістські розслідування. Намагається публікувати у різних популярних журналах та газетах. Тільки бездіяльні редактори-гуль-

тяї, тунеядці, хворобливі на заздрість, не наділені талантом – і не прагнуть належно оцінювати розслідувальні статті. І не те, щоб посприяти у їхньому просуванні, так ще безпричинно «зарізають» такі твори, не допускаючи до друку. Такі керманічі зжилися з корумпованими елементами. У них нема ніяких проблем, їм добре живеться за спиною інвесторів, не болить голова, що країна оповита корупцією. Вони у редакції борються хитрими методами навіть проти тих журналістів, хто порушує болючі проблеми збіднілого, доведеного до відчаю народу. Кращих репортерів редактор Балдін (а поза очі – Балда) звільнив, не хвилюється за тих, які зникли безвісти і вони були справді успішними.

До головних героїв книги також належить водій спецзавданих Ден, який вірно служить злочинцям – перевозить підробки, а також камінці-стрази, які використовують у нелегальних ювелірних майстернях. А ще він хитрими способами забирає природні дорогі камені з Уралу з покинутих копалень і тісно пов'язаний зі злочинцями, які обманними шляхами і нелегальним бізнесом заробляють мільйони доларів. Та й не тільки заробляють, а й прибирають конкурентів і неугодних. І все роблять для того, щоб їхній бізнес не знав збоїв. Для цього використовують усі методи, навіть найжорстокіші, аж до повної ліквідації тих, хто постає на їхньому шляху, хто виступає проти чи береться розвінчувати.

У книзі – дві сюжетні лінії. Письменник уміло їх розвиває, при нагоді вмотивовано вводить нових героїв, наділяє їх позитивними чи негативними рисами. Усе робить, щоб створити такі образи, аби книга легко читалася та впливала на читацьку аудиторію. І сила сюжетів книги у тому, що автор створив саме такі характери, наприклад, слідчий майор Власенко. Так-так, саме подібні зустрічаються у житті, які працюють у міліції, – непродажні, принципові, «хворі» на трудовоголізм, наполегливі, які уміють розпочати довести до логічного завершення.

«Схоже, автор сам пише на кримінальні теми, спілкується з поліцейськими, добре знає життя і проблеми. А тому й подробиці використовує уміло, з доречними художніми деталями. Так, у районних відділах столиці працюють пристосованці, імітатори, ласі до хабарів і творці корупційних схем. Вони за долари і дорогі діаматові та золоті прикраси готові знищувати своїх кращих колег – принципових, успішних слідчих. До таких належать начальник райвідділу полковник Бревнін, майор Трещоткін і їх колеги з сусіднього райвідділу Сказкін, Козьолкін. Перший з них давно зійшовся зі злочинними організованими групами. Йому байдуже, як далі складеться доля високопрофесійного слідчого Власенка, якого дійсно визнавало таким раніше авторитетне журі з числа громадських лідерів і журналістів, та які наслідки будуть від того, коли він «пройде» хитро підготовлену аварію. Запроданцям і хабарникам таким, як Бревнін та Трещоткін, – для них за-

кони неписані. Саме так вони себе поводять і працюють тільки для того, щоб від злочинних елементів тільки й отримувати матеріальну вигоду та легко переступаючи закон. Обоє мають брудну репутацію, ніяк не можуть між собою поділити права – їм хочеться мати усе більше й більше, відпочивати на природі, попиваючи елітні напої, ні про що не дбати... З подібними рисами їх колеги з сусіднього райвідділу начальник слідчого відділу Сказкін і заступник начальника райвідділу Козьолкін – ці два непутьових менти (іншого слова і не могу підібрати!) навіть не знають, хто він – Грязнін. Кримінальна справа зниклого журналіста повинна бути на особливому контролі, а про неї забули, не роблять повторних спроб пошуку репортера, який давно заслужив авторитет серед інших працівників правоохоронних органів. Станіслав також пройшов вогненний Афганістан, має поранення, брав участь у затриманні особливо-небезпечного злочинця. Та навіть і тоді, коли про це дізнається Сказкін, він каже, що й не треба було порушувати кримінальну справу. І це – зробили помилково...»

Письменнику у книзі вдалося дуже добре виписати характери полковника Бревніна – хабарника, корупціонера. У подробицях автор показує його жадібність. Коли його злочинці викликають на «співбесіду» по реалізації злочинних планів, дають вагомий пакунок, де вкладено ювелірних виробів на величезні гроші, він говорить: «Так ось, тримайте. Ми не забуваємо вас, – подав йому дві картонні червонуватого кольору коробочки. А це ще – приємний пакетик, а в ньому все акуратенько загорнуте. Зрозуміли, вам винагороду». Тільки на обличчі в полковника особливого задоволення не було помітно. Він прочинив першу коробочку. Звідти блиснули коштовності дорогими каменями. Він скривив обличчя, мовляв, що ви. «Це вашій дружині. Вона, ми думаємо, ціну цьому знає». – «Але краще б у баксах. А то, розумієте, в мене син від першого шлюбу навчається в університеті за контрактом на платному». – «Там достатньо і баксами. А те намисто і кольє, щоб знали, – ціле багатство. Сотні тисяч доларів. Ви зрозуміли? Буде у вас спец по камінчиках, вам підтвердить це», – сказав Рен. Такий же зажерущий до доларів і хабарів заступник начальника міліції Трещоткін – не раз уже ловився на них, але продовжує працювати у тому дусі. Виконує різні злочинні завдання, які ставить перед ним начальник райвідділу, полковник Бревнін. «Майора Власенка розбирала злість. Його злегка трусило. Він давненько зненавидів Трещоткіна. Бездіяльний, пустодзвон ... Тільки б на комусь прокататися. Чужими руками зробити брудні справи. Намагається вийти «сухим» з води, не залишити жодних слідів ... Майстер інших підставляти або підсунути щось ризиковане. А сам – в «кущі» і ... Скільки разів доводилося пильно спостерігати, розбирати крок за кроком проблеми. Особливо ті, які стосувалися відносин у колективі. Заварював «кашу», а потім перекладав на інших. Причому, мовляв, він ... не винен. Це так добивало майора Власенка. Він про деякі факти несправедливості неодноразово

говорив відкрито на зборах. Тільки підтримки – ніякої. Відмовчувалися ... А так за спинами, коли ніяких начальницьких очей – стільки ниття було від Трещоткіна... Його ображають, ламають через коліно. І в кожному з випадків головна дійова особа – він. Ніби всемогутній. А насправді – аспид і хам, якого не зупиняють. Ось він і ... Та не буде до безкінечності ... Або думає ... Подивимося ...»

Чи не найкраще виписаний характер репортера Стаса Грязніна, який за час роботи зумів змінити з півдесятка газет. Тільки завжди вірний одному жанру – журналістському розслідуванню. Автор роману сам працює довгий час репортером, знає побут, життя газетярів, їхні проблеми, а тому професійно, уміло наділяє Стаса кращими журналістськими рисами та змальовує ті проблеми і конфлікти, які дійсно трапляються у редакціях. Грязнін у великій газеті справжній лідер за публікаціями резонансних матеріалів, а за розслідувальні – його нагороджували міжнародною премією у Нью-Йорку, іншими високими відзнаками. І за це його не любить керівництво видання, робить підніжки та розпускає міфи, мовляв, це не той газетяр, за кого він видає. А насправді Станіслав дуже простий у побуті, у нього багато товаришів, глибоко шанують і ті колеги, які трудяться поруч з ним у щоденній газеті «Нові відомості плюс». «Та хто тебе не знає! – бадьоро відчеканив Власенко. – Я твої розслідування збираю. Читаю з особливим інтересом. Знаю, друкуюєш в різних виданнях. Купую їх, деякі передплачую. Так ось, вони в мене у шафі на видному місці. Журналістські розслідування – висококласні. Майстерно зібрані факти, чудово написано. За такі штучки тебе потрібно представити до вищої нагороди».

Автор книги неспроста дає назву творові «Брильянтові ігри», тому що навколо дорогих каменів, прикрас, які випускаються у нелегальних, злочинних умовах, справді відбуваються, образно кажучи, ігри. І в них виграють сильні кримінального світу – вони ні на що не звертають увагу, розчищають собі дорогу до збагачення за участі «шестірок» та близьких до них злочинних елементів, хитрих схем, підкупів та зв'язків з владою, яка корумпована і ненаситна. Письменник уміло вибудовує сюжет, розвиває дію у кожній главі, майстерно і глибоко-психологічно описує кульмінаційні моменти і за рахунок таких та подібних «подій» йому добре вдається створити образи героїв і негативних, і позитивних. І саме позитивні – (журналіст Стас Грязнін, слідчий Віктор Власенко) як це справді є у житті, проходять через випробування, потрапляють у різні пригоди або їх «підстроюють» заздрісники, хабарники і корупціонери.

Віктор ТАТАРИН,
прозаїк

КОНТРАСТНИЙ СВІТ ПРАВДИ ОБРАЗІВ

Я більше читаю книги поезії і публіцистики, оскільки і сам пишу, друкуюся у поважних виданнях. Менше беруся до читання прози, тому що на неї треба й часу більше віддати, а його завжди не вистачає, – над своїми творами потрібно працювати, шліфувати. А от книга прози «Брильянтові ігри» Віктора Божка («Домінант», Мена) мене захопила з перших розділів. «Підсунув» мені один знайомий, мовляв, прочитай – не будеш жалкувати, що даремно втратив час. Протягом першого вечора я «прилип» по-справжньому до томика – прочитав трохи більше двохсот п'ятдесяти сторінок, щось більше половини книги. Читав майже до третьої ночі.

Що мене захопило? Письменник пише на дуже актуальну тему – про північну сусідку нашу. І розумієш, що не в нас грубий режим і хунта, як вони кажуть про Україну і владу, а саме в Росії добре проглядаються елементи хунти, страшної галопуючої корупції, переслідування громадських діячів, грубі порушення прав людини. Невесело живеться журналістам, кращим, совісним правоохоронцям, громадським лідерам, активістам, які своїми ініціативами прагнуть до змін, і не тільки хочуть бачити країну іншою, а й першими роблять сміливі кроки та відверто показують і підказують, де і як «гниє риба з голови»... Не знаю, можливо, й сам автор проживав у Росії, тому що уміло і ефективно та зі знанням зображає картини і конфлікти, де править диктатура і в спокої та тиші живеться організованим злочинним великим групам, байдужим правоохоронцям, вільно та безпроблемно почуваються кримінальні авторитети, їхня «братва по крові» і прихильники такого життя. Тільки влада, правоохоронці, які б повинні захищати, – байдужі й бездіяльні.

Поліція-міліція, інші правоохоронні органи займають очікувальну позицію, зовсім не проникнуті проблемами, які не просто торкаються їх, а й при нагоді допомагають злочинцям або тим, хто тісно пов'язаний з ними. Подібне спостерігається майже в усіх країнах «розвинутого колишнього соцтабору», а «північна сусідка» виділяється серед них. Адже в державі крутяться десятки, сотні мільярдів «вільних плаваючих коштів» ... А є ще й такі, які називають «цільовими» і виконують вони свої непрості, злочинні функції ... Один з головних героїв книги начальник міліції Бревнін поводить нахабно, коли йому злочинці дають великий хабар. «...ось тримайте. Ми не забуваємо вас, – подав йому дві картонні червонуватого кольору коробочки.. – А це ще приємний пакетик, а в ньому все акуратненько загорнуто. Зрозуміли, вам винагороду. Та от тільки на обличчі в полковника особливо задоволення не було. «Він відкрив першу коробочку. Звідти блиснули коштовності. Скривив обличчя, мовляв, що ви». «Гості» пояснили, що то вашій дружині. Вона, ми думаємо, що ціну цьому знає. Тільки Бревнін з хвилюванням каже, що йому

би «краще в баксах». Але від співрозмовників звучить, що «там достатньо і баксами. А те намисто, кольє, щоб ви знали, – то ціле багатство. Сотні тисяч доларів». Такого ж безпринципного, безсовісного ми бачимо заступника начальника райвідділу міліції Трещоткіна, який вихваляється, що він «афганець», герой, мовляв з чистими руками. Тільки його знають, як вимагача і хабарника. Письменник розкручує кримінальну тему, багатьом читачам ніби й набридливу. Але він не зловживає злочинницькою чорнотою, не вдається у деталізацію і подробиці. І кримінальне мовби відходить на другий план. Коли проаналізувати великий прозовий твір, то відомого на Чернігівщині прозаїка цікавлять першочергово люди, їхні характери, особистості на перехрестях конфліктів і біографії, такі непрості. Ще О. Герцен говорив, що «в світі нема нічого оригінальнішого і різноманітнішого, як біографії невідомих людей». І які ж то біографії? Такі ще потрібно пошукати! Невідомим у перших розділах здається слідчий майор Власенко. Але письменник, подаючи скромно його біографічні дані, зображає через призму поступків, які насправді повинні бути детективи у цій країні, де порушуються права людини. Він створює той характер небайдужого, активного, безстрашного і енергійного слідчого, який проходить через трагічні історії, залякування, хитрі переслідування тих же хабарників і шестірок злочинців. Були для нього й інші випробування, які підстроювали недоброзичливці... Тільки ні-ні! – він не скорився. На мій погляд, герої книги прозаїка учать вірити у лідерів і справді істинних правоохоронців, непідкупних журналістів, селян зі знахарськими здібностями (образи Фросі і Надії), які розкривають душевну чистоту і вірність справі персонажів. Стас Грязнін, Віктор Власенко та інші персонажі виписані цікаво, ненав'язливо і рельєфно. Відчувається, що прозаїк прагнув до поглиблення їхнього психологізму через різні випробування, подаючи художні деталі, цікаві подробиці, уміло виписані й влучні діалоги.

Для необхідного і глибшого розкриття характерів та конфліктних ситуацій, які показують, хто ж є хто, й письменник доречно використовує у своєму творі дві сюжетні лінії. Саме вони допомагають показати, які існують проблеми у правоохоронних органах «північної сусідки», які гнилі, антиморальні кадри туди приходять і як їх підбирають та які, далеко не кращі ситуації, створюються на верхівках влади. Тут багато тих, які потрапили до системи і вона їм служить з вигодою, не мають навіть найменшого прагнення змінитися на краще та змінити державу. Бо та система задовольняє їх, вони в обіймі тих, які «один за одного і всі за всіх своїх». Наприклад, автор книги згадує капітана Сказкіна і підполковника Козьолкіна, гультьяїв і «любителів розслабитися» на роботі за чарчиною коньячку і веселими комп'ютерними іграми. Ці байдужі керівники підрозділів теж із тієї системи. І вони мовби створюють глуху стіну, яка є непробивною для громадян, яких правоохоронці повинні захищати, та вони байдуже дивляться навіть на проблемне, розшукове. Зокрема, зникнув журналіст Грязнін, і їм відомо, що він писав

журналістські розслідування про кримінальних авторитетів, організовані злочинні великі групи, олігархів, які нажили багатство злочинними схемами... Тільки Грязніна, кавалера бойових нагород, «афганця» активно й не беруться розшукувати. Кажуть, що то була помилка, коли порушили кримінальну справу. А коли їм у подробицях розповів слідчий Власенко, хто ж такий цей журналіст, як у минулі роки він допомагав правоохоронцям у затриманні авторитетного злочинця, вони здивувалися, тому що про нього вони раніше чули тільки плітки...

Книга письменника запам'ятовується тим, що він показує своє уміння бачити головне, найбільш важливе і моральне людини. Є ще й таке у Віктора Божка, як вражаючий лаконізм описаних ситуацій і дивовижне уміння дотримуватися пропорцій між людським і кримінальним, людиною і справою. У свої роки життя В. Стефаник, дуже глибокий і трагічний майстер слова, сказав якось з хвилюванням, що своїми творами він намагався «струни своїх героїв так кріпко настроїти і натягнути, щоб з того вийшла велика музика незабутнього Бетховена». Він ще й стверджував, що це йому вдалося, а решта – то література. І якщо зі своїх героїв, їхніх душ справді вдалося видобути «велику музику Бетховена», а отже, і вловити у цих душах щось споріднене з нею – це вже великі плюси. А саме бетховенське – означає сильне, незабутнє, пристрасне, уособлене засобами художнього письменства таким чином, щоб у людини, яка прагне до кращих змін, реформаторства, у позитивному героєві, що бореться, міг пізнати та відчувти себе кожний, хто має свої рахунки з хитрим, несправедливим устроєм, які створюють чорні, нахабні антиморальні сили. Саме такі сили уміло, ефективно й зображає письменник. А вони у майстерно виписаних характерах начальника райвідділу міліції Бревніна, головного редактора Балдіна (а поза очі Балди), міліцейського підполковника Козьолкіна (в народі – Козел), капітана Сказкіна (Казкар), майора Трещоткіна, олігарха Шефа, дільничного інспектора Вовка, кримінальних авторитетів Зуба, Барина, Штиря, Жирафа... І в противагу – найкращими рисами він наділяє головних героїв роману і другорядних – журналіста Станіслава Грязніна, слідчого Віктора Власенка, новоспеченого генерала Говорова, дорожнього автоінспектора Латиніна, репресованого підполковника Гречуху...

Як літератор і шанувальник нашої української літератури скажу, що проза Віктора Божка емоційна, проникнута отим позитивним динамізмом, який заворожує читача. У ній – контрастний і такий яскравий світ правди образів. Книга вдалася. І я вірю, що у нього є велика у десятки тисяч читачька аудиторія, а з роками буде ще більшою, тому що пише про актуальне – як подолати корупцію, які кадри потрібні і що необхідно кардинально зробити, щоб у країнах, де діє груба диктатура, пішли зміни...

НЕБУДЕННА ЗУСТРІЧ

Гостем Корюківки цього разу був історик, заслужений журналіст України, публіцист, рідкісний на теренах нашої держави мазепознавець, «почесний професор», як його називають люди, Сергій Павленко.

Цей захід проходив при переповненій залі Корюківської районної бібліотеки. На зустріч прийшли студенти, робітники, працівники освіти і культури, шкільна молодь, навіть люди поважного віку. Презентували нову книгу видатного автора «Військо Карла XII на півночі України». Цей томик тільки протягом місяця став бестселером, у якого 95 відсотків накладу розкупили. Інтерес до книги, яка вийшла у престижному видавництві торговий дім «Києво-Могилянська академія», дуже величезний.

Сергій Павленко розповів, що над нею працював понад три роки. Брав матеріал з німецьких, французьких, шведських джерел. Доводилося їх перекладати, потім ці тексти аналізувати, аж потім писати розділи книги, яких зібралося понад п'ятдесят. Своєю книгою намагався спростувати міфи про те, як Петро Перший «розбив» таку велику армію Карла XII і козаків. Російські історики називають, що у Полтавській битві їх полягло понад десять тисяч. Насправді на той час у шведського полководця їх не було. То радянська пропаганда зробила Петра Першого великим героєм-переможцем, а насправді його воїни дуже грубо ставилися до місцевого населення. Щодо походу, то у планах Карл XII ніколи й не було іти на Полтаву, сказав дослідник. Його багаточисельні підрозділи крокували на Москву. А потім, коли опинилися на наших українських землях, а на той час це була Малоросія, ще точніше Лівобережна Україна, а саме вона постійно зазнавала утисків від Петра Першого, гетьман Іван Мазепа вирішив стати їхнім союзником. У командувача зі Швеції було справді велике військо, але воно протягом дня на возах і пішим ходом просувалося в середньому двадцять кілометрів. На таку армію потрібні були і великі запаси продуктів, а їх не вистачало. І на

території, де тепер сучасна Білорусь, багато військових гинуло від голоду. Армія досить відчутно зменшувалася. І що цікаво, що проходила вона через Семенівський, Корюківський, Менський райони. Після вояків навіть одне з сіл Семенівщини стало називатися Шведчиною. У багатьох місцях у селах і поблизу них ще й тепер збереглися шведські могили. Наприклад, у нашому районі – біля населених пунктів Кучугури, Олешня, Тютюнниця, в інших місцевостях. У колишньому чернігівському Стародубі (це було місто Чернігівської дуже протяжної територіально губернії) і на Корпщині вояків зі Скандинавії місцеві жителі зустрічали хлібом-сіллю. Коли далі просувалися їхні полки, нікого з мирного населення не обдирали. І як протилежне – армія Петра Першого грабувала сільських жителів, відбирала продовольчі запаси, а тому в ній не спостерігалось голоду, були випадки мародерства. Тільки їх радянська пропаганда ніколи не висвітлювала, а гетьмана Івана Мазепу і Карла XII завжди називала ворогами, хоча обоє боролися за вільне життя Лівобережної України. Розуміли, що царський уряд і в тім числі Петро Перший, пригнічував українське населення. Пізніше доблесна російська пропаганда зробила Петра великим національним героєм, та тільки він таким не був. На думку знаного дослідника Сергія Павленка, коли би шведські війська швидше рухалися і їх не підкошував голод, то могли би і встигнути порятувати Батурин, який російські озброєні бандформування знищили і спалили навіть малесеньких дітей.

Книга нашого земляка легко читається. До нього цього дня було ряд запитань істориків, людей поважного віку. Запитували люди і про Корюківську трагедію, чому вона сталася. За щоденниковими записами Олексія Федорова, як дізнався дослідник, 1 і 2 березня палили Корюківку, а великий партизанський загін стояв за чотири кілометри у лісі, а ще за день федорівці вручали собі медалі та розповідали, які вони героїчні та як тільки уміло борються з фашистами. Така історична правда. Повідомив гість про міфи та ярлики Мазепи, які йому навішували кремлівські слухняні історики, та як гетьмана очорнювала велика машина радянської пропаганди. Потім історик повідомив, що тепер працює над книгою «Прижиттєві портрети Івана Мазепи та його наближення» й це дає йому натхнення. Кілька історичних томиків різних років видання історик подарував бібліотеці. Небуденна зустріч запам'ятається надовго. Організаторами її були ГО «Медіацентр «Свобода слова нового століття», районна журналістська організація, товариство «Просвіта» та Корюківська районна бібліотека.

Віктор БОЖОК

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

Заснований у 1992 р.

Випуск 3 (79) 2017 р.

Комп'ютерна верстка
Олени Журко

Дизайн обкладинки
Олени Саченко

Коректор
Ольга Василенко

*Редакція не завжди поділяє думки авторів,
що публікують свої твори в журналі.*

Рукописи розглядаються тільки
в електронному вигляді

Адреса редакції:
м. Чернігів, 32, вул. Доценка, 13, кв. 2,
телефон: 95-40-26
e-mail: litchernigiv@ukr.net

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія ЧГ № 007 від 30 листопада 1993 року.

Підписано до друку 25.09.2017 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 13,0. Обл.-вид. арк. 13,0
Папір офсетний. Друк офсетний. Зам. №0025. Тираж 300 прим.

Віддруковано Лозовий В.М.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3759 від 14 квітня 2010 року
14027, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40
Тел. (0462) 972-661

літературний
ЧЕРНІГІВ

*...чудо якесть, ранковий міраж, сяюча казка,
що, однак, не розвіюється, височіє в реальності:
то відкривсь на горі старовинний Чернігів
на екрані світанкового неба.*

О. Гончар

